

Förord

Näringsdepartementets vision är att hela Sverige ska växa och alla ska vara med – människor, företag och regioner.

Departementets övergripande mål är att skapa förutsättningar för bättre välfärd och ökad sysselsättning. Sverige ska ha en god och varaktig ekonomisk tillväxt som är förenlig med en ekologisk, social och kulturell utveckling. Fler och växande företag med ett högt kunskapsinnehåll, en väl fungerande jämställd arbetsmarknad och ett effektivt system för kommunikationer är grunden för detta. Såväl företagets som den enskilde individens intressen ska vara i fokus.

Som ett led i att åstadkomma en effektivare näringspolitik bildades år 1999 Industrigruppen med representanter från näringslivet och regeringskansliet. Ett resultat av detta samarbete med näringslivet var utökade ambitioner vad gäller internationella jämförelser inom de områden som Näringsdepartementet ansvarar för.

I mars 2000 presenterade Näringsdepartementet den första rapporten med indikatorer som syftade till att ge en bild av Sveriges position inom näringspolitikens områden (Ds 2000:12). Den andra rapporten presenterades i maj 2001 (Ds 2001:20). Denna rapportserie bör ses som ett första steg i att använda benchmarking som metod för att utvärdera utfallet av Näringsdepartementets politik. Genom kvantitativa jämförelser som identifierar hur Sverige står sig internationellt inom Näringsdepartementets politikområden får vi en bild av inom vilka områden Sverige ligger efter, och därmed kräver ytterligare uppmärksamhet. För att nå en förbättring av egna prestationer krävs även identifiering och förståelse av de processer som leder till goda resultat.

Den interna arbetsgrupp som ansvarat för rapporten har bestått av Mats Granér och Carl Holmberg. Lennart Fridén på konsultföretaget INREGIA AB har genomfört sammanställning av statistik och kommenterat diagram. En referensgrupp med Lars

Jagrén (Sveriges Byggindustrier), Ulf Sarlén (SIF) och Åsa Sohlman (Näringsdepartementet) har deltagit i arbetet. Referensgruppen har främst varit involverade i valet indikatorer medan arbetsgruppen svarat för analyser och slutsatser.

Stockholm i maj 2002

Gun Eriksson

Innehåll

Förord	1
Sammanfattning och slutsatser.....	7
Näringsliv och företagande	9
Arbetsmarknad	10
Arbetsliv	12
Forskning och utveckling	13
IT och tele	14
Energiförsörjning	15
Transporter	16
1 Inledning.....	19
2 Makroekonomiska förutsättningar	21
2.1 Ekonomisk tillväxt	21
2.2 Inflation	23
2.3 Offentliga finanser	24
2.4 Arbetslöshet	25
2.5 Konkurrenskraft.....	26

3	Näringsliv och företagande	29
3.1	Indikatorer	29
	Företagandet och dess förutsättningar	30
3.2	Företagande.....	30
3.3	Hinder för företagande	34
3.4	Tillgång till riskkapital.....	37
	Konkurrens.....	39
3.5	Statligt stöd till företag.....	39
3.6	Prisnivå	41
4	Arbetsmarknad	43
4.1	Indikatorer	43
4.2	Sysselsättning.....	44
4.3	Sysselsättning bland äldre personer.....	46
4.4	Arbetslöshet.....	48
4.5	Långtidsarbetslöshet.....	51
4.6	Arbetslöshet bland lågutbildade	52
4.7	Ungdomsarbetslöshet	53
4.8	Arbetade timmar i befolkningen.....	54
4.9	Arbete och sociala ersättningar.....	56
4.10	Utbildning.....	57
5	Arbetsliv	61
5.1	Indikatorer	61
5.2	Olycksfall i arbete.....	62
5.3	Inflytande över arbetstiden.....	64
5.4	Jämställdhet.....	65

5.5	Kompetensutveckling	66
5.6	Lönebildning.....	68
6	Forskning.....	71
6.1	Indikatorer	71
6.2	Forskare i arbetskraften	72
6.3	Utgifter för forskning.....	73
6.4	Patentansökningar	75
6.5	Produktion i den kunskapsbaserade sektorn.....	77
7	IT och tele	79
7.1	Indikatorer	79
7.2	Utgifter för användning av IT och tele.....	80
7.3	Företagens Internetanvändning	81
7.4	Internetanvändning i hemmen	83
7.5	Mobiltelefonabonnemang.....	84
7.6	Kostnader för fast telefoni.....	85
7.7	Marknadsstrukturen i telesektorn.....	86
7.8	Sysselsättningen i IT-sektorn	88
8	Energiförsörjning	91
8.1	Indikatorer	91
8.2	Energiintensitet	92
8.3	Förnybara energikällor.....	93
8.4	Koldioxidutsläpp	95
8.5	Marknadsstruktur på elmarknaden	96

9	Transporter.....	99
9.1	Indikatorer	99
9.2	Tillgängligheten inom Stockholmsregionen	100
9.3	Stockholms flygförbindelser med utlandet.....	102
9.4	Godstransporter – andel lastbil.....	104
9.5	Utsläpp av koldioxid från transportsektorn	106

Sammanfattning och slutsatser

Detta är den tredje rapporten som Näringsdepartementet ger ut i serien *Benchmarking av näringspolitiken*. Syftet med denna rapportserie är att jämföra Sveriges position och utveckling inom områden som ingår i departementets ansvarsområden. Vi har bedömt att sju av de 14 politikområden som Näringsdepartementets helt eller delvis ansvar för på ett rimligt sätt går att fänga med kvantitativa indikatorer. Vi har inte ambitionen att täcka alla aspekter av respektive politikområde. Följande sju kapitel i rapporten speglar var för sig delar av ett politikområde:

- Näringsliv och företagande
- Arbetsmarknad
- Arbetsliv
- Forskning och utveckling
- IT och tele
- Energiförsörjning
- Transporter

Ambitionen är att jämföra Sverige med de 23 rikaste OECD-länderna (OECD-23). För de flesta indikatorer finns dock inte statistik tillgängligt för samtliga länder. Av de 51 indikatorerna som presenteras i denna rapport hör Sverige i 29 fall till den tredjedel som ligger överst bland jämförda länder. I 17 fall hör Sverige till den mellersta tredjedelen och i fem fall till den sämsta tredjedelen av länder.

Av de 37 indikatorer som tillåter jämförelser över tiden har Sverige förbättrat sin position i förhållande till andra länder sedan föregående mätperiod i 13 fall och försämrat sin position i sex fall.¹ I övriga 18 fall är Sveriges position oförändrad i förhållande till andra länder. Om man enbart ser på Sveriges nivåmässiga

¹ Föregående mätperiod är i de flesta fall året innan det senaste mätåret.

förändring sedan föregående mätperiod har det skett en förbättring i 24 fall och en försämring i åtta fall.

Resultaten för Sverige och andra länder inom ett givet område bör endast betraktas som en indikation på läget eftersom indikatorerna inte kan fånga alla viktiga förhållanden inom respektive område. I förra årets rapport (Ds 2001:20) framgick bland annat att Sverige låg långt framme inom IT-området och att arbetsmiljön i Sverige var bättre än i de flesta andra länder. Även inom FoU-området placerade sig Sverige relativt väl. Det konstaterades också att den entreprenöriella aktiviteten var lägre i Sverige än i många andra OECD-länder. I årets rapport har vissa indikatorer fallit bort beroende på att ingen ny statistik finns att tillgå och nya indikatorer som bedömts vara relevanta har tillförts.

Liksom i förra årets rapport framkommer en positiv bild av Sverige inom de flesta områden. Sverige behåller sitt försprång inom *IT-området*, även om skillnaden mellan länderna minskar. Nya indikatorer inom *arbetsmiljöområdet* bekräftar den positiva bild som gavs i förra årets rapport. Sverige är det land i världen som satsar mest på *forskning och utveckling* i förhållande till BNP. Det är dock oklart hur mycket Sverige får ut av satsningarna i form av kommersialiserade innovationer och tjänster och i förlängningen i ekonomisk tillväxt. Även inom området *energiförsörjning* faller Sverige väl ut. Andelen av elanvändningen som härrör från förnybara energikällor är hög och Sverige släpper ut en relativt liten mängd koldioxid i förhållande till energitillförseln. En indikator inom området *transporter* visar dock på att koldioxidutsläppen från vägtrafiken i förhållande till befolkningen är hög i Sverige.

Inom området *näringspolitik* konstateras även i årets rapport att den entreprenöriella aktiviteten, här mätt med antalet företagare och nyföretagande, är låg i Sverige. En hög prisnivå tyder också på bristande konkurrens.

Indikatorerna relaterade till *arbetsmarknaden* ger en mer splittrad bild. Sverige har en relativt hög andel individer i sysselsättning. När sysselsättningsgraden räknas i arbetstimmar hamnar dock Sverige nära EU-genomsnittet. Arbetslösheten i Sverige har under de senaste åren minskat snabbare än i de flesta andra länder.

Näringsliv och företagande

Indikatorerna inom området *näringsliv och företagande* avser att mäta entreprenöriell aktivitet, förekomsten av hinder för företagande samt konkurrenssituationen.

Precis som i förra årets benchmarkingrapport, tyder årets rapport på att den entreprenöriella aktiviteten är lägre i Sverige än i många andra OECD-länder. En relativt låg andel av arbetskraften driver eget företag och en relativt liten andel var under år 2001 engagerade i att starta ett företag eller driva ett nystartat företag. En tänkbar orsak till den förhållandevis låga andelen företagare i Sverige är att det svenska näringslivet under lång tid präglats av stora företag och en stor offentlig sektor med omfattande tjänsteproduktion. En annan orsak till den låga andelen entreprenörer är att vi har få kvinnliga företagare i Sverige. Enbart en fjärdedel av de svenska företagen är kvinnor, vilket är lägre än i de flesta andra OECD-länder.

Indikatorerna som belyser hinder för företagande ger en något splittrad bild. Tidsåtgången för att starta företag är högre i Sverige än i många andra EU-länder. Företagens beräknade kostnader för att efterleva de regler som finns kring skatter, sysselsättning och miljö är något lägre i Sverige än genomsnittet för tio jämförda OECD-länder enligt OECD:s skattningar. Det är relativt många svenska företagare som anger att det inte finns några hinder för att driva företag.

Risikkapitalinvesteringarna var år 2001 högre i Sverige än i de flesta andra EU-länder i förhållande till BNP. År 2001 minskade dock risikkapitalinvesteringarna kraftigt i Sverige. En starkt bidragande orsak till minskningen var en lägre tilltro till IT-sektorns framtidsutsikter. En positiv signal är att det finns tecken på att risikkapitalbolagen kommer att investera mer kapital under år 2002 jämfört med år 2001.

Hur konkurrenssituationen ser ut i Sverige jämfört med andra länder kan inte besvaras entydigt. Å ena sidan visar jämförelser av statligt stöd till företagen att svenska staten ingriper i förhållandevis liten utsträckning. Å andra sidan har vi, liksom flera andra små länder, en prisnivå som ligger högt jämfört med genomsnittet för OECD-länderna. En möjlig förklaring till den höga prisnivån kan vara att en liten marknad med få aktörer inte

kan skapa tillräckligt gynnsamma förutsättningar för en effektiv konkurrens.

Sveriges position och förändring över tiden

Position	Indikator	Förändring i position	Förändring i nivå	Placering (antal länder)
Bättre än medelnivå	Tillgång till riskkapital	⇒	↑	5(16)
	Hinder för företagande	--	--	4(18)
Medelnivå	Andel företagare av arbetskraften	↑	⇒	6(11)
	Regelkostnad per anställd	--	--	5(10)
	Statligt stöd till näringslivet	↑	↑	6 (15)
Sämlre än medelnivå	Nyföretagaraktivitet	↓	↑	15(18)
	Tidsåtgång för att starta företag	--	--	12(15)
	Relativ prisnivå	↑	↓	16(19)

Anm: Symbolen "↑" anger förbättring. Symbolen "↓" anger försämring. Symbolen "⇒" anger ingen förändring. Symbolen "--" anger att uppgift saknas.

Arbetsmarknad

Indikatorerna visar på en stigande efterfrågan på arbetskraft i de flesta länder under perioden. Sveriges position har inte nämnvärt förändrats jämfört med föregående år. Sveriges goda position vad gäller sysselsättningsgrad kvarstår. Sverige ligger bland den bättre fjärdedelen av länderna i rangordningen vad gäller sysselsättning. Sysselsättningen har jämförts i olika länder fördelat efter kvinnor i förhållande till män och äldre personer.

Arbetslöshetsnivån ligger alltjämt något lägre i Sverige jämfört med genomsnittet i OECD-länderna och har sjunkit med över två procentenheter under perioden 1999-2001 vilket är mer än i de flesta av de jämförda OECD-länderna. Arbetslösheten har indelats efter kön, långtidsarbetslöshet, arbetslöshet bland lågutbildade och bland ungdomar. Sveriges position ligger bland den bättre hälften av länderna när det gäller långtidsarbetslöshet och arbetslöshet bland kvinnor. Sverige ligger något sämlre till i förhållande till andra OECD-länder vad gäller arbetslöshet bland lågutbildade och bland ungdomar. För dessa grupper har emellertid arbetslösheten minskat under perioden 1999-2001.

Den sammantagna tid som används för avlönat arbete är något lägre i Sverige än i flertalet av EU-länderna beräknat för samtliga personer i förvärsaktiv ålder.

Omfattningen av sociala ersättningar i förhållande till arbete i tid räknat används ofta som mått på grad av arbetsaktivitet. Vid en jämförelse mellan tio OECD-länder låg Sverige på tredje plats år 1999. Sociala ersättningar i form av sjukersättning och förtidspensioner är emellertid omfattande i Sverige jämfört med andra länder.

På utbildningsområdet (andel av befolkningen med gymnasieutbildning och högre utbildning) ligger Sverige ungefär i mitten av länderfördelningen. Andelen högskoleutbildade i Sverige har det senaste decenniet successivt ökat till en mittenposition bland de 23 rikaste OECD-länderna. Andelen nyutexaminerade med minst treåriga naturvetenskapliga och tekniska utbildningar i arbetskraften har stigit i Sverige under slutet av 1990-talet och Sveriges position ligger ungefär i mitten av länderfördelningen.

Sveriges position och förändring över tiden

Position	Indikator	Förändring i position	Förändring i nivå	Placering (antal länder)
Bättre än medelnivå	Sysselsättning	⇒	↑	4(23)
	Sysselsättning kvot, kvinnor/män	⇒	⇒	1(23)
	Sysselsättning bland äldre	↓	↑	4(22)
	Sociala ersättningar/ arbetad tid	↑	↑	3(10)
Medelnivå	Arbetslöshet	⇒	↑	11(21)
	Arbetslöshet, kvinnor	↑	↑	10(23)
	Arbetslöshet, män	↑	↑	12(23)
	Långtidsarbetslöshet	↑	↑	7(19)
	Ungdomsarbetslöshet	⇒	↑	14(23)
	Arbetslöshet, lågutb.	↓	↑	15(23)
	Arbetade timmar	↓	↓	9(15)
	Gymnasiekompetens	⇒	↑	9(23)
	Högskoleutbildning	⇒	↑	12(23)
Nyutexaminerade naturvetare och tekniker	↑	↑	9(16)	
Sämre än medelnivå	--	--	--	--

Anm: Symbolen "↑" anger förbättring. Symbolen "↓" anger försämring. Symbolen "⇒" anger ingen förändring. Symbolen "--" anger att uppgift saknas.

Arbetsliv

Till arbetslivspolitikerna hör frågor om arbetets villkor, som arbetsmiljö, arbetstid, lönebildning och arbetsrätt i övrigt. Med de få indikatorer som finns tillgängliga är Sveriges position mycket bra bland länderna i jämförelsen. Det gäller inte bara traditionella indikatorer som olycksfall i arbete utan också kvalitativa faktorer som jämställdhet och möjligheten att på olika sätt påverka arbetet.

Olycksfallsfrekvensen är lägst i Sverige bland EU-länderna och möjligheten att påverka arbetstiden förhållandevis hög. Andelen vars närmsta chef är en kvinna är hög i Sverige i förhållande till EU-länderna. Möjligheterna till kompetensutveckling är goda i Sverige i förhållande till andra länder. Vid sidan av Sverige återfinns som regel de nordiska länderna, tillsammans med Storbritannien och Nederländerna, bland de högst rankade i arbetslivshänseende.

Löneökningarna har under perioden 1998-2000 inneburit att Sveriges konkurrenskraft i termer av lönekostnadsutveckling per producerad enhet inom industrin har förbättrats något under perioden 1998-2000. Under år 2001 har emellertid lönekostnaderna per producerad enhet inom industrin stigit något snabbare i Sverige än i OECD-länderna.

Sveriges position och förändring över tiden

Position	Indikator	Förändring i position	Förändring i nivå	Placering (antal länder)
Bättre än medelnivå	Olycksfall i arbetet	⇒	↓	1(15)
	Möjlighet att påverka arbetstiden	--	--	2(15)
	Kvinnliga chefer	--	--	1(15)*
	Kompetensutveckling	↓	⇒	3(14)
	Arbetskraftskostnad per prod. enhet	↓	↓	4(12)
Medelnivå	--	--	--	--
Sämlre än medelnivå	--	--	--	--

Not: *Förstaplatsen delad med Finland, Storbritannien och Danmark.

Anm: Symbolen "↑" anger förbättring. Symbolen "↓" anger försämring. Symbolen "⇒" anger ingen förändring. Symbolen "--" anger att uppgift saknas.

Forskning och utveckling

Det är väl känt att Sverige länge tillhört de länder som satsar stora resurser på forsknings- och utvecklingsverksamhet. Som framgår av det aktuella kapitlet om forskning och utveckling gäller detta inte bara forskningsutgifterna som andel av BNP, utan också mätt som antalet forskare som andel av arbetskraften. När det gäller insatsen av resurser ligger Sverige sålunda mycket väl framme.

Resultaten av satsade resurser på forskning och utveckling är svårare att belysa. Mätt i antal patentansökningar per capita ligger Sverige i topp. Däremot förefaller inte insatsen av forskning och antalet patentansökningar återspeglas i en hög andel kunskapsintensiv produktion. Situationen är likartad i Finland. Höga insatser på forsknings- och utvecklingsverksamhet och ett stort antal patentansökningar, men en låg produktionsandel i kunskapsintensiva verksamheter. Förklaringen skulle till en del kunna vara att de multinationella företagen – som står för en stor del av forskningsverksamheten i de små länderna – lokaliserar större delen av sin produktion till de stora marknaderna, dvs. länder som Tyskland, USA och Storbritannien.

Sveriges position och förändring över tiden

Position	Indikator	Förändring i position	Förändring i nivå	Placering (antal länder)
Bättre än medelnivå	Andel forskare i arbetskraften	--	--	4(20)
	Offentligt finansierad FoU	↑	↑	3(17)
	Näringslivsfinansierad FoU	⇒	↑	1(19)
	Patentansökningar	⇒	↑	1(17)
Medelnivå	Produktion i kunskapsbaserad sektor	--	--	8(15)
Sämre än medelnivå	--	--	--	--

Anm: Symbolen "↑" anger förbättring. Symbolen "↓" anger försämring. Symbolen "⇒" anger ingen förändring. Symbolen "--" anger att uppgift saknas.

IT och tele

Indikatorerna inom detta område belyser användning, tillgänglighet och produktion av informations- och kommunikationsteknik (IT).

Sverige ligger fortfarande väl framme i utnyttjandet av informationstekniken. De totala utgifterna för IT kan ses som ett sammanfattande mått på användningen. Enligt detta mått har Sverige under flera år tillhört de länder som ligger högst på rankinglistan. Detsamma gäller för ett antal delområden som t ex hushållens användning av Internet och antalet mobiltelefoner. En mycket höga andel av företagen i Sverige har Internetuppkoppling. Däremot är det flera EU-länder där företagen utnyttjar e-handel i större utsträckning än i Sverige.

En bidragande orsak till den höga användningen av IT kan vara god tillgänglighet. Indikationer på detta är låga avgifter för telefonsamtal och relativt omfattande konkurrens på telemarknaden.

Sverige har även en stor IT-sektor i förhållande till andra länder. Bara Irland hade år 1998 en större andel sysselsatta i produktionen av IT-produkter och IT-tjänster vid en jämförelse med EU-länderna, USA och Japan.

Det försprång som Sverige tillsammans med några andra länder har inom området har minskat. Det gäller bland annat användningen av Internet och mobiltelefoner. Utvecklingen går mycket snabbt och det är ofta svårt att mäta den aktuella rangordningen mellan länder på ett rättvisande sätt.

Sveriges position och förändring över tiden

Position	Indikator	Förändring i position	Förändring i nivå	Placering (antal länder)
Bättre än medelnivå	Utgifter för IT	⇒	↓	1(18)
	Internetanvändning i hemmen	↑	↑	2(15)
	Internetanvändning i företag	--	--	3(15)
	Mobiltelefonabonnemang	⇒	↑	2(17)
	Kostnader för telefonsamtal, hushåll	--	--	4(23)
	Kostnader för telefonsamtal, företag	--	--	6(23)
	Konkurrens i telesektorn	--	--	2(13)
	Sysselsatta i IT-sektorn	--	--	2(17)
	Medelnivå	--	--	--
Sämre än medelnivå	--	--	--	--

Anm: Symbolen "↑" anger förbättring. Symbolen "↓" anger försämring. Symbolen "⇒" anger ingen förändring. Symbolen "--" anger att uppgift saknas.

Energiförsörjning

Energiförsörjningen i Sverige är i stor utsträckning förnybar och miljövänlig jämfört med de flesta EU-länder. Andelen förnybara energikällor av elanvändningen är näst störst bland EU-länderna. Energiintensiteten i ekonomin är relativt hög i Sverige beroende på stor andel energiintensiv industri. Koldioxidutsläppen i förhållande till energitillförseln är mycket låg i Sverige, näst lägst bland jämförda länder. Sverige har även mycket låga koldioxidutsläpp i förhållande till befolkningsstorleken i ett internationellt perspektiv.

Tre indikatorer syftar till att spegla konkurrenssituationen, elpriser för industrin och hushållen samt den största elleverantörens marknadsandel. Elpriserna ligger i Sverige på låg nivå, både för industrin och för hushållen. Marknads-koncentrationen är emellertid hög, den största elleverantörens marknadsandel var år 1999 högre i Sverige än i de flesta andra EU-länder.

Sveriges position och förändring över tiden

Position	Indikator	Förändring i position	Förändring i nivå	Placering (antal länder)
Bättre än medelnivå	Andel förnybara energi- källor av elanvändning	--	--	2(15)
	Koldioxidutsläpp / energitillförsel	⇒	↑	2(23)
	Elpriser för industri	↑	↑	1(14)
	Elpriser för hushåll	⇒	↓	3(15)
Medelnivå	Den största elleveran- törens marknadsandel	--	--	9(15)
Sämre än medelnivå	Energiintensitet	↑	↑	19(23)

Anm: Symbolen "↑" anger förbättring. Symbolen "↓" anger försämring. Symbolen "⇒" anger ingen förändring. Symbolen "--" anger att uppgift saknas.

Transporter

Stockholm behåller sin position som region med god tillgänglighet både inom regionen och i förbindelserna med andra storstadsregioner i Europa. Vägtransporternas andel av inrikes godstransporter är förhållandevis låg i Sverige. Det ekonomiska uppsvinget har inneburit ökad vägtrafik och därigenom en ökad belastning på miljön. Detta har dock varit ett internationellt fenomen. Rangordningen mellan länderna har inte förändrats nämnvärt när det gäller vägtransporternas andel av godstrafiken och koldioxidutsläpp från vägtrafiken.

Sveriges position och förändring över tiden

Position	Indikator	Förändring i position	Förändring i nivå	Placering (antal länder)
Bättre än medelnivå	Stockholms interna tillgänglighet	⇒	--	3(20)
	Vägtransporternas andel av godstransporterna	⇒	↓	3(15)
Medelnivå	Stockholms åtkomlig- het, resor <i>från</i> Sthlm	↑	⇒	6(17)
	Stockholms tillgänglig- het, resor <i>till</i> Sthlm	⇒	↑	9(17)
Sämre än medelnivå	Utsläpp av koldioxid från vägtrafiken	⇒	↓	17(23)

Anm: Symbolen "↑" anger förbättring. Symbolen "↓" anger försämring. Symbolen "⇒" anger ingen förändring. Symbolen "--" anger att uppgift saknas.

1 Inledning

En av förutsättningarna för att kunna föra en näringspolitik som förbättrar och förnyar Sverige i positiv riktning är god kunskap om såväl utvecklingen i Sverige som Sveriges position i förhållande till andra länder. Internationella jämförelser är ett redskap för att komma en bit på vägen för att åstadkomma detta.

Benchmarking, så som det brukar definieras, innebär i korthet för det första att man kartlägger sina egna processer och mäter dem. För det andra att man jämför med hur någon annan gör. För det tredje att man försöker förstå varför någon presterar bättre och slutligen att man bedriver ett förbättringsarbete.

Detta är den tredje rapporten som Näringsdepartementet ger ut i serien *Benchmarking av näringspolitiken*. Rapportserien har inte ambitionen att uppfylla alla dessa kriterier utan bör ses som ett första steg i en benchmarkingprocess. Genom kvantitativa jämförelser som identifierar hur Sverige står sig internationellt inom vissa av Näringsdepartementets ansvarsområden ges en bild av inom vilka områden Sverige ligger efter, och som därmed kräver ytterligare uppmärksamhet. För att nå en förbättring av egna prestationer krävs även identifiering och förståelse av de processer som leder till goda resultat. Näringsdepartementet avser att följa upp denna rapportserie med fördjupade studier med syfte att vidare analysera andra länders framgångsrika processer.

I denna rapport uppdateras flertalet av de indikatorer som fanns med i förra årets rapport med senast tillgängliga statistik. Förutom att jämföra Sveriges position i förhållande till de 23 rikaste OECD-länderna (OECD-23), fokuserar vi också på Sveriges förändring i position jämfört med andra länder och förändringar i tiden. På detta vis kan vi se om utvecklingen i Sverige går åt rätt håll.

Det har inte varit möjligt att täcka alla områden som Näringsdepartementets ansvar för. Departementet ansvarar helt eller delvis för 14 politikområden. För sju av dessa politikområden har gjorts

bedömningen att de på ett rimligt sätt är möjliga att fånga med kvantitativa indikatorer:

1. Näringspolitik
2. Arbetsmarknadspolitik
3. Arbetslivspolitik
4. Forskningspolitik²
5. IT, tele och post
6. Energipolitik
7. Transportpolitik

Vart och ett av de sju politikområdena tillägnas ett eget kapitel i rapporten. Dessutom inleds rapporten med en makroekonomisk översikt. I rapporten redovisas huvudsakligen indikatorer som ligger inom Näringsdepartementets ansvarsområde. Exempelvis behandlas inte skatter i rapporten trots att skatter har betydelse i näringspolitiken. Ett undantag är ett antal indikatorer som berör det formella utbildningsväsendet, vilket ligger utanför Näringsdepartementets ansvarsområde. Detta för att det formella utbildningsväsendet spelar en central roll för kompetensförsörjningen på arbetsmarknaden.

² Näringsminister Björn Rosengren är ansvarig för frågor om forskning och utveckling inom områdena teknik, rymdverksamhet, kommunikation, energi, arbetsliv, arbetsmarknad, och regionalpolitik. Utbildnings- och forskningsminister Thomas Östros ansvarar för samordningen av forskningspolitiken i regeringen.

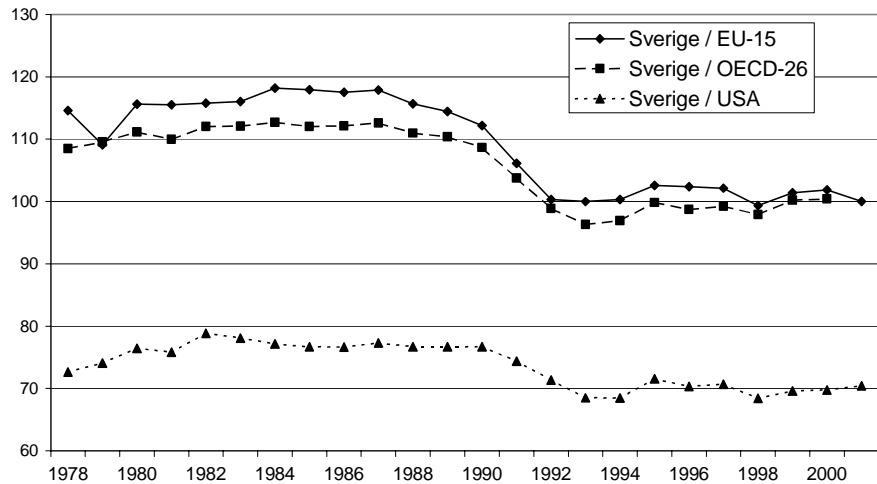
2 Makroekonomiska förutsättningar

De övergripande makroekonomiska förutsättningarna spelar en avgörande roll för ett lands möjligheter att vidmakthålla en gynnsam utveckling i fråga om produktivitet och sysselsättning. Till skillnad från kommande kapitel syftar inte detta kapitel till att rangordna Sveriges position i förhållande till andra länder, utan till att ge en kortfattad översiktlig bild av den makroekonomiska utvecklingen i Sverige.

2.1 Ekonomisk tillväxt

Den svenska levnadsstandarden, mätt som köpkraftkorrigerad BNP per capita, har under de tre senaste decennierna inte ökat lika snabbt som hos våra viktigaste konkurrentländer. Diagram 2.1 visar köpkraftkorrigerad BNP per capita i Sverige i förhållande till BNP per capita i USA, OECD-länderna och EU-länderna under perioden 1978-2001 (1978-2000 för jämförelsen med OECD-länderna). Indexet är konstruerat så att ett värde på 100 innebär att Sveriges BNP ligger på samma nivå som jämförelselandet/länderna. Ett värde på t.ex. 90 innebär att Sveriges BNP per capita är tio procent lägre.

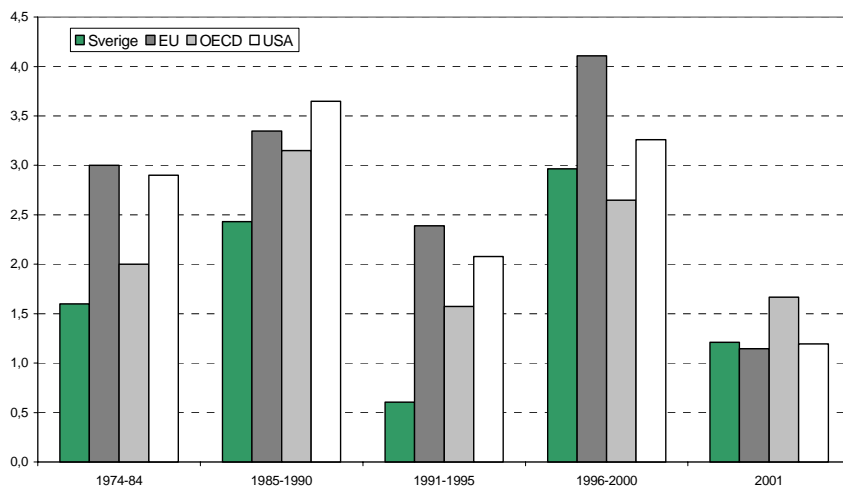
Diagrammet visar att Sveriges BNP-utveckling per capita var ungefär likartad jämfört med övriga konkurrentländer fram till mitten av 1980-talet. År 1987 låg Sveriges BNP per capita 18 procent över EU-ländernas. Sju år senare hade Sverige tappat hela detta försprång. Detta beror delvis på en konvergens inom EU, där de sydeuropeiska länderna har närmat sig de övriga EU-länderna. USA:s försprång i "välfärdslihan" gentemot såväl Sverige som de flesta övriga EU-länder har ökat ytterligare under 1990-talet. År 1990 var BNP per capita i Sverige 23 procent lägre än i USA. År 2001 var motsvarande siffra 30 procent.

Diagram 2.1: Köpkraftkorrigerad BNP per capita i Sverige relativt USA, OECD och EU, åren 1978-2001

Källa: OECD

Att Sverige har haft en sämre ekonomisk utveckling än många andra länder kan också illustreras med den reala BNP-tillväxten. Av diagram 2.2 framgår att Sveriges genomsnittliga tillväxt har varit lägre än våra konkurrentländers under perioden 1974-1995. Därefter har vi haft en tillväxt i nivå med övriga OECD och EU. Bortsett från år 2001 har dock USA haft en betydligt högre tillväxt än Sverige under hela 1990-talet.

Diagram 2.2: BNP-tillväxt i Sverige, EU, OECD och USA, perioderna 1974-1984, 1985-1990, 1991-1995, 1996-2000 och år 2001.

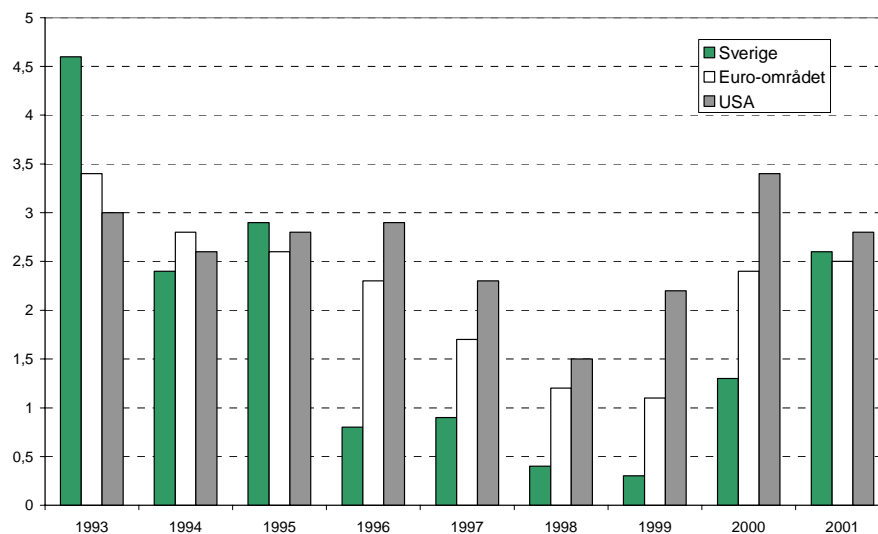
Källa: OECD, Economic Outlook 2001 och 2002 (preliminary edition).

2.2 Inflation

En stabil och låg inflation är en viktig förutsättning att vidmakthålla en god konkurrenskraft med stark valutakurs och låga räntor. Trots ökad sysselsättning, minskad arbetslöshet och god tillväxt har den genomsnittliga inflationen i Sverige varit låg den senaste femårsperioden, såväl historiskt som vid en jämförelse med andra länder (se diagram 2.3). En bidragande orsak till den låga inflationen har varit införandet av en självständig riksbank i kombination med ett uttalat inflationsmål.

Med en genomsnittlig inflation (KPI) på 2,6 procent år 2001 bröts dock en trend med flera år av låga konsumentprishöjningar. Ökningen hade till viss del att göra med utbudsstörningar och andra tillfälliga effekter. Men prisökningar på inhemskt producerade varor och tjänster bidrog också till den ökade inflationen.

Diagram 2.3: Inflation (konsumentpriser) i Sverige, Euro-området och USA, åren 1993-2001

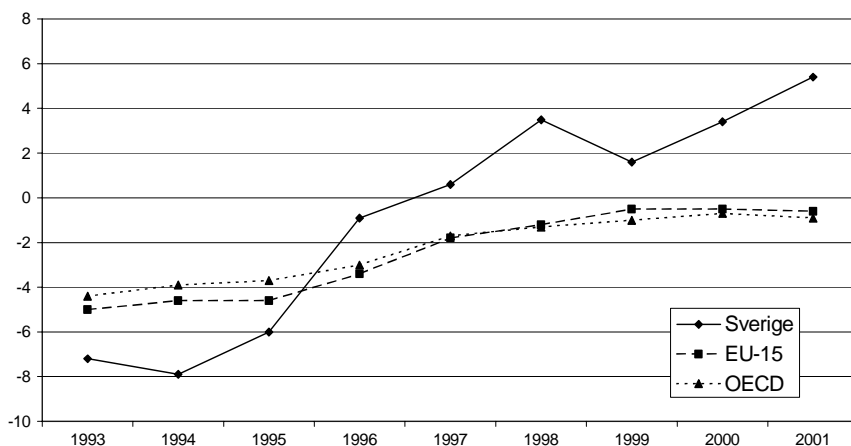

Källa: Economic Outlook 2002 (preliminary edition).

2.3 Offentliga finanser

I diagram 2.4 redovisas det strukturella offentliga sparandet i Sverige samt genomsnitt för OECD-länderna och EU-länderna för perioden 1993-2001. Det strukturella offentligt sparandet är det offentliga sparandet sedan hänsyn tagits till konjunkturrelaterade effekter. Av diagrammet framgår att Sverige, från att ha tillhört länderna med det högsta strukturella underskottet under första halvan av 1990-talet, idag uppvisar ett högt strukturellt sparande. År 2001 hade Sverige, enligt OECD:s uppskattningar, ett strukturellt överskott på 5,6 procent av potentiell BNP, vilket var högst av OECD-länderna.

Diagram 2.4: Strukturellt finansiellt sparande i offentliga sektorn, Sverige samt genomsnitt för OECD och EU, 1993-2001.

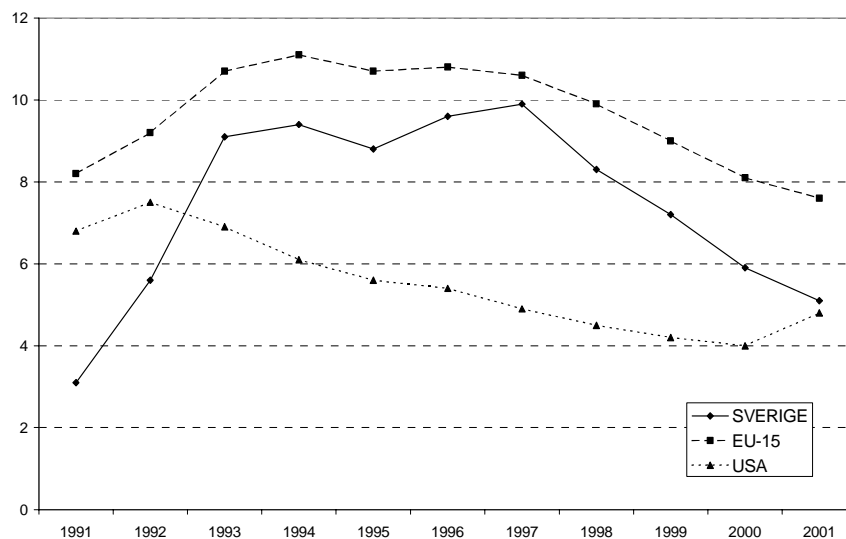

Källa: Economic Outlook 2001.

2.4 Arbetslöshet

Trots konjunkturavmattningen år 2001 fortsatte arbetslösheten att sjunka i Sverige. Diagram 2.5 visar OECD:s standardiserade arbetslöshetsstatistik för åren 1991-2001 för Sverige, EU och USA. Av diagrammet framgår att trots den kraftiga ökningen av arbetslösheten i Sverige under första halvan av 1990-talet har den svenska arbetslösheten varit lägre än EU-genomsnittet under hela 1990-talet. Sedan år 1997 har arbetslösheten minskat snabbare i Sverige än i såväl USA som resten av EU. En ökad arbetslöshet i USA år 2001 har medfört att arbetslösheten i Sverige och USA idag ligger på ungefär samma nivå.

Diagram 2.5: Standardiserad arbetslöshet i Sverige, EU och USA, åren 1991-2001

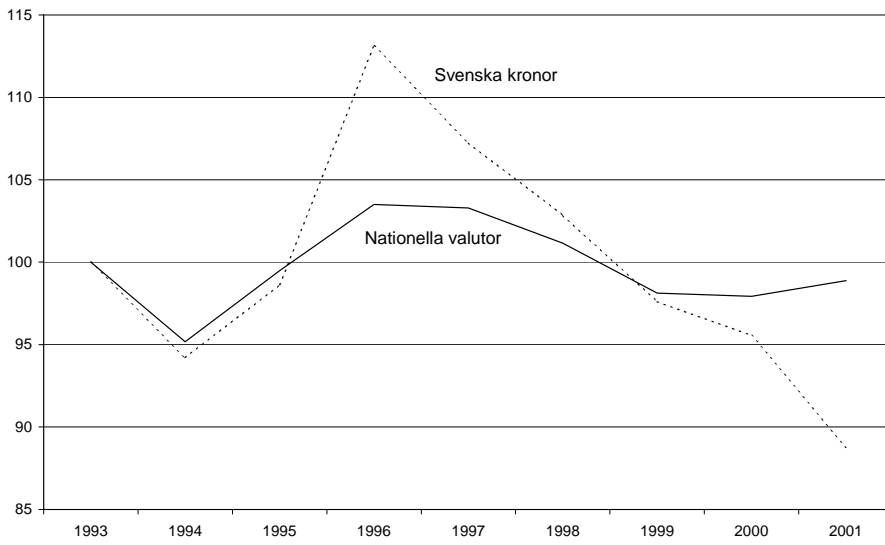
Källa: OECD, Main Economic Indicators (1999-2001) och Employment Outlook 2001 (1991-1998).

2.5 Konkurrenskraft

Diagram 2.6 visar ett index för Sveriges relativa arbetskraftskostnad per producerad enhet. Detta index beräknas genom att svensk arbetskraftskostnad per producerad enhet sätts i relation till konkurrentländernas. En minskning i den relativa arbetskraftskostnaden per producerad enhet indikerar en förbättrad konkurrenskraft. I diagrammet visas relativ arbetskraftskostnad per producerad enhet dels beräknat i nationella valutor och dels omräknat efter växelkursförändringen mot den svenska kronan.

Av diagrammet framgår att den relativa arbetskraftskostnaden per producerad enhet uttryckt i nationella valutor ökade något år 2001, vilket medförde att index detta år befann sig på ungefär samma nivå som 1993. Försvagningen av den svenska växelkursen efter år 1996, och i synnerhet år 2001, medförde emellertid att index uttryckt i svenska kronor år 2001 låg mer än tio procent under nivån för 1993. I denna bemärkelse får alltså utvecklingen av den svenska konkurrenskraften betecknas som gynnsam.

Diagram 2.6: Relativa arbetskraftskostnad per producerad enhet, Sverige jämfört med 11 OECD-länder 1993-2001, index 1993 = 100

Källa: Konjunkturinstitutet, analysunderlag mars-2002.

3 Näringsliv och företagande

Näringspolitikens övergripande mål är att skapa förutsättningar för en hållbar ekonomisk tillväxt och ökad sysselsättning genom fler och växande företag. En viktig del i näringspolitiken är att skapa ramvillkor som främjar ett företagsklimat som stimulerar till nyföretagande och expansion. Som en annan del ingår att övervaka de spelregler som gäller för näringslivet. Väl fungerande marknader med effektiv konkurrens är en förutsättning för den ekonomiska tillväxten.

3.1 Indikatorer

Huvuddelen av de indikatorer som redovisas i det följande avser företagandet och dess förutsättningar. Följande sex indikatorer belyser detta område:

- andelen företagare
- nyföretagaraktivitet
- tidsåtgång för att starta företag
- hinder för företagande
- regelkostnad per anställd
- tillgång till riskkapital

Inom området konkurrens behandlas följande två indikatorer:

- statligt stöd till näringslivet
- relativ prisnivå

Sveriges position och förändring över tiden

Position	Indikator	Förändr. i position	Förändring i nivå	Placering (antal länder)
Bättre än medelnivå	Tillgång till riskkapital	⇒	↑	5(16)
	Hinder för företagande	--	--	4(18)
Medelnivå	Andel företagare av arbetskraften	↑	⇒	6 (11)
	Regelkostnad per anställd	--	--	5(10)
	Statligt stöd till näringslivet	↑	↑	6(15)
Sämre än medelnivå	Nyföretagaraktivitet	↓	↑	15(18)
	Tidsåtgång för att starta företag	--	--	12(15)
	Relativ prisnivå	↑	↓	16(19)

Anm: Symbolen "↑" anger förbättring. Symbolen "↓" anger försämring. Symbolen "⇒" anger ingen förändring. Symbolen "--" anger att uppgift saknas.

Företagandet och dess förutsättningar

Ett ökat företagande är av stor betydelse för den svenska tillväxten och sysselsättningen. Tyngdpunkten i näringspolitiken är att skapa ett gott näringsklimat och därmed öka incitamenten för att starta företag och för att få existerande företag att växa.

3.2 Företagande

Ett mått på den entreprenöriella nivån är andelen i arbetskraften som driver ett företag. I diagram 3.1 redovisas andelen företagare av arbetskraften i ett antal EU-länder som producerar statistik som är jämförbar med den svenska.

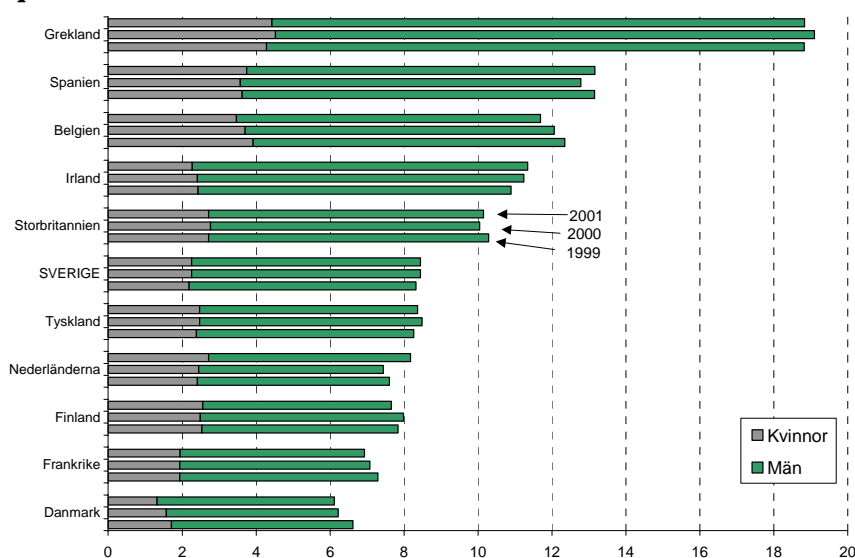
Enligt Eurostats statistik, som bygger på de nationella arbetskraftsundersökningarna, består 8,4 procent av den svenska arbetskraften av företagare.³ Diagram 3.1 visar att andelen företagare inte förändrats nämnvärt under de senaste tre åren. Rangordningen mellan de länder som har jämförbar statistik är i stort sett oförändrad mellan åren 2000 och 2001. Sverige ligger i nivå med Nederländerna och Tyskland och över Finland, Frankrike och Danmark. I övriga länder är mer än tio procent av arbetskraften företagare. Grekland avviker med en markant högre

³ Enligt SCB:s arbetskraftsundersökning är andelen företagare 8,1 procent.

andel företagare. En intressant iakttagelse är att Danmark som har den högsta levnadsstandarden, mätt som BNP per capita, har den lägsta andelen företagare, medan landet med lägst levnadsstandard har den högsta andelen företagare.

I diagram 3.1 visas även företagarnas könsfördelning. Enbart 26 procent av företagarna i Sverige är kvinnor. Av de länder som ingår i jämförelsen är det bara Irland, Danmark och Grekland som har en lägre andel kvinnor. Detta kan även jämföras med USA och Kanada, där cirka 40 procent av företagarna är kvinnor.⁴ Med tanke på den höga andelen kvinnor i den svenska arbetskraften är den låga andelen kvinnliga företagare anmärkningsvärd. Som andel av den kvinnliga arbetskraften är enbart 4,5 procent företagare. Av EU-länderna är Danmark det enda landet med en lägre andel.

Diagram 3.1: Andel företagare av arbetskraften, 1999-2001, procent.

Källa: Eurostat: Labour Force Survey.

Anm. Företagare inom jordbruk, skog och fiske har exkluderats.

Det holländska forskningsinstitutet EIM har skapat en databas med uppgifter på antalet företagare i OECD-länderna som är jämförbar i tiden och mellan länder för perioden 1972 till 1998. Även i en jämförelse med samtliga OECD-länder har Sverige få företagare som andel av arbetskraften. Grekland och Italien sticker

⁴ OECD, Labour Force Statistics.

ut med en andel på över 18 procent. Även Australien, Portugal, Nya Zeeland och Kanada ligger bra till med andelar runt 14-15 procent. I botten hamnar de nordiska länderna (Island är ett undantag) tillsammans med Österrike och Luxemburg. Enligt EIM:s skattningar hade Tyskland, Nederländerna och Frankrike något fler företagare som andel av arbetskraften än Sverige år 1998.

Den förhållandevis låga andelen företagare i Sverige kan bero på att det svenska näringslivet under lång tid präglats av större företag och en stor offentlig sektor.

Ett alternativt sätt att mäta entreprenörskapsnivån är att studera nyföretagandet. År 2000 startades 39 500 genuint nya företag i Sverige.⁵ Denna siffra kan tyvärr inte sättas i relation till nyföretagandet i andra länder eftersom det inte finns någon internationellt jämförbar statistik på faktiska företagsstarter. Med början år 1999 har det gjorts försök att på ett systematiskt sätt årligen mäta företagsamheten i olika länder genom intervjuer med ett representativt urval av den vuxna befolkningen. Detta projekt, som går under namnet Global Entrepreneurship Monitor (GEM), omfattade år 2001 sammanlagt 29 länder, varav 18 länder som ingår i OECD-23.

Av resultaten från undersökningen år 2001 framgår bland annat att det i genomsnitt var omkring tio procent av befolkningen i åldern 18-64 år som ägnade sig åt nyföretagande i de 29 länderna. Liknande resultat erhöles för de 21 länder som ingick i motsvarande undersökning år 2000. Till dem som ägnade sig åt nyföretagande räknades personer som höll på med att starta ett företag eller som var ägare/ledare för ett aktivt företag mindre än 42 månader gammalt.

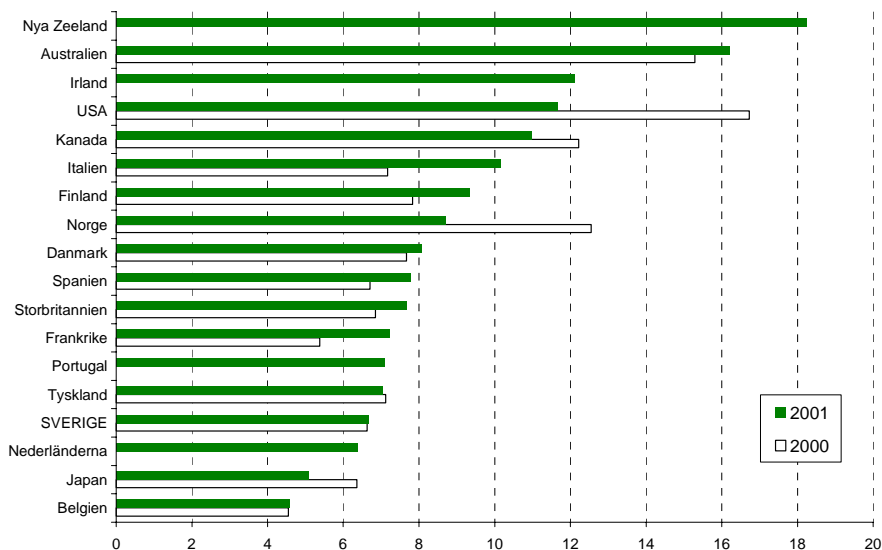
Enligt undersökningen tillhör Sverige de länder som har lägst grad av nyföretagande (se diagram 3.2). Osäkerheten i det statistiska underlaget är dock så stor att skillnaderna mellan länderna i många fall ligger inom felmarginerna. Det är endast två av de europeiska länderna i diagrammet, Irland och Italien, som hade en företagsamhet år 2001 som signifikant översteg den svenska. De utomeuropeiska länderna i diagrammet ligger dock genomgående på en signifikant högre nivå.

För de länder där de finns data för både år 2000 och år 2001 är skillnaderna mellan de båda åren som regel mycket små. Det är endast Norge och USA som uppvisar en signifikant förändring – i

⁵ Med ett genuint nytt företag avses verksamhet som är helt nystartad eller verksamhet som har återupptagits efter att ha varit vilande i minst två år. I statistiken ingår exempelvis inte ägarbyten, ändringar av juridisk form eller andra ombildningar.

båda fallen en nedgång. Minskningen i dessa länder kan hänga samman med lågkonjunkturen år 2001. Enligt den svenska nyföretagarstatistiken har nyföretagandet i Sverige ökat kraftigt under 1990-talet. Den genomsnittliga årliga ökningen mellan 1993 och 2000 var cirka åtta procent.

Diagram 3.2: Nyföretagande som andel av befolkningen 18-64, 2000-2001, procent

Källa: Global Entrepreneurship Monitor (GEM), underlag till Executive Report 2001.

Anm. Nyföretagande definieras som antalet personer som håller på med att starta ett företag eller som är ägare/ledare för ett aktivt företag mindre än 42 månader gammalt.

Enligt en OECD-studie är det i första hand högutbildade personer som blir företagare.⁶ Detta bekräftas också av den svenska nyföretagarstatistiken. Hälften av dem som startade företag år 2000 hade högskoleutbildning.

Endast en liten andel av företagarna kommer från arbetslöshet. I flera länder har försök gjorts att hjälpa arbetslösa att starta företag. Att döma av OECD:s studie har detta haft en mycket liten effekt på tillskottet av företagare. Den svenska nyföretagarstatistiken ger dock en annorlunda bild. År 2000 hade hela 21 procent av dem som startade ett företag starta-egget-bidrag. Det är dock enbart åtta procent som uppger att de startar företag på grund av arbetslöshet eller risk att de riskerar att bli arbetslösa.

⁶ Employment Outlook 2000.

3.3 Hinder för företagande

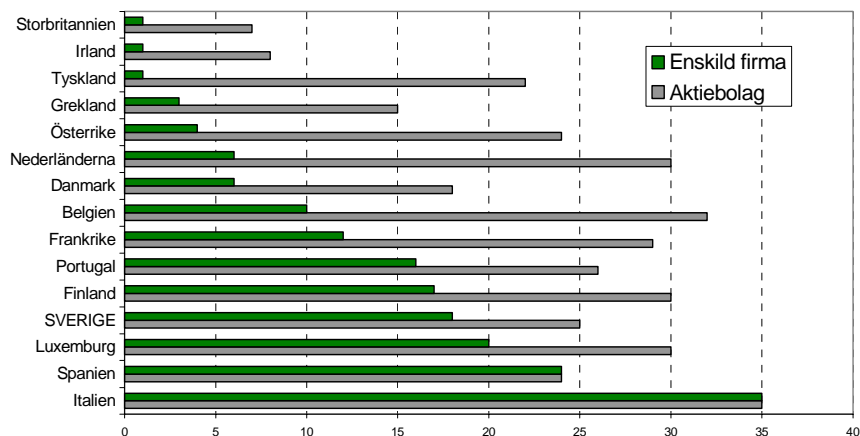
I analyser av företagsamheten är det vanligt att jämföra länder med avseende på olika administrativa hinder för att starta företag. Ett sådant hinder är den tid som den administrativa processen tar. I diagram 3.3 visas antalet dagar som det "normalt" krävs för att registrera ett en enskild firma respektive ett aktiebolag med hjälp av det vanligaste förfarandet i varje EU-land. Den redovisade tidsåtgången omfattar inte enbart myndigheternas handläggningstid, utan även tidsåtgång för obligatoriska aktiviteter innan registreringsansökan skickas in. Uppgifterna är hämtade från en studie som gjorts av Europeiska kommissionen.⁷

Länderna är rangordnade efter tidsåtgång för att starta enskild firma eftersom detta är den vanligaste företagsformen för nystartade företag. Det bör framhållas att resultaten från denna typ av undersökningar kan skilja sig något åt beroende på olikheter i definitioner och metodik.

Enligt uppgifterna tar det i vanliga fall enbart en dag att registrera en enskild firma i Storbritannien, Irland och Tyskland. Även Storbritannien och Irland har korta handläggningstider vid registrering av aktiebolag, sju respektive åtta dagar. Även Danmark och Grekland har relativt snabb registrering av såväl enskild firma som aktiebolag. I Sverige tar det, enligt undersökningen, normalt 18 dagar att registrera en enskild firma och 25 dagar att registrera ett aktiebolag. Detta tyder på att Sverige, jämfört med många andra EU-länder, har en lång handläggningstid för att registrera ett företag.

⁷ Europeiska Kommissionen, Benchmarking the Administration of Start-ups.

Diagram 3.3: Antal dagar som "normalt" krävs för att starta ett enskild firma respektive aktiebolag år 2001

Källa: Europeiska Kommissionen, Benchmarking the Administration of Start-ups.

En förutsättning för att det ska skapas nya företag och för att företag ska växa är goda ramvillkor för näringslivet. Diagram 3.4 illustrerar upplevda hinder av företagare som driver små och medelstora företag. Uppgifterna härrör från en enkätundersökning som genomfördes år 2001 av det holländska forskningsinstitutet EIM på uppdrag av Europeiska Kommissionen.⁸ Totalt ingår 7 660 företag i undersökningen, varav 360 svenska. De få antalet observationer för enskilda länder medför att länderjämförelser måste tolkas med försiktighet.

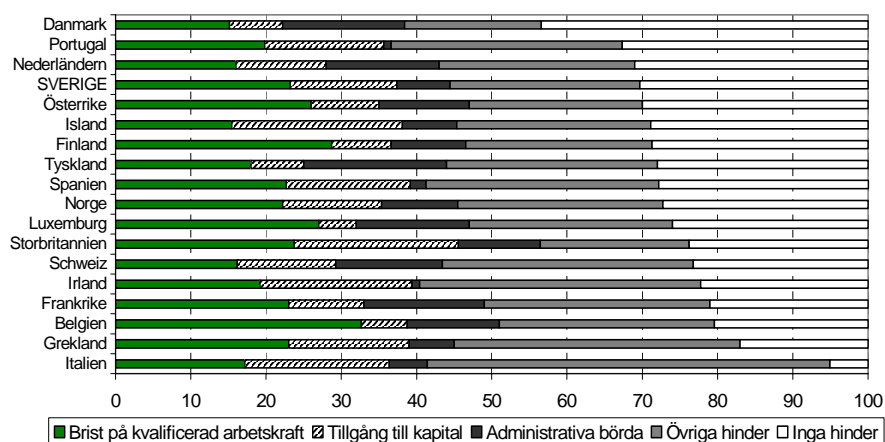
Företagarna har fått ange vilket som är det huvudsakliga hindret för företagande. Diagrammet visar andelen företag som har angett att det största hindret är "brist på kvalificerad arbetskraft", "tillgång till kapital" respektive "administrativa hinder". Gruppen "övriga hinder" består av ett antal övriga faktorer, bl.a. infrastruktur, introduktion av ny teknologi samt alternativet andra hinder. Ett svarsalternativ har varit att inga hinder föreligger.

Av nästan en fjärdedel av de undersökta svenska företagen uppges brist på kvalificerad arbetskraft vara det huvudsakliga hindret. Detta är något högre än EU-genomsnittet. Sju procent anser att den administrativa bördan är det huvudsakliga hindret, vilket kan jämföras med EU-genomsnittet på 10 procent. När det gäller andelen som angav tillgång till kapital som det huvudsakliga hindret sticker Sverige inte ut nämnvärt från genomsnittet. I en rangordning efter andel företag som anger att det inte finns några

⁸ ENSR Survey 2001.

hinder för företagande placeras Sverige på en fjärde plats av EU-länderna.

Diagram 3.4: Upplevda huvudsakliga hinder för företagande bland små och medelstora företag år 2001, procent

Källa: ENSR Enterprise Survey 2001.

Samma undersökning genomfördes år 1999 och ingick i förra årets benchmarkingrapport.⁹ Då uppgav endast nio procent av de svenska företagen att brist på kvalificerad arbetskraft var det huvudsakliga hindret. Den kraftiga ökningen beror troligen på att en ökad efterfrågan på arbetskraft har medfört en brist på specialistkompetens. Andelen svenska företag som anger att det inte finns några hinder har minskat något mellan de två undersökningarna – från 36 till 30 procent. Förändringen ligger dock inom den statistiska felmarginalen.

OECD arbetar med att utveckla en detaljerad, systematisk och jämförbar information om företagsklimatet i medlemsländerna. Som ett led i detta arbete genomfördes under perioden april 1998 till mars 1999 en enkät till små och medelstora företag i tio OECD-länder, däribland Sverige. Enkäten tog upp regleringar inom områdena skatter, sysselsättning och miljöskydd. Företagen fick ange sin uppfattning om kvaliteten på regeringarnas innehåll och hur de administrerades. Dessutom fick de uppskatta kostnaderna för att efterleva bestämmelserna. Dessa kostnader kallas i diagram 3.5 för "regelkostnad". Resultatredovisningen

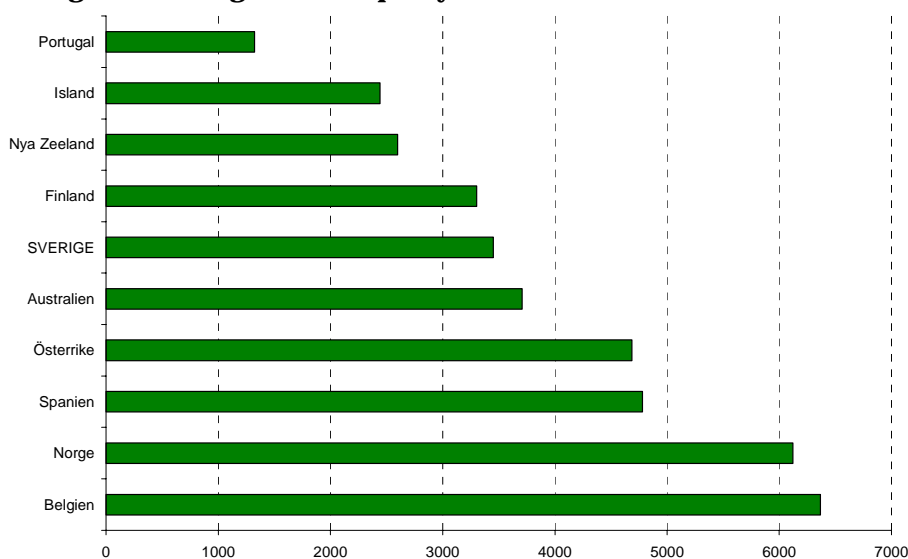
⁹ Benchmarking av näringspolitiken. Näringsdepartementet. Ds 2001:20.

bygger på svar från närmare 8 000 företag. Svarsfrekvensen var dock genomgående låg med ett genomsnitt på 37 procent, varför resultaten bör tolkas med försiktighet.

Sverige ligger tillsammans med Finland något under genomsnittet för de länder som redovisas i diagrammet. Belgien och Norge avviker markant med en kostnad som ligger nära dubbelt så högt som den svenska. Portugal är det enda land som ligger väsentligt under.

Av undersökningen framgår också att regelkostnaderna relativt sett är högre i små företag än i stora. Företag med färre än 20 sysselsatta uppgav kostnader på US\$ 4 600 per sysselsatt. Motsvarande kostnad i företag med 20-49 sysselsatta låg på US\$ 1 500.

Diagram 3.5: Regelkostnad per sysselsatt 1998, US\$

Källa: OECD, Businesses' Views on Red Tape, (underlagsmaterial), 2001.

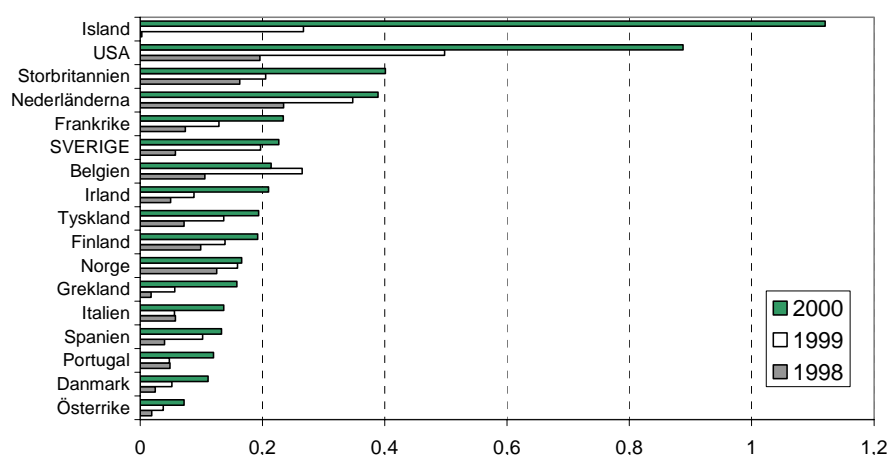
3.4 Tillgång till riskkapital

År 2000 uppgick riskkapitalinvesteringarna (exkl. management buy-outs) i EU till drygt 20 miljarder Ecu. Andra hälften av 1990-talet har inneburit en mycket snabb expansion. Motsvarande belopp (i löpande priser) uppgick år 1996 till 3.5 miljarder och år 1998 till 7 miljarder. Investeringar i nya företag utgjorde år 2000 en

tredjedel av de totala investeringarna. Den typen av investeringar har fyrdubblats sedan 1998. Även expansionsinvesteringar i befintliga företag har ökat snabbt. Mellan 1998 och 2000 tredubblades dessa investeringar och utgjorde det senare året drygt 60 procent av de totala investeringarna. En starkt bidragande orsak till ökningen var optimismen rörande IT-sektorns framtidsutsikter.

I diagram 3.6 visas investeringarna som andel av BNP i ett antal länder. Diagrammet visar att med ett undantag, Belgien, har riskkapitalinvesteringarna ökat snabbare än BNP mellan 1999 och 2000. Genomgående gäller att investeringarnas andel av BNP ligger väsentligt högre år 2000 än tre år tidigare. Sverige har under åren 1999 och 2000 tillhört de länder med högst riskkapitalinvesteringar. I Sverige utgjorde investeringarna i nya företag 40 procent av de totala riskkapitalinvesteringarna. Andelen ligger sålunda högre än i EU som genomsnitt.

Diagram 3.6: Riskkapital som andel av BNP 1998-2000, procent

Källa: Eurostat, Structural indicators

Anm. Uppgift för USA saknas år 2000.

År 2001 minskade riskkapitalinvesteringarna kraftigt i Sverige. Enligt en rapport från Svenska Riskkapitalföreningen och NUTEK halverades investeringar under säd- och startfaserna mellan åren 2000 och 2001.¹⁰ Rapporten visar dock att riskkapitalbolagen är optimistiska inför framtiden och tror att man kommer att investera mer kapital under år 2002 jämfört med år 2001. Vidare visar rapporten att åtta av tio riskkapitalbolag anser att det finns

¹⁰ Riskkapitalbolagens aktiviteter fjärde kvartalet 2001, Nutek-rapport R2002:2.

tillräckligt många goda idéer och projekt att investera i på dagens marknad. Av Eurostats uppskattningar att döma upplevde såväl övriga EU-länder som USA motsvarande minskningar i riskkapitalinvesteringarna år 2001.¹¹

Konkurrens

Det är svårt att hitta bra indikatorer för direkta jämförelser av konkurrenssituationen i olika länder. I detta avsnitt används indikatorer som enbart indirekt mäter konkurrensen. Statligt stöd till näringslivet belyser offentliga interventioner i marknaden, som kan ha negativa konkurrenseffekter. Det huvudsakliga skälet till att ökad konkurrens har positiva välfärdseffekter är att konkurrens leder till lägre konsumentpriser. Prisnivån relativt andra länder är därför ett lämpligt resultatmått.

3.5 Statligt stöd till företag

Principen om en öppen marknadsekonomi med fri konkurrens är en av hörnstenarna i EU:s ekonomiska politik. En viktig del av konkurrenspolitiken är därför att övervaka det ekonomiska stöd som medlemsländerna ger näringslivet. Sådant stöd kan leda till en mindre effektiv resursallokering. Ambitionen är att så långt möjligt minska det statliga stödet. En av slutsatserna från det svenska ordförandeskapet i EU var också att nivån på det statliga stödet i EU måste sänkas och att systemet måste bli lättare att genomblicka. För att uppnå detta beslöts bland annat att medlemsländerna senast 2003 bör kunna påvisa en minskning av det statliga stödet i förhållande till BNP.

EU-kommissionen har sedan år 1988 regelbundet publicerat översikter över detta stöd. Sedan 1998 ges sådana översikter ut årligen. Det material som ligger till grund för de följande diagrammen täcker perioden 1995-99 och är hämtat från den nionde översikten.¹² Med statligt stöd avses stöd som ges av någon av medlemsländerna och som granskats av Kommissionen. Eftersom de olika typerna av stöd kan variera påtagligt mellan enstaka år görs jämförelsen mellan genomsnittet för två

¹¹ Eurostat, Structural Indicators

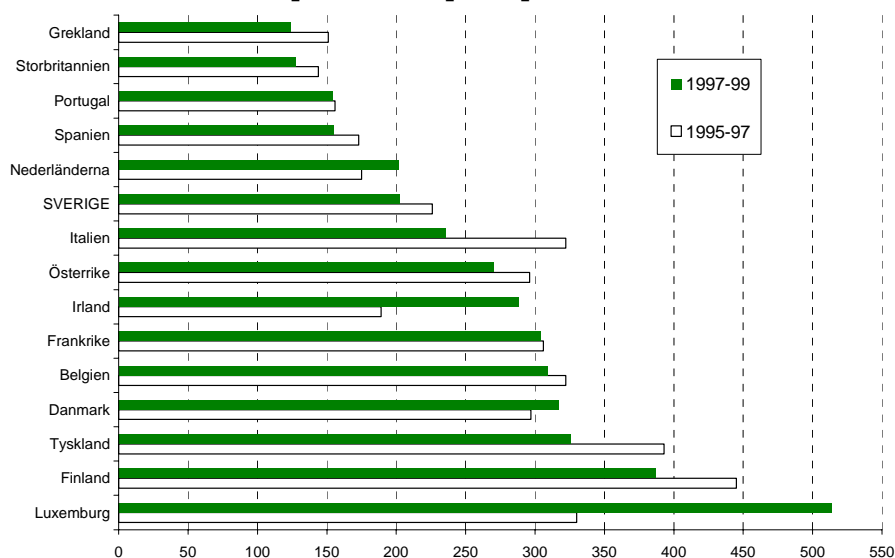
¹² *Nionde översikten över statligt stöd i Europeiska unionen*. Europeiska gemenskapernas kommission. Bryssel 18.7.2001.

treårsperioder: 1995-97 och 1997-99. Uppgifterna över stödets storlek är uttryckta i 1998 års priser.

EU:s sammanställning visar att på totalnivå fortsätter det statliga stödet i unionen att minska. Genomsnittet för perioden 1997-99 låg drygt 10 procent lägre än genomsnittet för perioden 1995-97. Stödet har minskat i alla medlemsländer med undantag för Danmark, Irland, Luxemburg och Nederländerna. Lägst stöd per invånare har Grekland. Sverige ligger under båda perioderna på en sätteplats.

Av det sammanlagda stödet gick knappt en tredjedel till industrin och drygt en tredjedel till transportsektorn. Nästan hela transportstödet gick till järnvägarna. Av det svenska stödet till industrin är drygt 40 procent regionalpolitiskt motiverat. För EU som genomsnitt ligger motsvarande andel på 56 procent.

Diagram 3.7: Statligt stöd till företag, genomsnitt för 1995-97 och 1997-99, 1998 års priser, euro per capita

Källa: EU-kommissionen, Nionde översikten över statligt stöd i Europeiska unionen.

3.6 Prisnivå

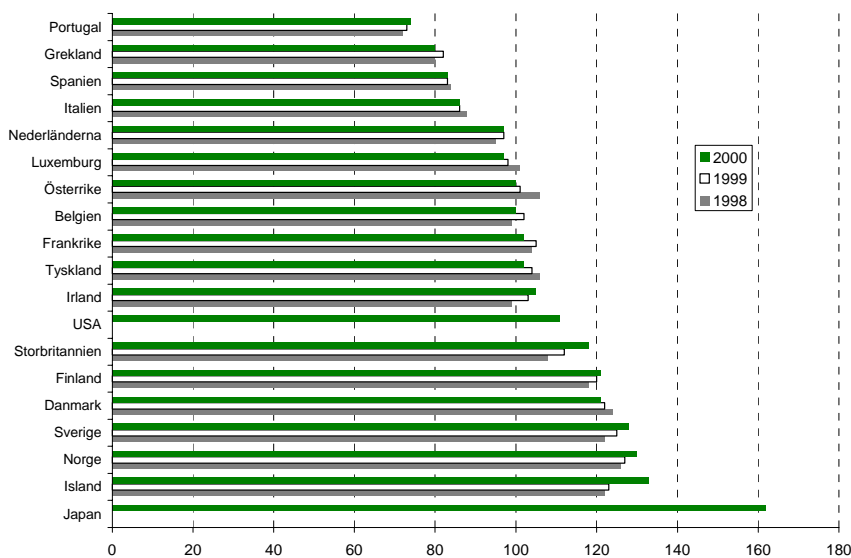
Både OECD och Eurostat publicerar regelbundet statistik över prisnivåer i olika länder. Sverige brukar i sådana sammanställningar hamna bland länder med hög prisnivå. I diagram 3.8 illustreras prisnivåerna i EU-länderna samt USA, Japan, Island och Norge för åren 1998-2000 som ett index med genomsnittet hela EU som 100 för vart och ett av de tre åren. Statistiken för år 2000 är preliminär.

Enligt Eurostats preliminära statistik låg prisnivån i Sverige 28 procent över EU-genomsnittet år 2000. Sverige hade därmed den högsta prisnivån av EU-länderna. Även de övriga nordiska länderna har en hög prisnivå. Japan utmärker sig med en prisnivå som ligger 62 procent över den genomsnittliga prisnivån bland EU-länderna.

Statistiken indikerar att den redan mycket höga svenska prisnivån i förhållande till EU-genomsnittet ytterligare försämrats något mellan åren 1999 och 2000. Enligt OECD:s preliminära uppskattningar har dock den svenska prisnivån närmats sig EU år 2001. Sveriges prisnivå låg enligt dessa uppskattningar enbart 11 procent över EU-genomsnittet.

Diagram 3.8: Köpkraftskorrigerade prisnivåer 1998-2000

Index: EU = 100

Källa: Eurostat, Structural Indicators.

EU har analyserat prisutvecklingen i unionen och konstaterat att den utjämning av prisnivåerna som ägt rum under större delen av 1990-talet stannat av under slutet av decenniet.¹³ Prisutvecklingen skiljer sig emellertid påtagligt mellan olika varugrupper. Mellan 1990 och 1998 minskade prisskillnaderna mellan länderna tydligt för varugruppen "livsmedel". Däremot var spridningen i priser i stort sett oförändrad för transporttjänster och tobak. För bränsle och byggnadsverksamhet registreras till och med en ökad prisspridning.

Konkurrensverket har gjort ett försök att kvantifiera olika faktorerers betydelse för den relativa prisnivån i Sverige. Resultaten tyder på att arbetskraftskostnaderna har den största effekten följt av ett antal andra makrovariabler. Dessa kan emellertid bara förklara drygt hälften av prisskillnaden mellan Sverige och OECD-genomsnittet i den analys som gjorts. Resten av skillnaden beror, enligt Konkurrensverkets bedömning, till betydande del på bristande konkurrens på den svenska marknaden.¹⁴

¹³ *Economic Reform: Report on the functioning of Community product and capital markets.* COM (2001) 736, Bryssel, 7/12/2001.

¹⁴ Varför är de svenska priserna så höga?. Konkurrensverkets rapportserie 2000:2.

4 Arbetsmarknad

Målet för arbetsmarknadspolitiken är en väl fungerande arbetsmarknad med full sysselsättning och god ekonomisk tillväxt. Arbetslösheten skall sjunka ytterligare och minst 80 procent av befolkningen i åldrarna 20-64 år ska vara reguljärt sysselsatta år 2004. På en väl fungerande arbetsmarknad har alla individer samma möjligheter att hävda sig oavsett kön, ålder, etnicitet, sexuell läggning och funktionshinder.

Sedan mitten av 1990-talet har utvecklingen på arbetsmarknaden varit positiv i de flesta OECD-länder. Sysselsättningsnivån har stigit och arbetslösheten sjunkit. Under senare delen av 2001 mattades världskonjunkturen av vilket medförde att flertalet arbetsmarknader påverkades negativt. I Sverige och i de flesta andra OECD-länder har sysselsättningen varit fortsatt hög.

4.1 Indikatorer

Arbetsmarknaden kan belysas utifrån flera olika perspektiv. Följande indikatorer är främst fokuserade på sysselsättning och arbetslöshet som är centrala mått på hur väl arbetsmarknaden fungerar. Indikatorerna i detta kapitel bygger på statistik från OECD och Eurostat. De indikatorer som redovisas är följande:

- Sysselsättningsgrad, 25-64 år
- Sysselsättningsgrad för kvinnor i relation till män, 25-64 år
- Sysselsättningsgrad bland äldre, 55-64 år
- Arbetslöshet, 15-64 år, totalt samt fördelat på kön
- Långtidsarbetslöshet, 6 månader eller längre
- Arbetslöshet bland lågutbildade
- Ungdomsarbetslöshet
- Tid i marknadsavlönat arbete

- Sociala ersättningar i relation till arbetstid
- Andel av befolkningen med minst gymnasieutbildning
- Andel av befolkningen med minst 3-årig högskoleutbildning
- Antal nytexaminerade från 3-åriga naturvetenskapliga och tekniska utbildningar i förhållande till arbetskraften

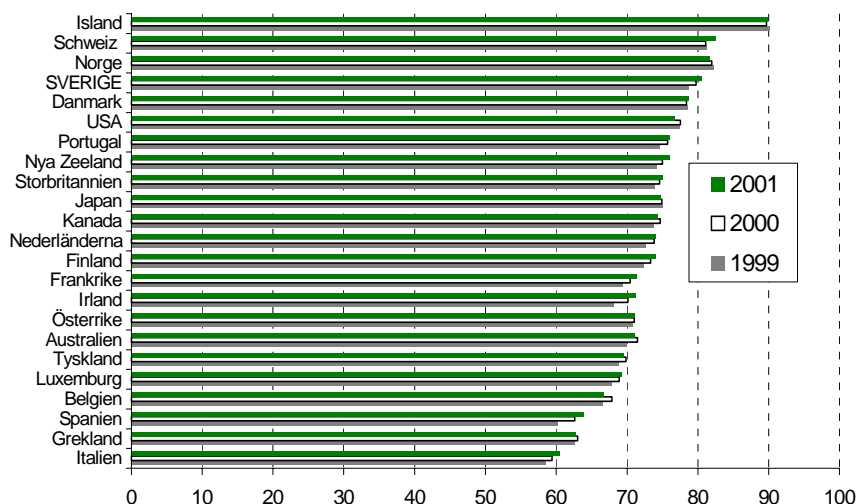
Sveriges position och förändring över tiden

Position	Indikator	Förändring i position	Förändring i nivå	Placering (antal länder)
Bättre än medelnivå	Sysselsättning	⇒	↑	4(23)
	Sysselsättningskvot, kvinnor/män	⇒	⇒	1(23)
	Sysselsättning bland äldre	↓	↑	4(22)
	Sociala ersättningar/ arbetad tid	↑	↑	3(10)
Medelnivå	Arbetslöshet	⇒	↑	11(21)
	Arbetslöshet, kvinnor	↑	↑	10(23)
	Arbetslöshet, män	↑	↑	12(23)
	Långtidsarbetslöshet	↑	↑	7(19)
	Ungdomsarbetslöshet	⇒	↑	14(23)
	Arbetslöshet, lågutbildade	↓	↑	15(23)
	Arbetade timmar	↓	↓	9(15)
	Gymnasiekompetens	⇒	↑	9(23)
	Högskoleutbildning	⇒	↑	12(23)
	Nytexaminerade naturvetare och tekniker	↑	↑	9(16)
Sämre än medelnivå	--	--	--	--

Anm: Symbolen "↑" anger förbättring. Symbolen "↓" anger försämring. Symbolen "⇒" anger ingen förändring. Symbolen "--" anger att uppgift saknas.

4.2 Sysselsättning

I diagram 4.1 visas sysselsättningsgraden i olika länder i åldersgruppen 25-64 under åren 1999-2001.

Diagram 4.1: Sysselsättningsgrad 25-64 år, 1999-2001, procent

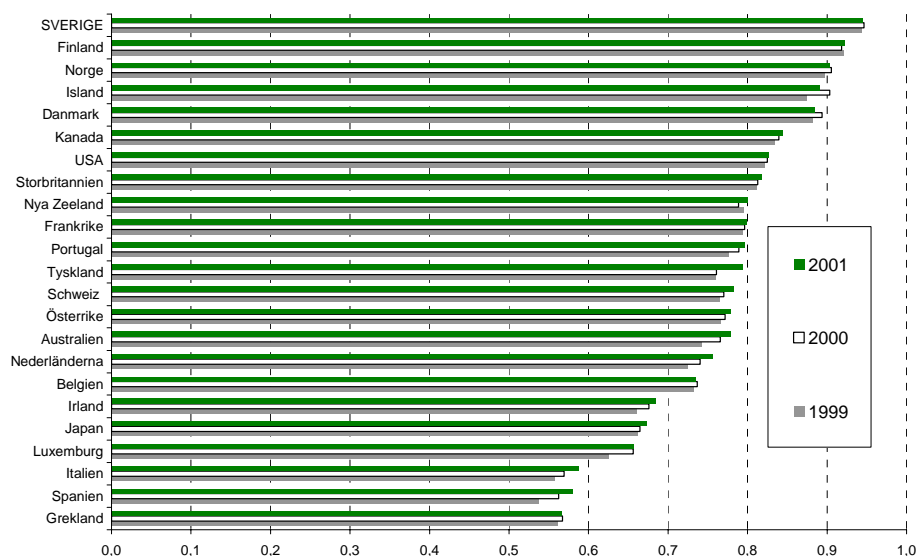
Källa: OECD, Employment outlook, juni 2001 och preliminära data för 2001.

Det förbättrade konjunkturläget har under dessa år medfört en ökning av sysselsättningen i de flesta av länderna i jämförelsen. Sverige ligger på fjärde plats med en sysselsättningsgrad på 80,6 procent år 2001. Sysselsättningsökningen har varit relativt jämnt fördelad mellan länderna och rangordningen har därför inte förändrats nämnvärt sedan föregående år.

Sveriges höga sysselsättningsgrad beror till stor del på den höga sysselsättningen bland kvinnor och på hög sysselsättning bland äldre personer. Detta samband gäller generellt för länderna som jämförs, dvs. länder med hög sysselsättningsgrad bland kvinnor har även en hög total sysselsättningsgrad. I diagram 4.2 visas sysselsättningsgraden för kvinnor i förhållande till män i ovannämnda åldersgrupp.¹⁵ Sverige ligger på första plats i länderfördelningen år 2001. Variationen i kvoten är relativt stor mellan länderna. Fyra grupper av länder kan urskiljas. De nordiska länderna ligger högst, därefter kommer USA och Kanada, sedan de centraleuropeiska länderna (och Nya Zeeland). Den fjärde gruppen med lägst sysselsättningsgrad bland kvinnor i förhållande till män består av de sydeuropeiska länderna Grekland, Spanien och Italien. Kvoten har generellt sett stigit bland OECD-länderna under åren 1999-2001.

¹⁵ Värdet 1 innebär att sysselsättningsgraden bland kvinnor är lika hög som för män.

Diagram 4.2: Sysselsättningsgrad kvinnor/män 25-64 år, 1999-2001, kvot

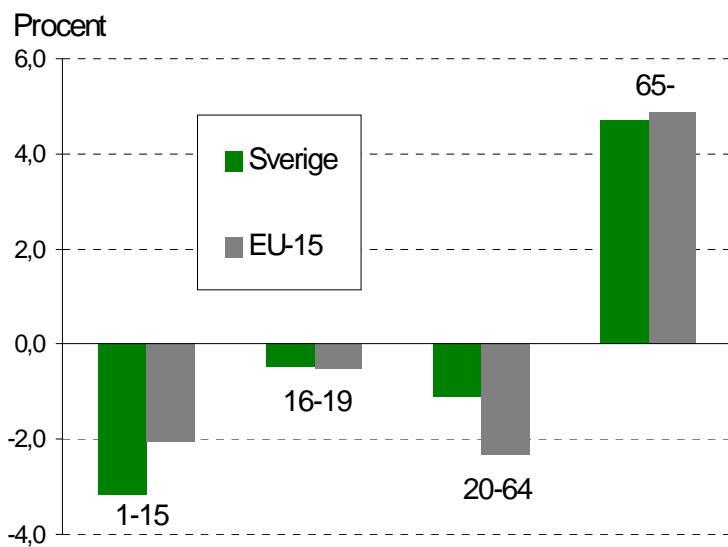
Källa: Se diagram 4.1.

4.3 Sysselsättning bland äldre personer

Den demografiska utvecklingen medför att medelåldern kommer att stiga i Sverige och i EU-länderna sammantaget under de närmaste decennierna. Denna utveckling bidrar till att fler personer årligen lämnar arbetsmarknaden med förtids- eller ålderspension. En följd av detta är att försörjningsbördan ökar för den förvärsaktiva befolkningen.

I diagram 4.3 visas den prognostiserade förändringen av befolkningsandelarna för olika åldersgrupper år 2020 jämfört med år 2000 i Sverige och EU-länderna sammantaget. Av diagrammet framgår att andelen äldre kommer att öka betydligt i Sverige liksom i EU som helhet. Andelen av befolkningen som är 65 år eller äldre ökar med nära fem procentenheter i Sverige och i EU-länderna sammantaget. Andelen personer i förvärsaktiv ålder förväntas minska mer i EU-länderna sammantaget jämfört med Sverige.

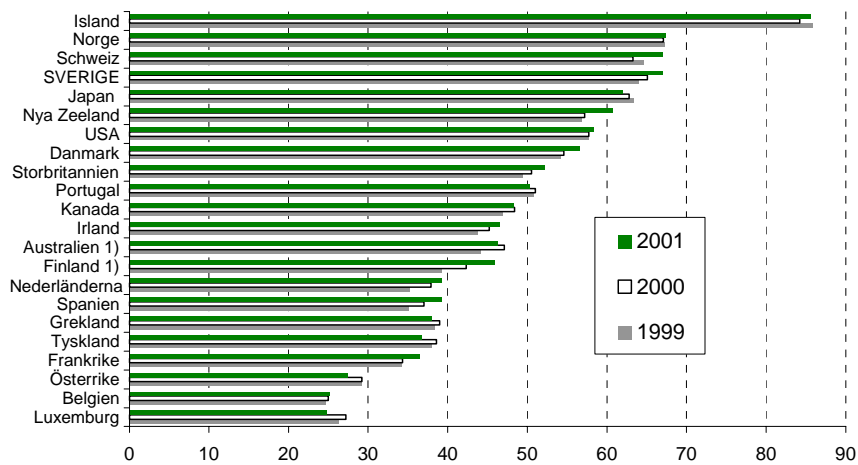
Diagram 4.3: Befolkningsförändring 2000-2020, förändring av andelar i olika åldersgrupper, procentenheter

Källa: Europeiska kommissionen, EPC.

I diagram 4.4 visas sysselsättningsgraden bland personer i åldrarna 55-64 år i olika länder åren 1999-2001.

Diagram 4.4: Sysselsättningsgrad bland äldre 55-64 år, 1999-2001, procent

Källa: Se diagram 4.1.

1) Tidsseriebrott år 2000.

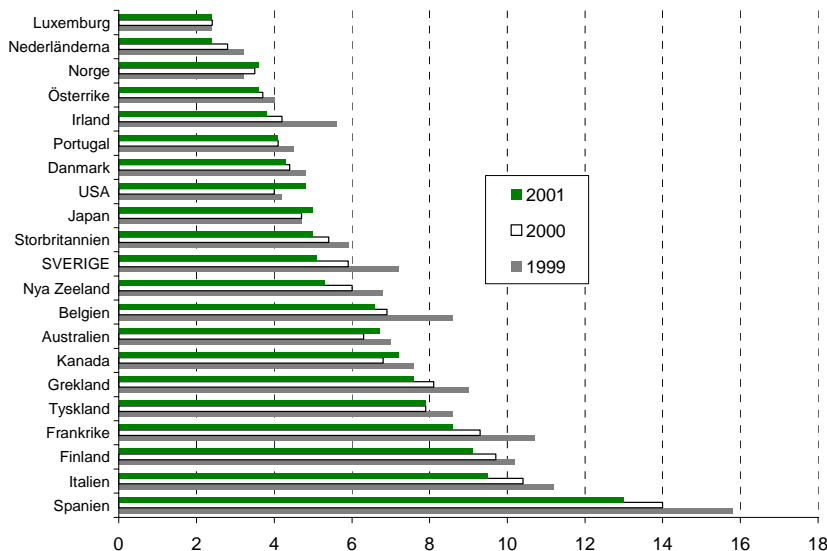
I takt med den demografiska utvecklingen som medför stigande medelålder kommer sysselsättningsgraden bland äldre att inverka i större utsträckning på den sammantagna sysselsättningsgraden. Sambandet mellan sysselsättningsgrad bland äldre och sammantagen sysselsättningsgrad förstärks därmed. Som framgår av diagram 4.4 har sysselsättningen i åldersgruppen 55-64 år ökat något i de flesta av länderna under perioden 1999-2001. Denna ökning är sannolikt främst konjunktorellt betingad.

Variationen är stor mellan länderna. I Belgien är sysselsättningen bland äldre mycket låg, endast en fjärdedel av invånarna i åldersgruppen 55-64 år deltar på arbetsmarknaden. I Sverige är arbetsmarknadsdeltagandet förhållandevis högt bland äldre. Sverige ligger på fjärde plats bland länderna med en sysselsättningsgrad som överstiger 65 procent.

4.4 Arbetslöshet

Arbetslösheten har sjunkit överlag i OECD-länderna under perioden 1999-2001. Av diagram 4.5 framgår att Sveriges position är i mitten av fördelningen bland de redovisade länderna.¹⁶ Den genomsnittliga arbetslöshetsnivån uppgick till 6,5 procent i OECD-länderna år 2001. I Sverige uppgick den genomsnittliga arbetslösheten år 2001, enligt ILO:s definition, till 5,1 procent. Spanien och Italien har de högsta arbetslöshetsnivåerna. Arbetslösheten har sjunkit som mest i Spanien, nära tre procentenheter. I Sverige och Frankrike har arbetslösheten sjunkit med 2,1 procentenheter under perioden 1999-2001 vilket är den näst största minskningen bland länderna i jämförelsen.

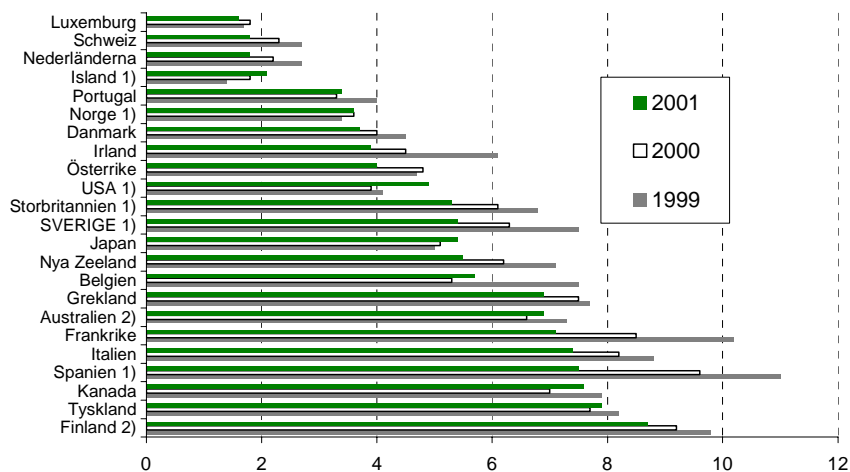
¹⁶ILO:s definition av arbetslöshet. Till skillnad mot den svenska definitionen enligt arbetskraftsundersökningen inräknas här även heltidsstuderande som söker arbete.

Diagram 4.5: Arbetslöshet 15-64 år, 1999-2001, procent

Anm: Av OECD standardiserad arbetslöshet.

Källa: Se diagram 4.1.

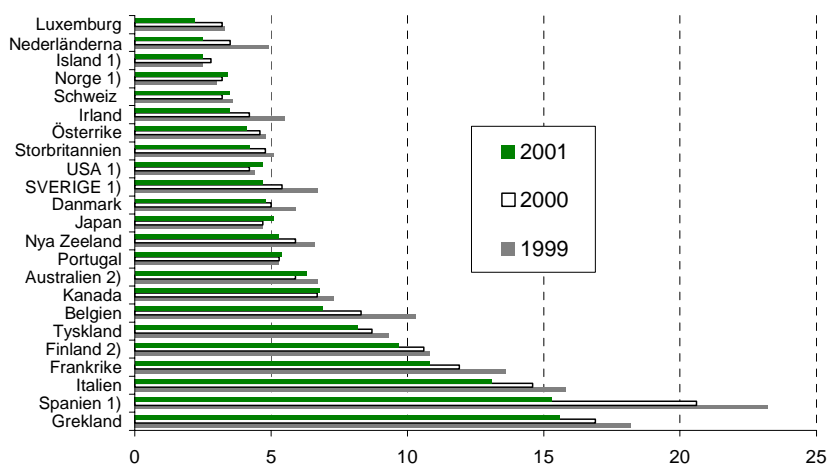
I diagram 4.6 och 4.7 visas andelen arbetslösa män respektive kvinnor i olika länder. Den genomsnittliga arbetslöshetsnivån uppgick till 6,2 procent för män och 7,0 procent för kvinnor i OECD-länderna år 2001. Motsvarande arbetslöshetsstal i Sverige är 5,4 respektive 4,7 procent år 2001. I Sverige är sålunda förhållandet det motsatta, arbetslösheten bland kvinnor är lägre än bland män. I de flesta av länderna är arbetslösheten högre bland kvinnor. I Spanien och i Grekland är skillnaden mellan könen markant, arbetslösheten är i dessa länder omkring 8-9 procentenheter högre för kvinnor jämfört med män. Även i Italien är arbetslösheten bland kvinnor betydligt högre, skillnaden är 5,7 procentenheter.

Diagram 4.6: Arbetslöshet män 15-64 år, 1999-2001, procent

Källa: Se diagram 4.1.

1) Avser åldersgruppen 16-64 år.

2) Tidsseriebrott år 2000.

Diagram 4.7: Arbetslöshet kvinnor 15-64 år, 1999-2001, procent

Källa: Se diagram 4.1.

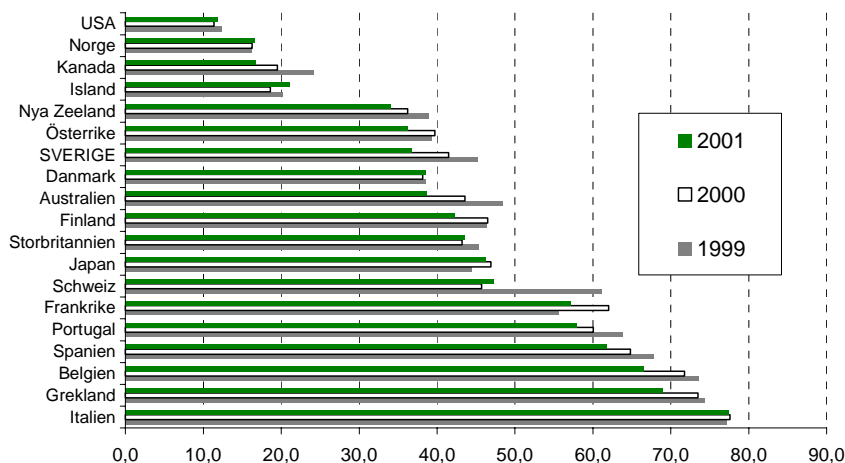
1) Avser åldersgruppen 16-64 år.

2) Tidsseriebrott år 2000.

4.5 Långtidsarbetslöshet

Långtidsarbetslöshetens omfattning är av stor betydelse ur både social- och ekonomisk synvinkel. Längre tid i arbetslöshet medför stigande risk för permanent utslagning från arbetsmarknaden med negativa sociala och ekonomiska konsekvenser. I diagram 4.8 visas andelen av de arbetslösa som varit arbetslösa i sex månader eller längre tid i olika länder. USA uppvisar den lägsta långtidsarbetslösheten tätt följt av Norge, Island och Kanada. Sverige ligger på sjunde plats bland de 19 länderna. Det förbättrade konjunkturläget under perioden har medfört att långtidsarbetslösheten sjunkit i de flesta av länderna. Schweiz, Australien och Sverige uppvisar den största minskningen av långtidsarbetslösheten under åren 1999-2001.

Diagram 4.8: Långtidsarbetslöshet, 6 månader eller längre, andel av arbetslösa, 1999-2001, procent

Källa: Se diagram 4.1.

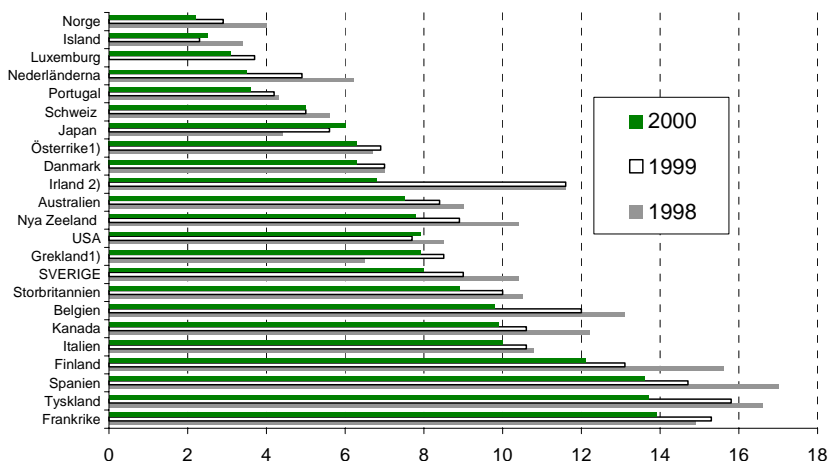
Arbetsmarknadens funktionssätt och de arbetsmarknadspolitiska ambitionerna spelar en avgörande roll för förklaringen till skillnader mellan länder. Sambandet mellan öppen arbetslöshet och långtidsarbetslöshet är starkt vilket inom Europa bl.a. beror på att länder med förhållandevis låg öppen arbetslöshet ofta har ambitiösa arbetsmarknadspolitiska program som inriktas på att minska långtidsarbetslösheten.

4.6 Arbetslöshet bland lågutbildade

Arbetslösheten är ofta högre bland lågutbildade personer än bland övriga.¹⁷ Det finns flera skäl till detta. Ett skäl är att strukturomvandling medför att personer med lägre utbildningsnivå ofta saknar den kompetens som efterfrågas på arbetsmarknaden. Ett annat skäl är att arbetsgivarna efterfrågar den mest kvalificerade personalen som finns att tillgå på arbetsmarknaden. Ur ekonomisk och social synvinkel är det väsentligt att utbildningssystem och vidareutbildning bidrar till att arbetskraften är utbildad med sådan inriktning och omfattning att arbetsmarknaden fungerar effektivt. En låg arbetslöshetsnivå bland lågutbildade personer, liksom för andra grupper, är naturligtvis av stor vikt. Det kan emellertid vara så att en högre arbetslöshet bland lågutbildade under en period är en konsekvens av en pågående strukturomvandling. Effektivisering i produktion av varor och tjänster innebär ofta att mer utbildad arbetskraft efterfrågas på arbetsmarknaden. Denna anpassningsprocess kan leda till stigande arbetslöshet bland lågutbildade. I diagram 4.9 visas arbetslösheten bland lågutbildade i olika länder.

¹⁷Lågutbildad definieras här som lägre utbildningsnivå än gymnasieutbildning.

Diagram 4.9: Arbetslöshet bland lågutbildade 25-64 år, 1998-2000, procent

Källa: Se diagram 4.1.

1) År 1998 avser år 1997.

2) År 1999 avser år 1998.

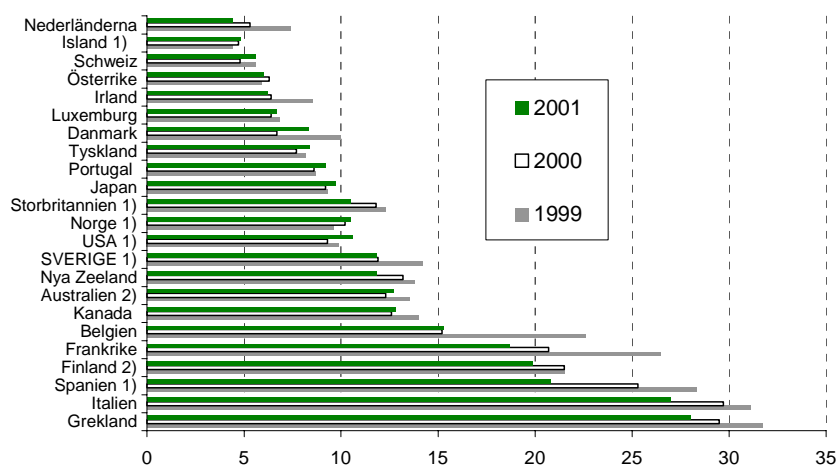
I de flesta av länderna har arbetslösheten bland lågutbildade sjunkit som en följd av det förbättrade läget på arbetsmarknaden. Sverige ligger något lägre än i mitten av länderfördelningen med en arbetslöshetsnivå om 8 procent år 2000. Den lägsta arbetslöshetsnivån bland lågutbildade uppvisar Norge med 2,2 procent år 2000. Frankrike hade den högsta arbetslöshetsnivån med 13,9 procent år 2000. Arbetslösheten bland kvinnor är i över hälften av de 23 länderna högre än för kvinnor än för män bland lågutbildade. Den genomsnittliga arbetslösheten i OECD-länderna i denna grupp är 8,9 procent för kvinnor och 6,6 procent för män år 2000.

4.7 Ungdomsarbetslöshet

En låg arbetslöshet bland ungdomar är viktig ur såväl social- som ekonomisk synvinkel. Arbetslösheten är i regel högre bland ungdomar än genomsnittet i arbetskraften bl.a. beroende på mindre arbetslivserfarenhet jämfört med den övriga arbetskraften. I diagram 4.10 visas ungdomsarbetslösheten i olika länder. Nederländerna och Island har den lägsta arbetslösheten bland ungdomar bland länderna i jämförelsen. Sverige ligger ungefär i mitten av fördelningen med en arbetslöshetsnivå på 11,8 procent år

2001. Italien och Grekland har den högsta arbetslöshetsnivån med så höga nivåer som 27-28 procent. Ungdomsarbetslösheten har liksom den generella arbetslöshetsnivån sjunkit i drygt hälften av länderna under perioden 1999-2001. I Belgien, Frankrike och Spanien har ungdomsarbetslösheten sjunkit från höga nivåer med över sju procentenheter under perioden. I Sverige har ungdomsarbetslösheten sjunkit med 2,4 procentenheter under samma period.

Diagram 4.10: Ungdomsarbetslöshet 15-24 år, 1999-2001, procent

Källa: Se diagram 4.1.

1) Avser åldersgruppen 16-24 år.

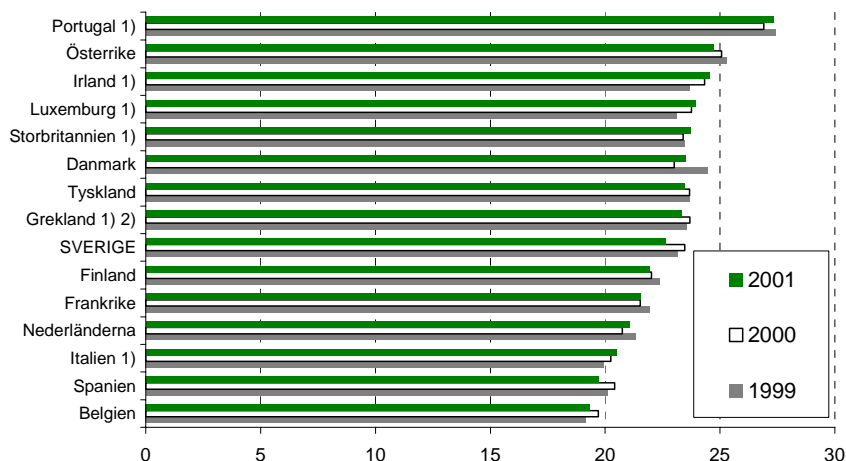
2) Tidsseriebrott år 2000.

4.8 Arbetade timmar i befolkningen

Det finns olika sätt att mäta aktiviteten i ekonomin. Det vanligaste måttet är BNP där värdet av produktionen av varor och tjänster värderas. Ett mått som anknyter till arbetsmarknaden är den tid som läggs ned på avlönat arbete.¹⁸ I diagram 4.11 visas den genomsnittliga (faktiska) arbetstiden per vecka och person beräknat på hela befolkningen i åldersgruppen 15-64 år i EU-länderna.

¹⁸ Mättet speglar omfattningen av arbetsvolymen i tid räknat men inte produktionsvolym eftersom länderna har olika sammantagen produktivitetsnivå.

Diagram 4.11: Genomsnittligt antal arbetade timmar/vecka per person i befolkningen 15-64 år, 1999-2001

Anm: Åren 1999 och 2000 är data inhämtade under första kvartalet. År 2001 är data inhämtade under andra kvartalet. För Sverige innebär det en viss underskattning av den beräknade tiden i arbete då semesteruttag i juni månad är något vanligare i Sverige än i flertalet övriga länder i jämförelsen.

Källa: SCB (AKU), Eurostat, European social statistics – Labour force survey results 1999-2000.

1) Befolkning år 2001 avser år 2000.

2) Befolkning år 1999 avser år 1998.

Statistiken har inhämtats genom att fråga hur många timmar som arbetats bland anställda och egna företagare under en viss vecka, s.k. referensvecka, inklusive arbetad övertid och frånvaro på grund av t.ex. sjukdom, semester eller andra skäl.¹⁹ Den sammantagna arbetstiden har omräknats till ett genomsnitt i hela befolkningen i åldersgruppen 15-64 år. På detta sätt kan nedlagd tid på avlönat arbete sammantaget i befolkningen i arbetsför ålder jämföras mellan olika länder.

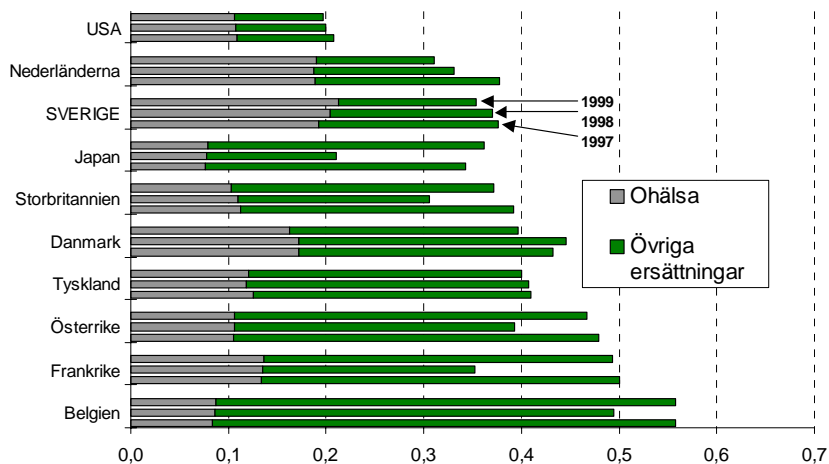
Av diagram 4.11 framgår att Portugal har den längsta faktiska genomsnittliga arbetstiden i befolkningen år 2001, drygt 27 timmar/vecka. Sverige ligger på nionde plats med drygt 22,6 timmar per/vecka. Belgien, Spanien och Italien ligger lägst med 19-20 timmar/vecka. Det främsta skälet till dessa länders låga genomsnittliga arbetstid är att sysselsättningsgraden är relativt låg jämfört med övriga länder.

¹⁹ En viss osäkerhet finns i materialet p.g.a. olikheter i undersökningsmetod.

4.9 Arbete och sociala ersättningar

Ett viktigt perspektiv på arbetsmarknaden är omfattningen av olika sociala ersättningar i förhållande till arbetsvolymen. Omfattningen av de sociala ersättningarna (främst förtidspensioner, sjukpenning och arbetsmarknadsstöd) påverkas i betydande utsträckning av arbetsmarknadens funktionssätt. En väl fungerande arbetsmarknad med hög sysselsättningsnivå medför mindre omfattning av sociala ersättningar och bidrag. Inom ramen för EU:s gemensamma sysselsättningsstrategi har ett arbete inletts med att följa upp förhållandet mellan arbetsvolym och sociala ersättningar - båda i tid räknat. Denna typ av uppföljning görs även av enskilda länder. Ett vanligt mått innebär att man beräknar kvoten mellan antalet personer med sociala ersättningar, omräknat till hela års ersättningstid, till motsvarande antal personer med heltidsarbete. I diagram 4.12 nedan visas denna kvot för olika länder.

Diagram 4.12: Antal år med sociala ersättningar i förhållande till antal arbetsår, 1997-1999, kvot

Källa: Benefit dependency ratios, Netherland economic institute (NEI), Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Nederländerna.

Antalet år med sociala ersättningar beräknas som antalet personer med förtidspension, sjukpenning, arbetsmarknadsstöd, föräldrapenning, socialbidrag, änkepensioner samt ålderspension bland personer yngre än 65 år omräknat till motsvarande antalet hela års

ersättningstid. Antalet arbetsår beräknas som antalet sysselsatta (exkl. sjukpenning och föräldraledighet) omräknat till heltidsarbete.²⁰ På detta sätt belyses sysselsättning och sociala ersättningar i relation till varandra. I diagrammet har även en uppdelning gjorts på "ohälsa" och "övriga ersättningar". Ohälsa utgör här sjukersättningar och förtidspensioner. Av diagram 4.12 framgår att USA har den lägsta kvoten, 0,20 ersättningsår per arbetsår. Sverige ligger på tredje plats med 0,35 ersättningsår per arbetsår. Belgien har den högsta kvoten med 0,56 ersättningsår per arbetsår. Av diagrammet kan även utläsas att den del av kvoten som motsvaras av sjukersättning och förtidspension är högst i Sverige bland länderna och att den har stigit under åren 1997-1999. Då sjukpenningersättningarna ökat kraftigt under år 2000 och 2001 i Sverige kan det förväntas att kvoten stigit ytterligare sedan år 1999.

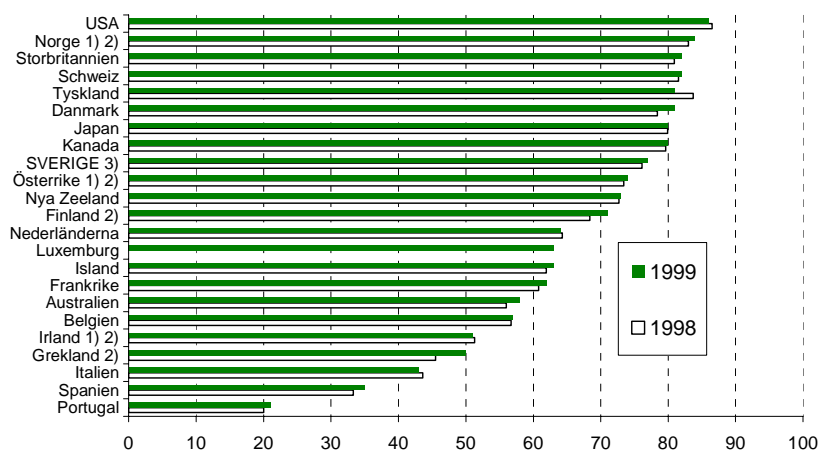
4.10 Utbildning

En god ekonomisk utveckling och en väl fungerande arbetsmarknad förutsätter ett utbildningssystem med hög kvalitet. En viktig uppgift för det offentliga utbildningssystemet är därför att anpassa och dimensionera utbildningar till arbetsmarknadens krav på kompetensförsörjning. Nedan visas tre indikatorer på formell utbildningsnivå i Sverige och i andra länder.

²⁰Sjukskrivna och föräldralediga ingår i flera länder som sysselsatta i den nationella statistiken. Dessa dras bort från antalet sysselsatta i sammanställningen i syfte att undvika dubbelräkning.

Diagram 4.13 anger andelen av befolkningen i åldersgruppen 25-64 år som har minst gymnasieutbildning i Sverige och i andra länder. I flertalet länder i jämförelsen har andelen med gymnasieutbildning eller högre utbildning ökat trendmässigt, så även 1999 jämfört med 1998. I Sverige hade 77 procent av befolkningen minst gymnasieutbildning 1999 och ligger ungefär i mitten av fördelningen bland länderna. Spridningen mellan länderna är relativt stor. USA och Norge ligger högst bland länderna med en andel omkring 85 procent. I Portugal, Spanien och Italien är andelen låg i förhållande till övriga länder. I Portugal har endast drygt 20 procent av befolkningen i åldersgruppen 25-64 år minst gymnasienivå.

Diagram 4.13: Andel av befolkningen 25-64 år med minst gymnasieutbildning, 1998-1999, procent

Källa: OECD, Education at a glance.

1) 1999 avser år 1998.

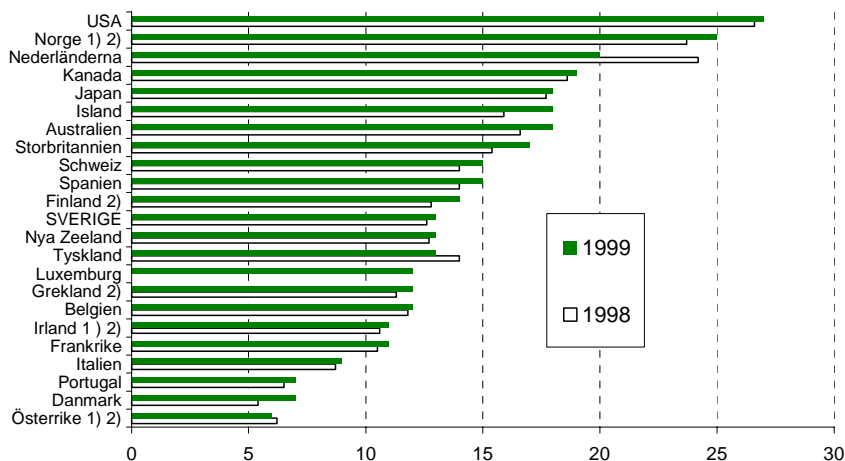
2) 1998 avser år 1997.

3) Gymnasiekompetens genom komvux ingår inte vilket medför en viss underskattning.

I diagram 4.14 visas andelen av befolkningen med minst treårig högskoleutbildning i olika länder. I Sverige uppgick denna andel till 13 procent 1999 vilket är något högre än 1998. Sverige ligger även här ungefär i mitten av fördelningen. Om högskoleutbildningar kortare än tre år räknas med så förbättras Sveriges position avsevärt då det i Sverige finns relativt många personer med kort högskoleutbildning.

I majoriteten av länderna har andelen högskoleutbildade ökat 1999 jämfört med 1998. Spridningen mellan länderna är relativt stor. USA har den högsta andelen med minst treårig högskoleutbildning, 27 procent 1999, och Österrike den lägsta med endast 6 procent 1998.

Diagram 4.14: Andel av befolkningen 25-64 år med minst 3-årig högskoleutbildning, 1998-1999, procent

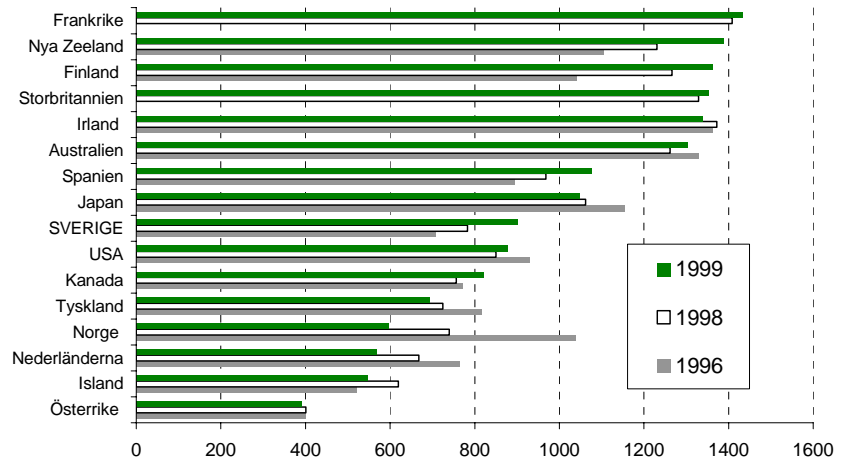
Källa: OECD, Education at a glance.

1) 1999 avser år 1998.

2) 1998 avser år 1997.

I diagram 4.15 visas antalet nytexaminerade från minst treåriga naturvetenskapliga och tekniska högskoleutbildningar per 100 000 personer i arbetskraften i åldern 25-34 år. Även här har andelen stigit i de flesta länder. Sverige ligger något sämre till än flera av de länder som kan betraktas som viktigare konkurrentländer. Sedan mitten på 1990-talet har emellertid utflödet ökat relativt kraftigt i Sverige. Antalet motsvarar 0,9 procent av arbetskraften i åldersgruppen 25-34 i Sverige år 1999. I Frankrike och på Nya Zeeland är antalet nytexaminerade med denna inriktning som högst bland länderna i jämförelsen. På Island och i Österrike är detta antal lågt och motsvarar omkring 0,5 procent av arbetskraften i den aktuella åldersgruppen.

Diagram 4.15: Antalet nytexaminerade från minst treåriga naturvetenskapliga och tekniska högskoleutbildningar per 100 000 personer i arbetskraften i åldern 25-34 år, åren 1996, 1998 och 1999

Källa: OECD, Education at a glance, och Utbildningsdepartementet, INES-projektet.

5 Arbetsliv

Till arbetslivspolitikerna hör frågor om arbetets villkor, som arbetsmiljö, arbetstid, lönebildning och arbetsrätt i övrigt. Arbetslivspolitikerna skall bidra till tillväxt, sysselsättning och ett konkurrenskraftigt näringsliv genom att främja en god och utvecklande arbetsmiljö. Det gäller även att ta tillvara arbetskraftens samlade kompetens oberoende av kön, ålder, etnisk tillhörighet, sexuell läggning eller funktionshinder.

En väl fungerande lönebildning kännetecknas av att den förmår kombinera en god reallöneutveckling med långsiktigt hållbar sysselsättningsstillväxt genom att generera en kostnadsutveckling som givet produktivitetsutvecklingstakten inte överstiger den i våra konkurrentländer.

5.1 Indikatorer

En god och utvecklande arbetsmiljö är komplicerad att belysa med statistiska indikatorer. De institutionella förutsättningarna och de politiska målen varierar mellan länder. Tillgången på statistik som är jämförbar mellan länder är därför begränsad. De data som finns att tillgå baseras främst på intervjuundersökningar. Här redovisas fem indikatorer som bedöms som väsentliga för kvaliteten i arbetslivet:

- den fysiska arbetsmiljön – indikator: olycksfall i arbete
- psykosocial miljö – indikator: andel sysselsatta med inflytande över arbetstiden
- jämställdhet – indikator: andelen kvinnliga chefer
- kompetensutveckling – indikator: andelen sysselsatta som deltar i utbildning/kompetensutveckling

En indikator belyser lönebildningen:

- Arbetskraftskostnad per producerad enhet inom tillverkningsindustrin

Sveriges position och förändring över tiden

Position	Indikator	Förändring i position	Förändring i nivå	Placering (antal länder)
Bättre än medelnivå	Olycksfall i arbetet	⇒	↓	1(15)
	Möjlighet att påverka arbetstiden	--	--	2(15)
	Kvinnliga chefer	--	--	1(15)*
	Kompetensutveckling	↓	⇒	3(14)
	Arbetskraftskostnad per prod. enhet	↓	↓	4(12)
Medelnivå	--	--	--	--
Sämlre än medelnivå	--	--	--	--

Anm: Symbolen "↑" anger förbättring. Symbolen "↓" anger försämring. Symbolen "⇒" anger ingen förändring. Symbolen "--" anger att uppgift saknas.

Not: *Förstaplaceringen delad med Finland, Storbritannien och Danmark.

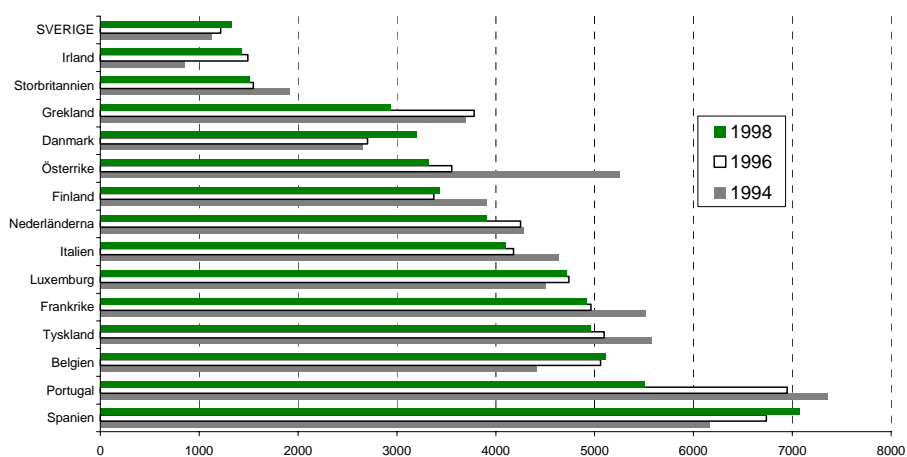
5.2 Olycksfall i arbete

Eurostat sammanställer uppgifter över olycksfall i arbete i medlemsländerna. I diagram 5.1 visas antalet olycksfall per 100 000 sysselsatta. Indikatorn avser olyckor som lett till minst tre dagars frånvaro från arbetet.

Risken för olyckor varierar mellan branscher. För att eliminera skillnader i olycksfrekvensen som beror på olikheter i bransch-sammansättningen mellan länderna har därför Eurostat standardiserat olycksfrekvensen. Det innebär att i sammanvägningen av de olika branschernas olycksfrekvenser har branscherna samma vikt i alla länder som i EU totalt.

Statistiken började insamlas 1994. En del av värdena för detta år avviker i vissa länder påtagligt från övriga år. Det kan bero på att statistiken år 1994 inte helt hunnit anpassas till de gemensamma föreskrifterna.

Diagram 5.1: Antal olycksfall i arbetet per 100 000 sysselsatta år 1994, 1996 och 1998

Källa: Eurostat, Accidents at work in the EU.

Anm. Olycksfrekvenserna har standardiserats med avseende på branschammansättningen.

Både det genomsnittliga antalet olycksfall och spridningen mellan länderna har minskat över tiden. För EU som helhet har antalet olycksfall i arbete minskat både mellan 1994 och 1996 och mellan 1996 och 1998. Sammanlagt uppgick nedgången till 10 procent under perioden 1994-1998. Genomsnittet för unionen låg på drygt 4000 olycksfall per 100 000 sysselsatta år 1998. Även spridningen mellan länderna har minskat över tiden. Medelavvikelsen har minskat med närmare 10 procent mellan 1994 och 1998.

Sverige är det land som 1998 redovisade minst antal olycksfall i arbete. Sverige, Irland och Storbritannien är de länder som under samtliga tre år legat på en nivå som klart understigit de övriga ländernas. Sverige tillhör emellertid de få länder som ökat antalet olycksfall både mellan 1994 och 1996 och mellan 1996 och 1998.

Sammanlagt ökade antalet olycksfall per sysselsatt i Sverige med drygt 18 procent 1998 jämfört med 1994. Spanien och Portugal har de högsta olycksfallsfrekvenserna bland länderna i jämförelsen. I Portugal har emellertid olycksfallsfrekvensen minskat relativt kraftigt.

5.3 Inflytande över arbetstiden

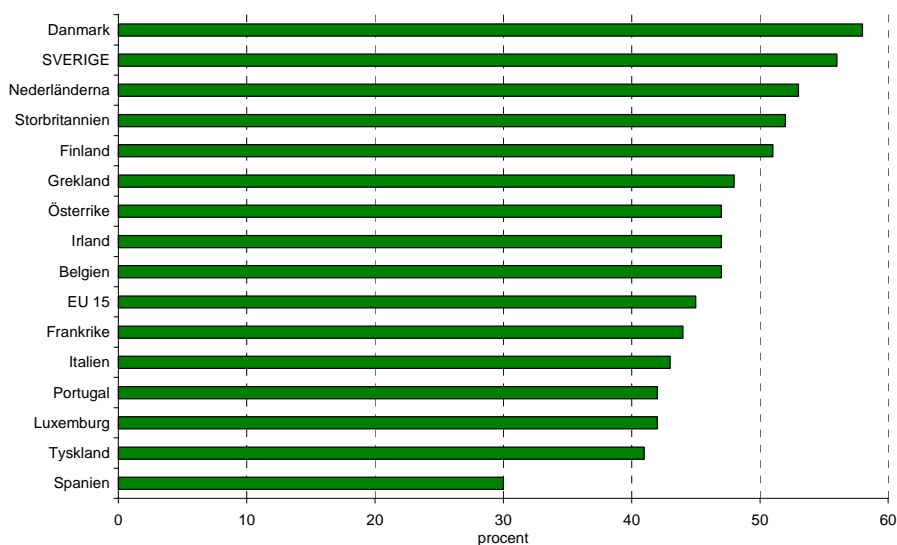
Det saknas löpande, internationell statistik över den psykosociala arbetsmiljön. Däremot har det förekommit tillfälliga studier som haft till syfte att jämföra länder med avseende på arbetsmiljöns kvalitativa egenskaper. Sådana studier har vid tre tillfällen utförts av ett institut inom EU som går under namnet "The European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions". I början och mitten av 1990-talet samt år 2000 genomförde institutet omfattande intervjuundersökningar i EU-länderna för att kartlägga arbetsförhållandena. I den senaste undersökningen intervjuades sammanlagt drygt 20 000 personer vilka utgjorde ett representativt urval av den förvärvsarbetande befolkningen i medlemsländerna. Uppgifterna i de båda följande diagrammen är hämtade från en rapport om den undersökning som ägde rum år 2000.²¹

I diagram 5.2 visas i vilken utsträckning de sysselsatta har möjlighet att påverka arbetstidens förläggning. Det är en av flera indikatorer i undersökningen som illustrerar autonomi i arbetslivet. Andra indikatorer visar möjligheten att påverka arbetssituationen vad gäller t ex arbetsmetoder och arbetstempo. Av rapporten framgår att det för indikatorerna på autonomi i arbetet finns en tydlig tendens att arbetskraft med högre utbildning och kvalifikationer har större möjligheter att påverka sin arbetssituation. Detta kan delvis förklara skillnader mellan länderna som jämförs. Uppgifterna avser enbart år 2000, eftersom frågan inte ställts vid tidigare intervjutillfällen.

I fem länder har mer än hälften av de sysselsatta möjlighet att påverka sina arbetstider. Danmark och Sverige ligger högst med 58 respektive 56 procent. Genomsnittet för EU som helhet ligger på 45 procent. Lägst ligger Spanien med 30 procent.

²¹ "Third European survey on working conditions 2000." European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2001.

Diagram 5.2: Andel av de sysselsatta som hade möjlighet att påverka arbetstidens förläggning år 2000, procent

Källa: Third European survey on working conditions 2000.

I föregående års rapport om Benchmarking av näringspolitiken redovisades några andra indikatorer på graden av autonomi som avsåg möjligheten att påverka arbetet.²² Tre aspekter togs upp: arbetstempot, arbetsmetoder samt den ordning i vilken arbetet utförs. Resultaten visade att Sverige tillhörde de länder i vilka de sysselsatta hade goda möjligheter att påverka arbetssituationen. Framför allt gällde detta möjligheterna att påverka arbetsmetoderna och att välja den ordning i vilken arbetet utförs. Däremot låg Sverige långt under genomsnittet när det gällde möjligheterna att påverka arbetstempot.

En annan indikator som ingick i föregående års rapport avsåg arbetets innehåll och förekomsten av monotona arbetsuppgifter. Sverige tillhörde de länder där en låg andel av de sysselsatta upplevde att de hade monotona arbetsuppgifter.

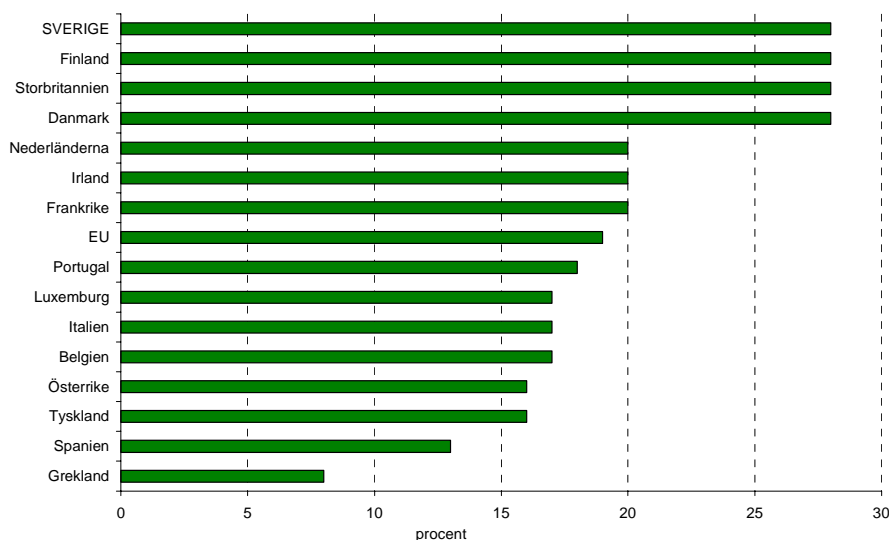
5.4 Jämställdhet

En aspekt av begreppet mångfald/jämställdhet inom arbetslivet kan illustreras med hjälp av data från den rapport som låg till grund för

²² Benchmarking av näringspolitiken 2001. Näringsdepartementet. Ds 2001:20.

den föregående indikatorn. Begreppet *vertikal segregation* får i rapporten belysning med hjälp av en fråga om närmaste chef ("Är din närmaste chef man eller kvinna?"). I diagram 5.3 redovisas andelen av de sysselsatta som har en kvinna som närmaste chef. Vid fullständig frånvaro av vertikal segregation skulle denna andel uppgå till 50 procent.

Diagram 5.3: Andel av de sysselsatta år 2000 vars närmaste chef var en kvinna, procent

Källa: Se diagram 5.2..

Anm. Vid beräkningen av andelarna har kategorin "not applicable" exkluderats.

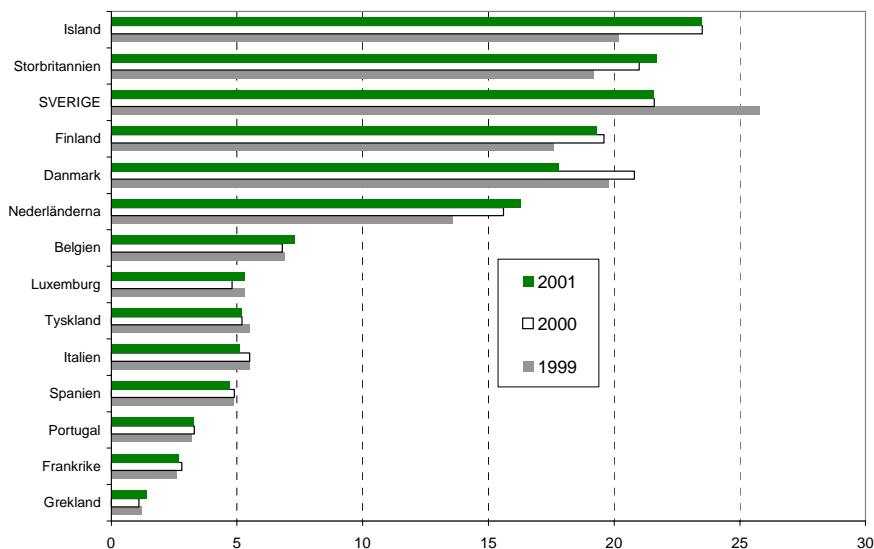
Rangordningen påminner något om den i föregående diagram. De nordiska länderna och Storbritannien ligger i topp. Även Nederländerna, Frankrike och Irland ligger över EU-genomsnittet. Längst ner hamnar Grekland och Spanien, men även Tyskland och Österrike kommer långt ner.

5.5 Kompetensutveckling

En viktig del av arbetslivspolitikerna utgörs av kompetensutvecklingen i arbetslivet. Förutom vidareutveckling av den kompetens som krävs på arbetsplatsen inräknas ibland även all form av vidareutbildning och kompetensutveckling. EU betecknar det "livslånga lärandet" som en av många indikatorer på arbetets

kvalitet. Denna indikator ingår därför också bland EU:s s k "Strukturella indikatorer". Indikatorn definieras av Eurostat som andelen av befolkningen i åldern 25-64 år som deltar i utbildning och kompetensutveckling ("Adult participation in education and training"). Här ingår sålunda all vuxenutbildning, både allmän vidareutbildning på arbetsplatsen och utbildning av mera generell karaktär.

Diagram 5.4: Andel av befolkningen (25-64 år) som deltar i utbildning/kompetensutveckling, 1999-2001, procent

Källa: Eurostat, Structural indicators.

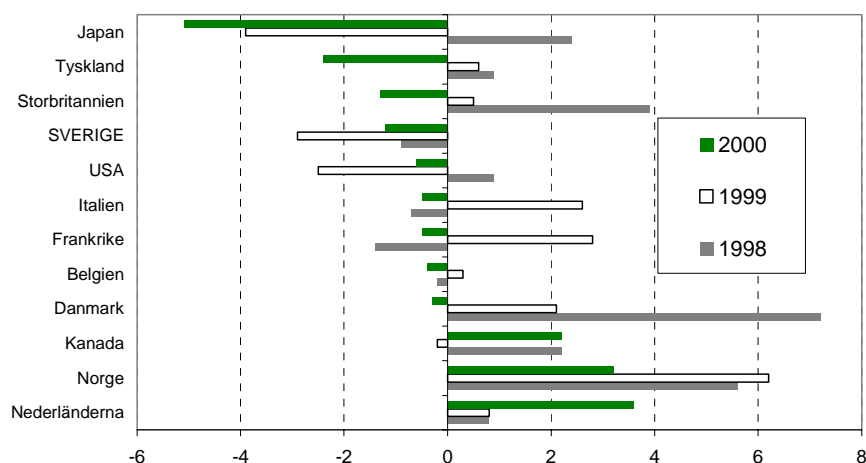
Som framgår av diagram 5.4 är det stora skillnader mellan länderna. Det har även skett stora förändringar för vissa länder mellan åren 1999 och 2001. Det går att urskilja två grupper av länder. Den ena med hög andel utbildning består av de nordiska länderna, Storbritannien och Nederländerna. Övriga länder har en väsentligt lägre andel vuxna i utbildning. I särklass lägst andel har Grekland. Vid tolkningen av materialet är det viktigt att komma ihåg att statistiken visar samtliga vuxna som deltar i någon form av utbildning oavsett utbildningens art. Det betyder att personer som påbörjat sina universitetsstudier relativt sent återfinns i detta material. Eftersom genomsnittsåldern bland dem i eftergymnasial utbildning ligger högt i Sverige jämfört med andra länder kan detta vara en bidragande orsak till den höga andelen "vuxenstuderande" i vårt land.

5.6 Lönebildning

Lönebildning, produktivitet och växelkurs är tre viktiga faktorer som har stor betydelse för konkurrenskraften. En balanserad lönebildning ledd av produktivitetsutvecklingen medför att konkurrenskraften i förhållande till omvärlden kan förbättras. En snabbare produktivitetsutveckling i Sverige än i omvärlden innebär att lönekostnaderna kan stiga snabbare i Sverige med bibehållen konkurrenskraft. Sedan mitten av 1990-talet har trendbrott skett i Sverige då lönekostnadsutvecklingen i större utsträckning anpassas till produktivitetsutvecklingen.

I diagram 5.5 visas den årliga förändringen i arbetskraftskostnader per producerad enhet inom tillverkningsindustrin för 12 länder åren 1998-2000 (nationell valuta). Begreppet innefattar löner, löneskatter och kollektiva avgifter samt produktionsvolym i industrisektorn. Tyvärr finns ingen tillgänglig statistik som fångar upp övriga sektorer i ekonomin i Sverige och andra länder vilket bl.a. beror på betydande metodproblem. Indikatorn ger sålunda ingen heltäckande bild av lönekostnadsutvecklingen i förhållande till produktivitet i hela ekonomin.

Diagram 5.5: Förändring av arbetskraftskostnad per producerad enhet inom tillverkningsindustrin, 1998-2000, procentuell förändring

Källa: Konjunkturinstitutet, analysunderlag mars-2002.

Av diagram 5.5 framgår att förändringen av arbetskraftskostnader per producerad enhet varit negativ i Sverige och i flera

andra länder under de senaste åren. I Japan, där strukturproblemen i ekonomin är betydande, minskade arbetskraftskostnaden per producerad enhet med drygt 5 procent år 2000, vilket var den största minskningen bland jämförda länder. Under år 2000 minskade arbetskraftskostnaden per producerad enhet med 1,2 procent i Sverige och år 1999 med knappt 3 procent. Sammantaget har Sveriges arbetskraftskostnad per producerad enhet sjunkit mer än i euroområdet och även mer än i USA under perioden. Konkurrenskraften har i kostnadstermer sålunda förbättrats i Sverige inom industrin under perioden 1998-2000. Under år 2001 har emellertid arbetskraftskostnaden per producerad enhet stigit med 2,8 procent inom industrin i Sverige vilket är mer än i OECD-länder där den samtidigt stigit med 1,8 procent.

6 Forskning

Forskning och utvecklingsarbete är en tillväxtfaktor av strategisk betydelse för näringslivet. Regeringen arbetar genom Näringsdepartementet för en näringslivsorienterad forsknings- och utvecklingspolitik. Näringsdepartementets arbete inriktas bland annat på att på olika sätt stimulera nationella innovationssystem genom satsningar som stärker den kunskap och kompetens som krävs för att åstadkomma innovationer, tillväxt och förnyelse inom näringslivet. Detta kapitel avser endast att belysa forskning och utveckling ur ett näringslivsorienterat perspektiv.

6.1 Indikatorer

Två sidor av forskning och utveckling (FoU) illustreras med hjälp av indikatorerna; dels insatsen av FoU, dels resultatet av näringslivsorienterad FoU.

Tre av indikatorerna beskriver insatssidan:

- andel forskare av arbetskraften
- statliga FoU-utgifter som andel av BNP
- näringslivets FoU-utgifter som andel av BNP

Det är inte lika lätt att finna lämpliga indikatorer på resultatet av satsade resurser som på insatser inom forskning och utveckling. Två indikatorer redovisas här:

- Antalet registrerade patent
- Produktion i den kunskapsbaserade sektorn

Antalet patent kan ses som en direkt följd av utvecklingsarbetet inom företagen.

Produktion i den kunskapsbaserade sektorn avser mäta storleken på den produktion som kräver tillgång till djupgående kunskaper om produktionsprocesser eller produkter. Här antas sålunda att kunskapsuppbyggnaden ägt rum inom landet och att en omfattande kunskapsbaserad produktion sålunda kan ses som resultatet av tidigare inhemska satsningar på forskning.

Sveriges position och förändring över tiden

Position	Indikator	Förändring i position	Förändring i nivå	Placering (antal länder)
Bättre än medelnivå	Andel forskare i arbetskraften	--	--	4(20)
	Offentligt finansierad FoU	↑	↑	3(17)
	Näringslivsfinansierad FoU	⇒	↑	1(19)
	Patentansökningar	⇒	↑	1(17)
Medelnivå	Produktion i kunskapsbaserad sektor	--	--	8(15)
Sämre än medelnivå	--	--	--	--

Anm: Symbolen "↑" anger förbättring. Symbolen "↓" anger försämring. Symbolen "⇒" anger ingen förändring. Symbolen "--" anger att uppgift saknas.

6.2 Forskare i arbetskraften

OECD har i flera rapporter beskrivit och analyserat forskning och utveckling. Forskare har av OECD definierats som "...professionals engaged in the conception and creation of new knowledge, products, processes, methods and systems directly involved in the management of projects. For those countries that compile data by qualification only, data on university graduates are used as a proxy."²³ Avgränsningen illustrerar svårigheterna att ur befintlig statistik få fram data som motsvarar det efterfrågade begreppet och som är helt jämförbara mellan länderna. Den bild som ges av rangordningen mellan länderna får därför tolkas med stor försiktighet.

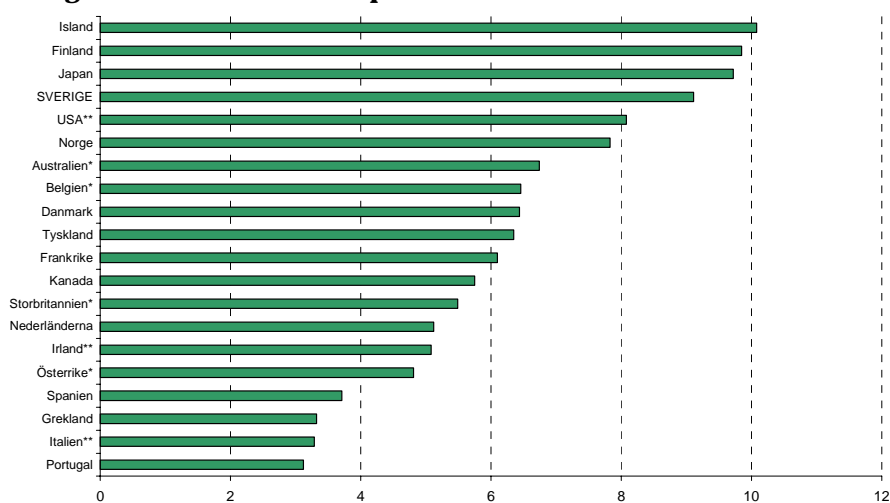
Med denna definition var år 1998 cirka 3,2 miljoner personer inom OECD-länderna sysselsatta med forsknings- och utvecklingsarbete. Det motsvarade sex forskare per tusen i arbets-

²³ OECD Science, Technology and Industry Scoreboard, 2001.

kraften. Jämfört med situationen i början av 1990-talet innebar detta en ökning av andelen med närmare 15 procent. Huvuddelen av forskarna, drygt 60 procent, var verksamma inom företagssektorn.

Av diagram 6.1 framgår att Sverige tillhör de länder som har högst antal forskare i relation till arbetskraften. År 1999 uppgick den svenska andelen till drygt nio forskare per tusen i arbetskraften. Island, Finland och Japan har en högre andel än Sverige, med cirka 10 forskare per 1000 i arbetskraften. I toppen återfinns med andra ord både stora industrinationer som USA och Japan och små (nordiska) länder. De sydeuropeiska länderna har den lägsta andelen forskare av de länder som ingår i jämförelsen.

Diagram 6.1: Antal forskare per 10 000 i arbetskraften år 1999

Not: *1998, **1997.

Källa: OECD, STI Scoreboard 2001.

6.3 Utgifter för forskning

Utgifterna för forskning och utveckling har trendmässigt stigit under de senaste decennierna. Från början av 1980-talet till slutet av 1990-talet låg ökningstakten på cirka fyra procent per år. År 1999 utgjorde utgifterna för FoU för OECD-länderna som genomsnitt 2,2 procent av BNP.

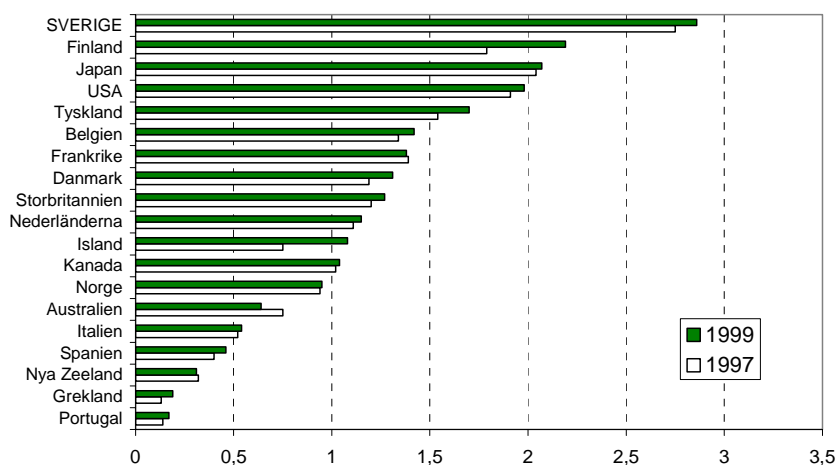
Företagssektorn svarar för huvuddelen av forsknings- och utvecklingsarbetet både vad gäller finansiering och utförande. År 1999 utfördes närmare 70 procent av forsknings- och

utvecklingsarbetet i OECD-länderna inom företagssektorn. Högst ligger andelen i USA och Sverige på drygt 75 procent, medan länder som Italien och Spanien ligger något över 50 procent.

Diagram 6.2 och 6.3 visar utgifter för näringslivets respektive offentliga FoU-utgifter som andel av BNP. Sverige är det OECD-land där näringslivet satsar mest på FoU i förhållande till BNP. Bara Island och Finland har högre offentliga FoU-utgifterna som andel av BNP än Sverige. Totalt är de svenska FoU-utgifterna 3,8 procent av BNP, vilket är den högsta andelen av samtliga OECD-länder.

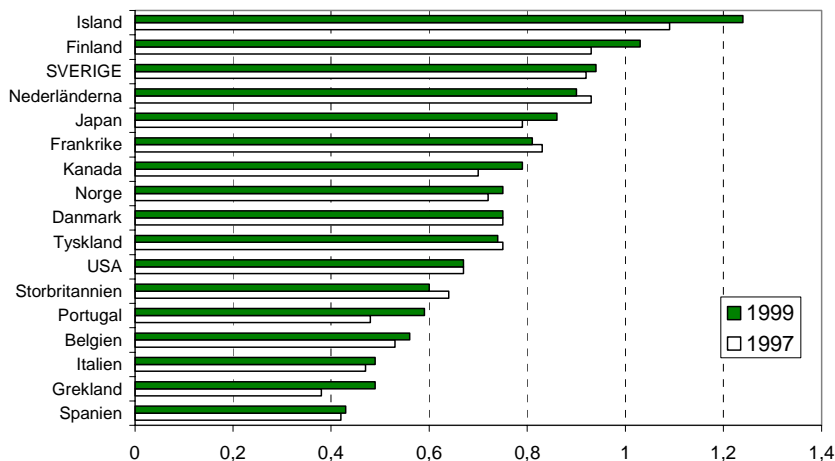
Skillnaderna mellan år 1997 och 1999 är relativt små. Rangordningen mellan länderna är med få undantag densamma. Sverige tillhör de länder där både näringslivets och offentliga FoU-satsningar som andel av BNP har ökat mellan de båda åren.

Diagram 6.2: Näringslivets FoU-utgifter som andel av BNP 1997 och 1999, procent

Källa: OECD, Main Science and Technology Indicators.

Diagram 6.3: Offentliga FoU-utgifter som andel av BNP 1997 och 1999, procent

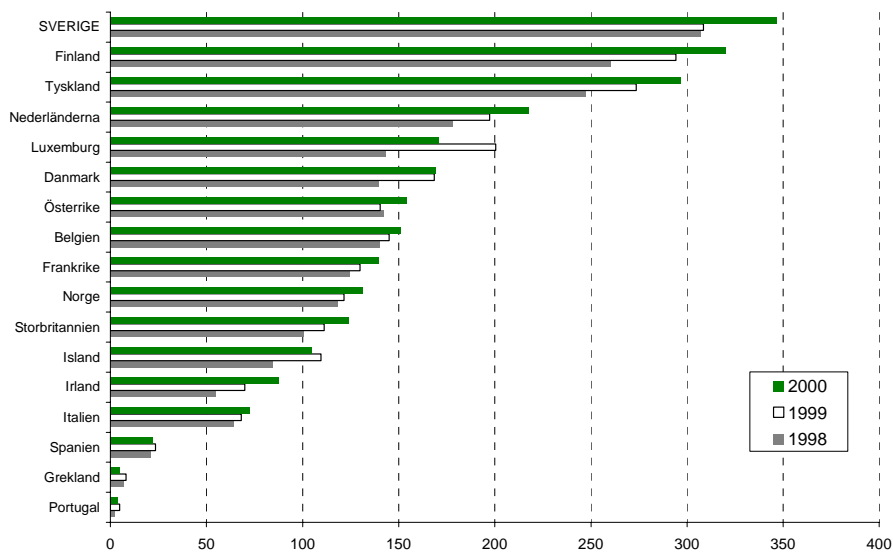
Källa: OECD, Main Science and Technology Indicators.
Anm: Inklusive privat icke vinstdrivande sektorn.

6.4 Patentansökningar

Statistik över patentansökningar används ofta som ett, av flera, mått på resultatet av ett lands forsknings- och utvecklingsarbete. Vanligtvis utnyttjas statistik över patentansökningar till European Patent Office (EPO). Det finns några problem vid tolkningen av statistiken. Många uppfinningar patenteras inte, medan andra, för vilka patent söks, saknar kommersiellt värde.

I diagram 6.3 har antalet patentansökningar från EU-länder satts i relation till befolkningen. Uppgifterna för år 2000 är preliminära.

Diagram 6.3: Antal patentansökningar till EPO per miljoner invånare, 1998-2000

Källa: Eurostat, Structural indicators.

Det är en mycket stor spridning mellan EU-länderna. Sverige ligger i topp, väsentligt över länder som Storbritannien och Frankrike. En förklaring kan ligga i industristrukturen. Vissa branscher har en större andel patent än andra vilket kan påverka det totala antalet patentansökningar från ett land. En annan faktor som kan inverka är de multinationella företagens policy när det gäller patentansökningar. Deras ansökningar kan gå genom huvudkontoret som kan ligga i ett annat land än det där forskningen utfördes.

Diagrammet visar ansökningar till den europeiska patentmyndigheten. I en motsvarande rangordning av ansökningar till den amerikanska patentmyndigheten ligger USA i topp, följt av Japan och Sverige. Rangordningen bland de europeiska länderna skiljer sig obetydligt från den bild som ges i diagrammet ovan. Sverige hade år 2001 flest patentansökningar per capita till den internationella patentorganisationen WIPO. I denna jämförelse hamnar Schweiz på andra plats.

6.5 Produktion i den kunskapsbaserade sektorn

Förekomsten av kunskapsbaserade verksamheter kan sägas vara ett mått på i vilken utsträckning näringslivet utnyttjar ny teknik och nya kunskaper. En av förutsättningarna för att kunna använda de nya teknologiska landvinningarna är att arbetskraften har tillräcklig kompetens. Det är inte givet hur en lämplig avgränsning skall göras av den kunskapsbaserade sektorn i näringslivet. Den statistik som utnyttjas i följande diagram är hämtad från en OECD-rapport som utgått från följande definitioner.²⁴

Till den kunskapsbaserade sektorn räknas dels hög- och mellanteknologisk industri och dels kunskapsintensiva tjänsteförändringar. Till de senare hör post- och telekommunikationer, finansiella tjänster och övriga företagstjänster. Däremot har inte utbildning och sjukvård inkluderats. Definitionen innebär samtidigt att även vissa verksamheter som inte kräver hög teknologi eller omfattande kunskapsinnehåll kommer med. I själva verket finns det företag med kunskapsintensiv produktion i de flesta näringar.

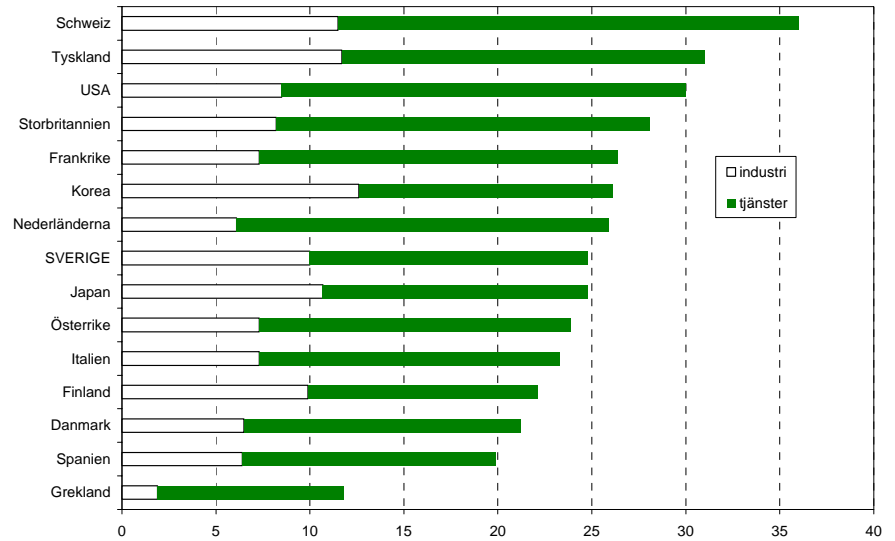
I diagram 6.4 redovisas produktionsvärdet för år 1998 i den kunskapsbaserade sektorn som andel av den totala produktionen av varor och tjänster. Med denna indikator intar Sverige inte en lika framskjuten plats som i de föregående indikatorerna. Med en andel på 25 procent ligger vi ungefär i mitten i rangordningen. Schweiz ligger högst på 37 procent och Grekland lägst på tolv procent. Det är de stora länderna – Tyskland, USA, Storbritannien och Frankrike – som, vid sidan av Schweiz, toppar listan.

Förhållandena är ungefär desamma för både varu- och tjänsteproduktion. Produktionen av hög- och mellanteknologiska varor svarar för ungefär tio procent av den totala produktionen av varor och tjänster i Sverige. Det är samma andel som i Finland, något lägre än i Japan vilket i sin tur ligger under Schweiz, Tyskland och Korea.

När det gäller kunskapsintensiva tjänster ligger Schweiz högst, följt av USA, Storbritannien och Nederländerna.

²⁴ OECD, STI (Science, Technology and Industry Scoreboard), 2001.

Diagram 6.4: Förädlingsvärdet i den "kunskapsbaserade sektorn" som andel av BNP, år 1998, procent

Källa: OECD, STI Scoreboard 2001.

Anm. Med produktion avses förädlingsvärde i de angivna branscherna respektive ekonomin som helhet (BNP). Till teknologi- och kunskapsbaserad sektor hör följande branscher enligt ISIC rev. 3: 24, 29-34, 352, 353, 359, 64-67, 71-74.

7 IT och tele

Regeringens mål för IT-politiken är att Sverige som första land skall bli ett "informationssamhälle för alla".²⁵ Insatser inom tre områden är angelägna:

- öka *tilliten* till informationstekniken
- öka användarnas – hushållen och företagen – *kompetens* att använda informationstekniken
- öka *tillgängligheten* till informationstekniken genom satsningar på infrastruktur och tjänster

7.1 Indikatorer

Ambitionen har varit att hitta indikatorer både på användningssidan och på produktionsidan. Några av de indikatorer som återges i det följande syftar till att belysa i vilken *omfattning* IT används. Hit hör:

- utgifter för användning av IT
- små och medelstora företags Internetanvändning
- Internetanvändning i hemmen
- mobiltelefonabonnemang

Andra indikatorer illustrerar *tillgängligheten*. Hit hör:

- kostnader för telefonsamtal

²⁵ Nationalencyklopedin beskriver begreppet informationsteknik (IT) som en "teknik för insamling, lagring och bearbetning samt kommunikation och presentation av data i olika former". Detta är en av många definitioner på informationsteknik. Ofta används begreppet informations- och kommunikationsteknik (IKT) för att tydligare täcka både informationshantering och kommunikation. Vi kommer i denna rapport använda oss av begreppet IT enligt Nationalencyklopedins definition, i vilken även digital teknik för kommunikation ingår.

- marknadsstrukturen i telesektorn

En variabel belyser sektorns betydelse på *produktionssidan*, nämligen:

- sysselsättningen inom IT och tele

Det bör påpekas att den snabba utvecklingen inom IT och tele innebär att terminologi och statistik i många fall skiljer sig mellan länder. Det betyder att jämförelsen mellan länderna i vissa fall bör göras med stor försiktighet. För att i möjligaste mån minska detta problem har vi valt att endast utnyttja källor som kan betraktas som väletablerade på området.

Sveriges position och förändring över tiden

Position	Indikator	Förändring i position	Förändring i nivå	Placering (antal länder)
Bättre än medelnivå	Utgifter för IT	⇒	↓	1(18)
	Internetanvändning i hemmen	⇒	↑	2(15)
	Internetanvändning i företag	--	--	3(15)
	Mobiltelefonabonnemang	⇒	↑	2(17)
	Kostnader för telefonsamtal, hushåll	--	--	4(23)
	Kostnader för telefonsamtal, företag	--	--	6(23)
	Konkurrens i telesektorn	--	--	2(13)
	Sysselsatta i IT-sektorn	--	--	2(17)
Medelnivå	--	--	--	--
Sämre än medelnivå	--	--	--	--

Anm: Symbolen "↑" anger förbättring. Symbolen "↓" anger försämring. Symbolen "⇒" anger ingen förändring. Symbolen "--" anger att uppgift saknas.

7.2 Utgifter för användning av IT och tele

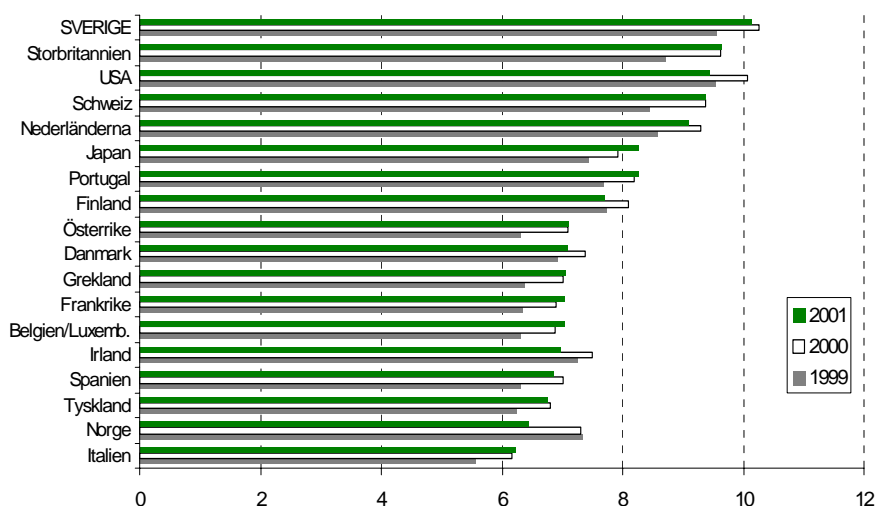
För att ge en aktuell bild av användningen av informations- och kommunikationsteknik utnyttjas här statistik över utgifter under åren 1999-2001. Uppgifterna är hämtade från EITO (European Information Technology Observatory). Materialet inkluderar utgifter för hårdvara, mjukvara och tjänster både för IT och

telekommunikationer. Uppgifterna avser inköp som gjorts av företag, hushåll och offentlig sektor. De omfattar sålunda hela ekonomin och avser med andra ord både konsumtions- och investeringsutgifter.

I diagram 7.1 visas att de svenska IT-utgifterna som andel av BNP är större än i något annat land. Enligt EITO fortsätter den europeiska IT-marknaden att öka år 2001 om än i långsammare takt än år 2000. Avmattningen är särskilt tydlig i de nordiska länderna och i Tyskland. Under 2001 ökade IT-försäljningen i Västeuropa som helhet med 5,1 procent och med 4,3 procent i Sverige.

Den svenska marknaden visar en sämre tillväxt på en rad områden än många andra europeiska marknader. Försäljningen av IT-tjänster steg med 8 procent i Västeuropa men bara med 4,6 procent i Sverige. Marknaden för program ökade med 8 procent i Västeuropa men bara med 4,0 procent i Sverige. På marknaden för operatörstjänster höll Sverige däremot jämna steg med Västeuropa. Där ökade försäljningen med 9,5 procent.

Diagram 7.1: Utgifter för IT som andel av BNP, 1999-2001, procent

Källa: European Information Technology Observatory 2002.

7.3 Företagens Internetanvändning

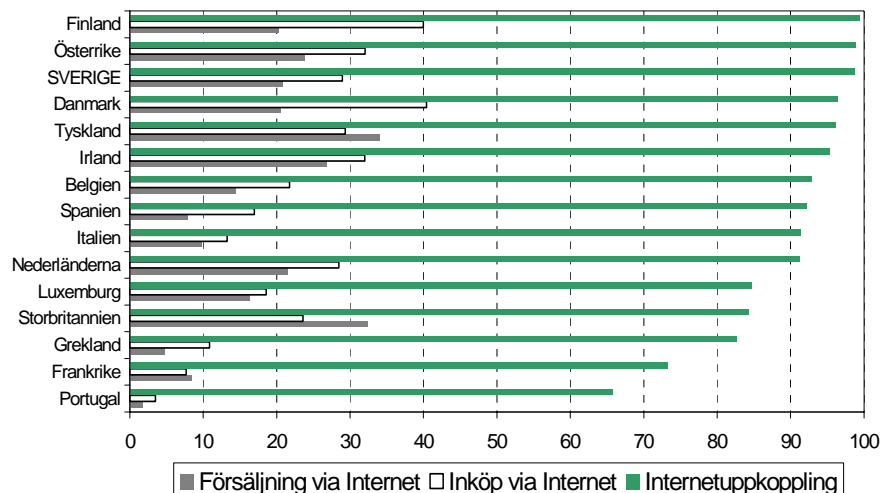
Det föregående diagrammet ger en bild av användningen av IT inom ekonomin som helhet. Diagram 7.2 illustrerar företagens IT-

användning. Diagrammet visar andel företag med Internet-uppkoppling samt andel av företag med Internet-uppkoppling som gör inköp via Internet respektive har försäljning via Internet. I diagrammet har länderna rangordnats efter tillgång till Internet. Uppgifterna bygger på telefonintervjuer med 8 100 företagsledare.

Enligt undersökningen hade 98,8 procent av de svenska företagen Internetuppkoppling. Andelen var något högre i Finland och Österrike. I botten ligger de sydeuropeiska länderna Portugal, Frankrike och Grekland. Även Storbritannien hamnar på lågt i rangordningen, vilket är förvånade med tanke på de höga IT-utgifterna.

När det gäller e-handel, d.v.s. andel företag med Internet-uppkoppling som gör inköp eller har försäljning via Internet, är Sveriges position inte lika god. Enligt undersökningen gör 29 procent av företagen inköp och 21 procent har försäljning via Internet. Detta kan jämföras med Danmark där 40 procent företagen gör inköp via Internet och Tyskland där 34 procent av företagen har försäljning via Internet. I en rangordning hamnar Sverige på en sjätte plats för båda dessa indikatorer.

Diagram 7.2: Andel företag med Internet-uppkoppling samt andel av företag med inköp respektive försäljning via Internet, dec 2001, procent

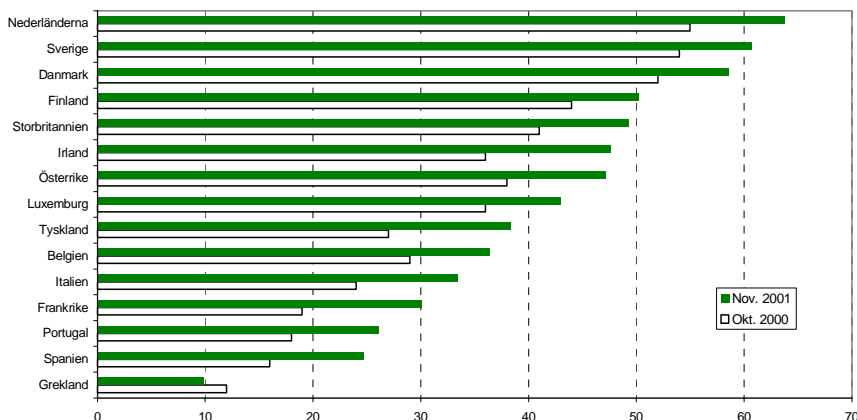
Källa: Eurostat, Flash Eurobarometer 116.

7.4 Internetanvändning i hemmen

En aktuell bild av hushållens tillgång till Internet ges i diagram 7.3. Den bygger på en intervjuundersökning i EU-länderna som genomfördes i november 2001.

I Sverige och Nederländerna uppgav över 60 procent att de har Internet i hemmet. Även Danmark hamnar högt med en andel på nästan 59 procent. Lägst hamnar de sydeuropeiska länderna.

Diagram 7.3: Andel av befolkningen (15 år-) med tillgång till Internet i hemmet, november 2001, procent.

Källa: Flash Eurobarometer 112, EU-kommissionen.

Det bör tilläggas att utvecklingen går mycket snabbt på området vilket talar för att de stora skillnaderna mellan länderna inte kommer att bestå. I tabell 7.1 visas den snabba förändringen av andel hushåll med Internet mellan mars 1999 och november 2001 i några av EU-länderna.

Tabell 7.1: Andel hushåll med Internet, procent

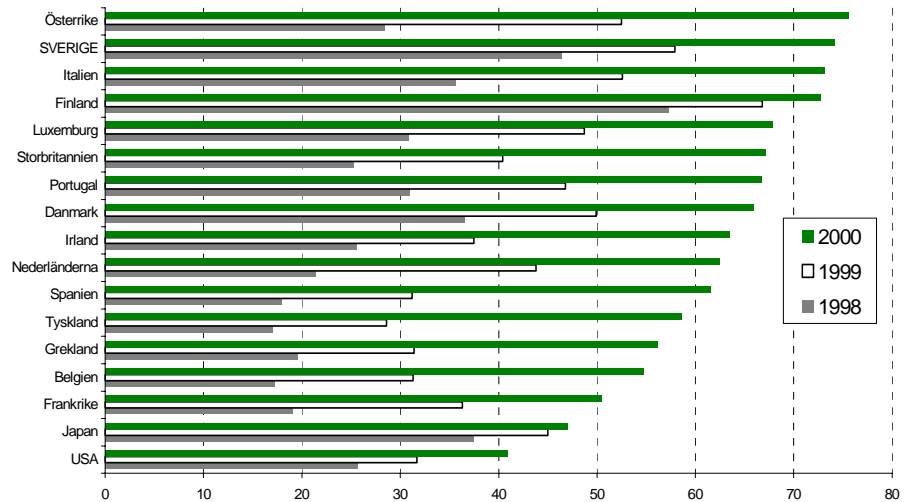
	mars 1999	oktober 2000	november 2001
Tyskland	7.1	27.1	38.4
Frankrike	3.9	19.0	30.1
Sverige	39.6	53.8	60.7
EU-15	8.3	28.4	38.0

Källa: Eurostat, Information Society Statistics. Pocketbook. 2001 Edition och Flash Eurobarometer 112.

7.5 Mobiltelefonabonnemang

Även när det gäller användningen av mobiltelefoner tillhör Sverige länderna som ligger i topp. I diagram 7.4 visas antalet mobiltelefonabonnemang per 100 invånare åren 1998-2000. Fyra länder hade år 2000 en mer än 70 abonnemang per 100 invånare. Högst ligger Österrike, följt av Sverige, Italien och Finland. Längst ner återfinns USA och Japan, väsentligt under de ledande europeiska länderna.

Diagram 7.4: Mobiltelefonabonnemang per 100 invånare, 1998-2000

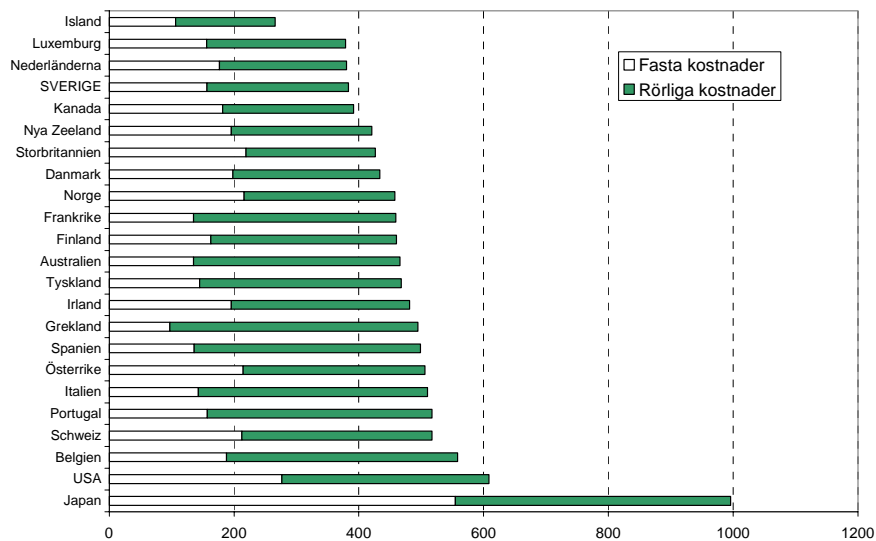
Källa: Eurostat, Information society statistics Pocketbook, 2001.

Introduktionen av mobiltelefoni har gått snabbt och det försprång som de nordiska länderna hade tidigare har minskat avsevärt. År 1995 var Sverige, Finland och Danmark i en klass för sig med 15 till 25 mobiltelefonabonnemang per 100 invånare medan EU-genomsnittet var cirka 6 abonnemang. År 2000 hade Sverige och Finland ökat till närmare 75 abonnemang per 100 invånare medan EU-genomsnittet ökat till hela 63 abonnemang.

7.6 Kostnader för fast telefoni

För att belysa hur telefonkostnaderna skiljer sig mellan länder och hur de utvecklas över tiden har OECD beräknat genomsnittliga kostnader som inkluderar lokalsamtal, internationella samtal och samtal till mobiltelefon. I kalkylerna skiljer OECD mellan hushåll och företag. De genomsnittliga telefonkostnaderna för dessa båda kategorier illustreras i diagram 7.5 och 7.6 som avser kostnadsbilden i augusti 2000.

Diagram 7.5: Kostnader för fast telefoni för hushåll, augusti 2000, US\$

Källa: OECD, Communications Outlook 2001.

Diagram 7.6: Kostnader för fast telefoni för företag, augusti 2000, US\$

Källa: OECD; Communications Outlook, 2001.

Sverige ligger väl till både när det gäller hushållens och företagens telefonkostnader. De nordiska länderna har tillsammans med Nederländerna och Kanada de lägsta telefonkostnaderna. Japan, USA och Schweiz har de högsta kostnaderna både för hushåll och företag.

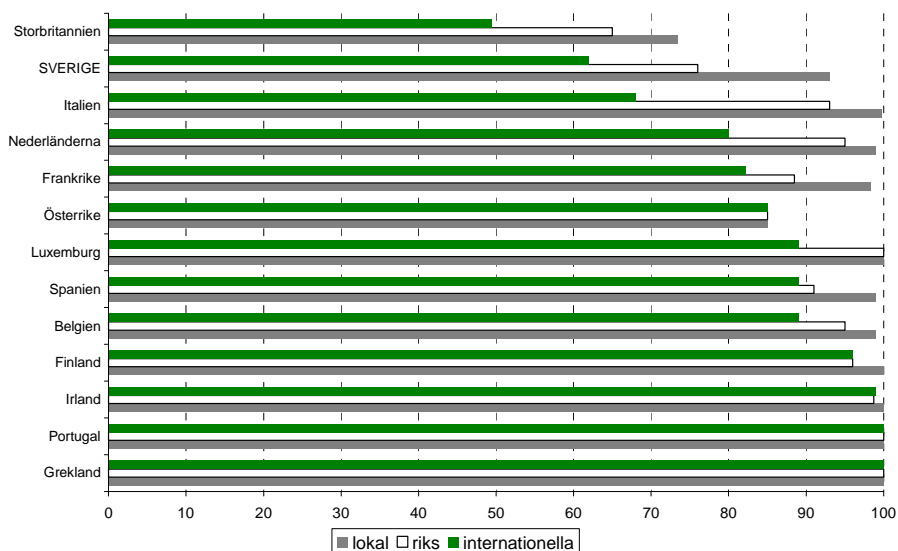
OECD har också studerat utvecklingen över tiden. Under 1990-talet har hushållstaxorna gått ned med 17 procent enligt den sammansättning av samtal som OECD räknat med. Nedgången har ägt rum under senare delen av decenniet då den ökade konkurrensen medförde minskade rörliga samtalskostnader. För företagssamtal har taxorna minskat med drygt 30 procent enligt OECD:s beräkningar. Den största delen av minskningen ägde rum efter 1998 samtidigt som liberaliseringen av marknaden kom till stånd. Ett genomgående mönster är att lokalsamtal och fasta kostnader fått en större betydelse för den totala kostnaden, medan priset för långdistanssamtal har minskat.

7.7 Marknadsstrukturen i telesektorn

Ökad konkurrens inom telesektorn ger konsumenten större valfrihet och därmed ökad tillgänglighet till teletjänsterna. Det är

därför angeläget att avregleringen på teleområdet leder till att fler aktörer kommer in på marknaden. Ett sätt att illustrera hur långt liberaliseringen nått är att ange hur stor marknadsandel den tidigare monopolisten har. I diagram 7.7 visas hur stor denna marknadsandel var år 1999 i ett antal EU-länder. I diagrammet görs en åtskillnad mellan den lokala, den nationella och den internationella marknaden för telefonsamtal.

Diagram 7.7: Marknadsandel för den före detta monopolisten, år 1999, procent

Källa: Eurostat, Structural indicators.

Diagrammet visar bland annat att avregleringen har haft störst påverkan på de internationella telefonsamtalen. Där har de nya marknadsaktörerna tagit stora andelar, som mest 50 procent, av marknaden. Detta återspeglas i de tidigare nämnda resultaten av OECD:s analyser av telefonkostnaderna, som visade att det framför allt är priserna för internationella samtal som gått ned.

Däremot har inbrytningen på marknaden för lokalsamtal gått långsamt. Det är endast i två länder, Storbritannien och Österrike, som den tidigare monopolisten år 1999 hade mindre än 90 procent av marknaden.

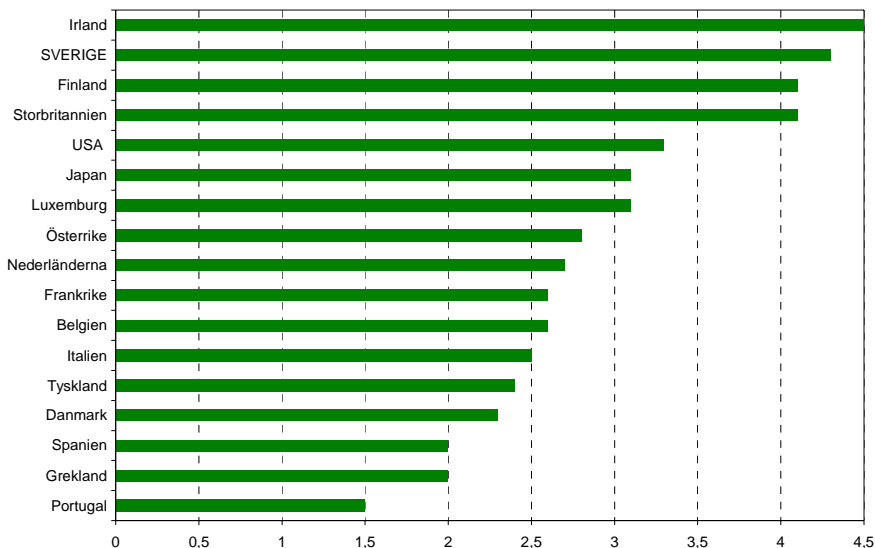
Det är i Storbritannien som de nya aktörerna tagit de största marknadsandelarna. Sverige kommer på andra plats. I övriga länder har det tidigare monopolet behållit ett tydligt grepp om både den

lokala och den nationella marknaden. Att Storbritannien och Sverige hunnit längst förklaras till en del av att avregleringen påbörjades tidigt i dessa länder.

7.8 Sysselsättningen i IT-sektorn

Som ett mått på IT-sektorns betydelse visas i diagram 7.8 hur stor andel de sysselsatta i IT-sektorn utgör av samtliga sysselsatta.

Diagram 7.8: Sysselsatta inom IT-sektorn som andel av samtliga sysselsatta, år 1998, procent

Källa: Eurostat, Information society statistics. Pocketbook, 2001.

Statistiken avser sysselsatta inom både varu- och tjänsteproduktion i IT-sektorn. Andelen sysselsatta med tjänster utgjorde som genomsnitt för EU 63 procent av samtliga sysselsatta i IT och telesektorn. För Sverige låg motsvarande andel på 59 procent. Irland avviker markant från övriga länder med en tjänsteandel på endast 45 procent.

Irland är det land i EU som har högst andel sysselsatta i IT-sektorn. Detta förklaras till stor del av att multinationella företag förlägger tillverkning och sammansättning av IT-produkter i detta land. Sverige kommer tvåa före Finland och Storbritannien. I dessa tre länder är, till skillnad från i Irland, en stor andel av de sysselsatta i IT-sektorn engagerade i tjänsteproduktion. Danmark,

som enligt några av de tidigare indikatorerna legat högt när det gäller användningen av IT har en relativt blygsam andel sysselsatta inom sektorn.

8 Energiförsörjning

Den svenska energipolitikens mål är att på kort och lång sikt trygga tillgången på el och annan energi på villkor som är konkurrenskraftiga med omvärlden. Energipolitiken ska skapa förutsättningarna för en effektiv energianvändning och en kostnadseffektiv svensk energiförsörjning med låg negativ påverkan på hälsa, miljö och klimat samt underlätta omställningen till ett ekologiskt uthålligt samhälle. Energipolitiken skall bidra till att stabila förutsättningar skapas för ett konkurrenskraftigt näringsliv och en förnyelse och utveckling av den svenska industrin. Energipolitiken ska också bidra till ett breddat energi-, miljö-, och klimatarbete i Östersjöregionen.

En effektiv och miljövänlig energiproduktion är en nödvändig förutsättning för i stort sätt alla samhällsfunktioner och för en god ekonomisk utveckling. De sammantagna kostnaderna för el, uppvärmning, drivmedel och energiinsatser i industriella processer är mycket stor i industrialiserade länder. Störningar på energimarknaden medför därför ofta betydande konsekvenser för den ekonomiska utvecklingen. Oljekriserna som inneburit kraftigt höjda priser har haft negativa effekter på många länders ekonomier. Utvinning och omvandling av energi svarar för en stor del av materialomsättningen i samhället och påverkar i vissa fall miljön negativt. Ett betydande bidrag till en hållbar ekonomisk tillväxt är att effektiviteten i energiförsörjningen, med hänsyn tagen till all resursförbrukning och miljöbelastning, successivt ökas.

8.1 Indikatorer

Nedan presenteras ett antal indikatorer som belyser Sveriges position i förhållande till andra länder inom energiområdet med avseende ekonomisk effektivitet och miljöhänsyn. Indikatorerna är följande:

- Energiintensitet, energitillförsel i förhållande till BNP
- Andel förnybara energikällor av elanvändningen
- Koldioxidutsläpp i förhållande till energitillförseln

Två indikatorer avses mäta konkurrensen på elmarknaden:

- Elpriser för industri och hushåll
- Den största elleverantörens marknadsandel

Sveriges position och förändring över tiden

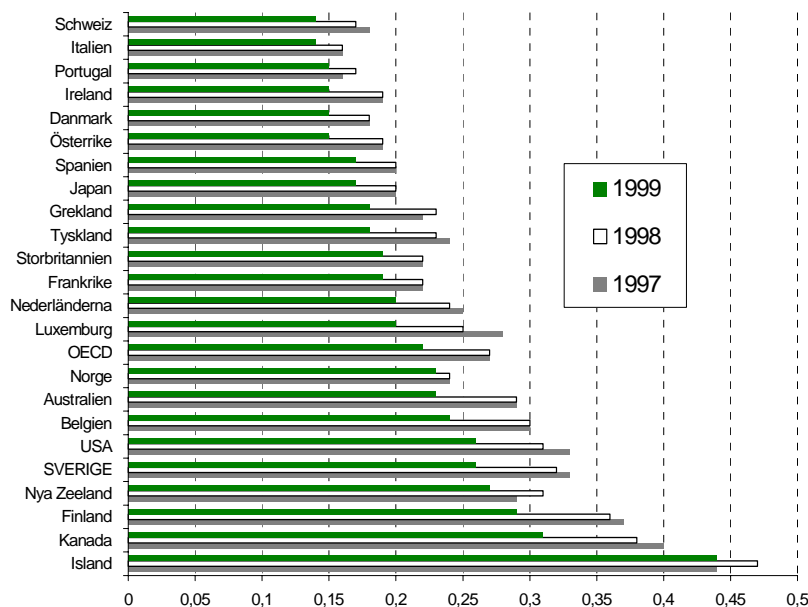
Position	Indikator	Förändring i position	Förändring i nivå	Placering (antal länder)
Bättre än medelnivå	Andel förnybara energikällor av elanvändning	--	--	2(15)
	Koldioxidutsläpp / energitillförseln	⇒	↑	2(23)
	Elpriser för industri	↑	↑	1(14)
	Elpriser för hushåll	⇒	↓	3(15)
	Medelnivå	Den största elleverantörens marknadsandel	--	--
Sämré än medelnivå	Energiintensitet	↑	↑	19(23)

Anm: Symbolen "↑" anger förbättring. Symbolen "↓" anger försämring. Symbolen "⇒" anger ingen förändring. Symbolen "--" anger att uppgift saknas.

8.2 Energiintensitet

I diagram 8.1 nedan visas energitillförseln i förhållande till BNP i de 23 rikaste OECD-länderna.²⁶ Indikatorn kan sägas spegla hur mycket produktion (BNP) som uppnås för en given energiinsats och utgör även ett mått på graden av energiberoende. Länder med stor andel energiintensiv industri har av naturliga skäl en högre energiintensitet än länder med en annan industristruktur. Likaså inverkar också klimatförhållanden i stor utsträckning på energitillförseln.

²⁶ Energitillförseln definieras som inhemsk produktion + import – export – bunkring för utrikes sjöfart +/- lagerförändringar och mäts i oljeekvivalenter. Energiintensiteten beräknas som antal miljoner ton oljeekvivalenter i förhållande till köpkraftskorrigerad BNP i miljarder USD. Källa: Key world energy statistics – from the IEA, 1999-2001.

Diagram 8.1: Energiintensitet, energitillförsel i förhållande till BNP, 1997-1999

Källa: Key world energy statistics 1999-2001, International energy agency (IEA).

Av diagram 8.1 framgår att energiintensiteten minskat under perioden 1997-1999 i samtliga länder utom Island. Energiintensiteten är som lägst i Schweiz och i Italien tätt följda av Portugal, Irland, Danmark och Österrike. I Sverige är energiintensiteten relativt hög och ligger högre än genomsnittet för OECD-länderna.²⁷ USA:s energiintensitet ligger på samma nivå som Sveriges. En förklaring till Sveriges relativt höga energiintensitet är bland annat kallt klimat, långa transportavstånd och att svensk industri är energiintensiv. Island uppvisar den högsta energiintensiteten bland de 23 redovisade OECD-länderna.

8.3 Förnybara energikällor

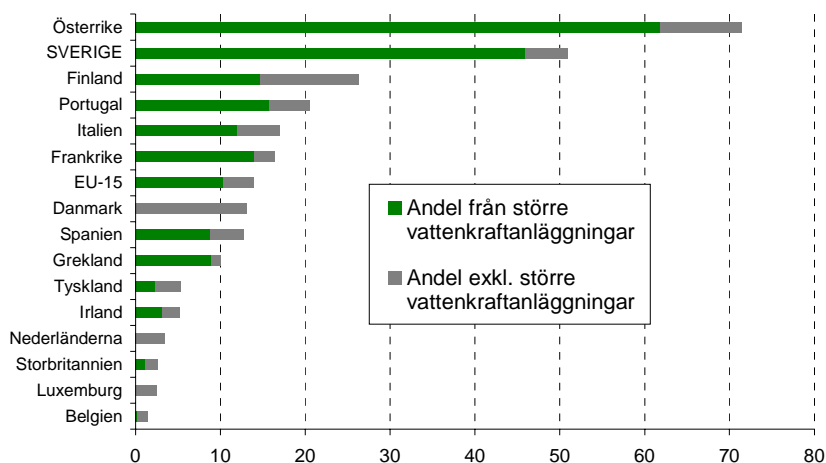
Det finns starka skäl för att de energikällor som utnyttjas ska vara förnybara. Det främsta skälet är att det energiuttag som försörjer den nuvarande generationen människor i så liten utsträckning som möjligt skall påverka framtida generationers möjligheter till energiproduktion. En indikator som brukar användas i samman-

²⁷ Avser genomsnitt för samtliga OECD-länder.

hanget är andelen av elanvändningen som kommer från förnybara energikällor.²⁸ Indikatorn används ofta i sammanhang då hållbarheten i den ekonomiska tillväxten belyses på olika sätt.

Av diagram 8.2 visas andelen förnybara energikällor som andel av den sammantagna elanvändningen år 1999. Av diagrammet framgår att Österrike har den högsta andelen bland EU-länderna, drygt 71 procent. Sverige ligger på andra plats med en andel om 51 procent. Den lägsta andelen har Belgien med endast 1,4 procent. Det bör påpekas att andelen kan variera kraftigt från år till år i Sverige och andra länder med stor vattenkraftproduktion på grund av variationer i vattentillrinningen.

Diagram 8.2: Andel förnybara energikällor av elanvändningen år 1999, procent

Källa: Statistiska centralbyrån (SCB) och Eurostat, Energy Statistics.

När de större vattenkraftsanläggningarna frånräknas har Danmark, Finland och Österrike den högsta andelen med 10-13 procent.²⁹ Sveriges andel är drygt fem procent då större vattenkraftsanläggningar inte inräknas.

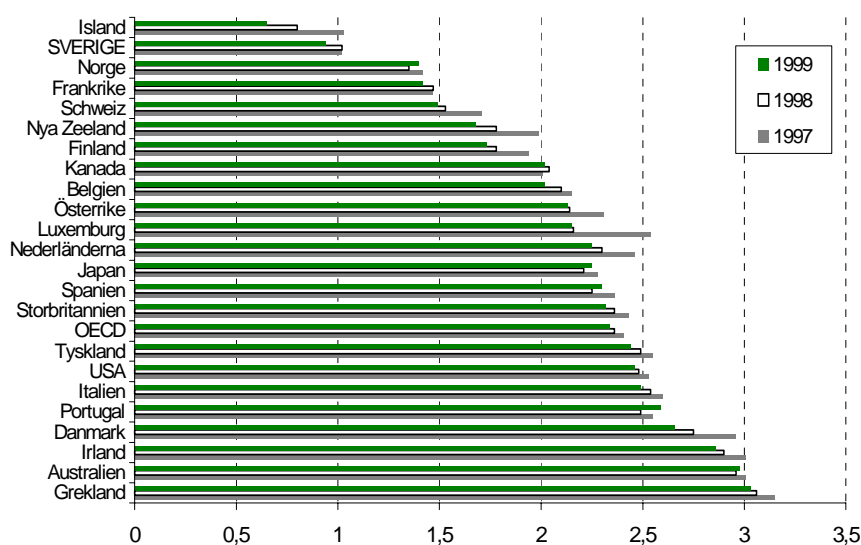
²⁸ Elanvändning definieras som total inhemsk produktion + import - export (= bruttoelanvändning).

²⁹ Avser vattenkraftsanläggningar med kapacitet om minst 10 MW.

8.4 Koldioxidutsläpp

Energiförsörjningen har ofta negativ miljöpåverkan i form av utsläpp av olika slag. Koldioxidutsläpp (CO_2) kommer främst från förbränningsanläggningar med fossila bränslen. Ett vanligt förekommande mått på miljöpåverkan av energiomvandling är koldioxidutsläpp i förhållande till energitillförsel.³⁰ I diagram 8.3 visas denna kvot i de 23 rikaste OECD-länderna. Sverige har den näst lägsta kvoten efter Island som ligger lägst bland jämförda länder.³¹ Av diagrammet framgår även att kvoten har minskat under perioden 1997-1999 i flertalet länder och så även i Sverige.

Diagram 8.3: Koldioxidutsläpp i förhållande till energitillförsel, 1997-1999

Källa: Key world energy statistics 1999-2001, International energy agency (IEA).

Grekland och Australien har den högsta nivån på CO_2 -utsläpp i förhållande till energiförsörjningen. Även USA har en hög utsläppsnivå och ligger högre än genomsnittet för OECD-länderna.³²

³⁰ Samma definition som fotnot 25.

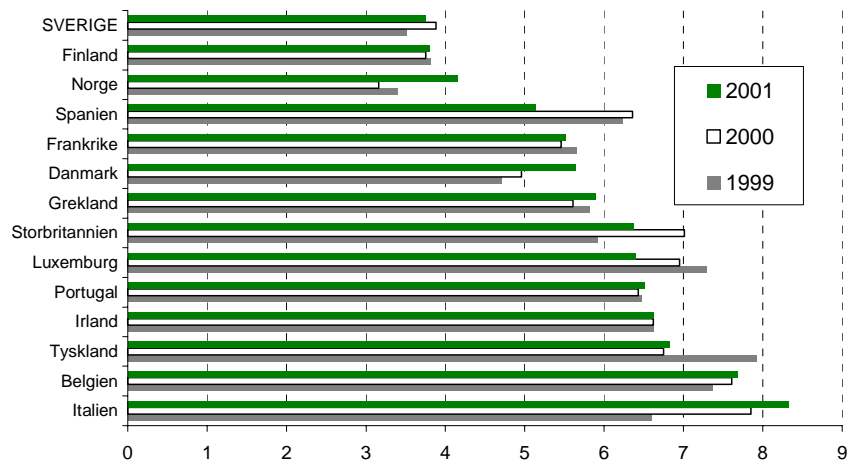
³¹ Sverige har även i absoluta termer mycket låga CO_2 -utsläpp. Vid en jämförelse av OECD:s 23 rikaste länders utsläpp per capita har Sverige den lägsta utsläppsnivån.

³² USA har den högsta CO_2 -utsläppsnivån bland de 23 länderna.

8.5 Marknadsstruktur på elmarknaden

Den Svenska elmarknaden avreglerades år 1996 med syfte att öka konkurrensen. En väl fungerade elmarknad innebär konkurrens på lika villkor vilket bidrar till lägre elpriser. Elprisernas utveckling kan utgöra en indikator på hur väl konkurrensen på marknaden fungerar. Eftersom Sverige har en relativt stor andel elintensiv industri är priset på el av särskild betydelse för svensk industri. I diagram 8.4 och 8.5 visas elpriser före skatter för en typkund för industri och för hushåll i ett antal EU-länder.³³ Av diagrammen framgår att Sverige har låga elpriser för både industri och hushåll.³⁴ Industrins elpriser är för den valda typkunden (liten industri) är lägst i Sverige bland de länder som jämförs.³⁵ I merparten av länderna har elpriserna stigit något år 2001 jämfört med 1999. I detta sammanhang bör påpekas att Sverige har en särskilt gynnsam position eftersom elproduktionen i stor utsträckning baseras på billiga och inhemska förnybara energikällor i form av vattenkraft.

Diagram 8.4: Elpriser för industri, euro/100 kWh, före skatter

Källa: Electricity prices for EU industry on 1 July 1999-2001, Eurostat.

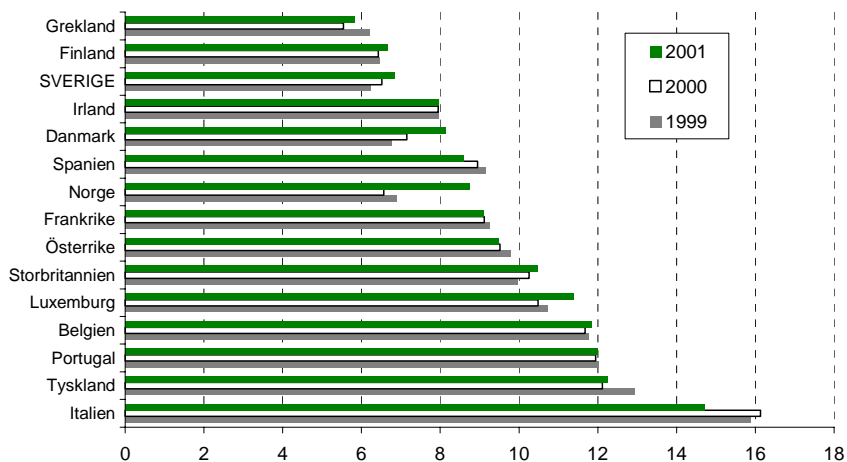
³³ Elpriserna anges i euro/kWh. Elpriserna inklusive skatter förändrar inte rangordningen i någon större utsträckning mellan länderna. Sverige har det lägsta elpriset för industrin bland länderna även då skatterna inräknas. Danmarks position försämrats kraftigt då elskatterna inkluderas eftersom skatten på el är hög i Danmark.

³⁴För hushåll beräknas elpriset vid en genomsnittlig konsumtion om 3 500 kWh per år varav 1 300 kWh konsumtion nattetid. För industrin beräknas elpriset vid en genomsnittlig konsumtion om 2 000 000 kWh per år med en maximal efterfrågan om 500 kilowatt.

³⁵ När det gäller den elintensiva industrin finns ingen statistik att tillgå och jämförelser mellan länder är därför svåra att göra.

Även hushållens elpriser är låga i Sverige. Sverige ligger på 3:e plats exklusive skatt och på 5:e plats inklusive skatt för den valda typkunden.

Diagram 8.5: Elpriser för hushåll, euro/100 kWh, före skatter

Källa: Electricity prices for EU households on 1 July 1999-2001, Eurostat.

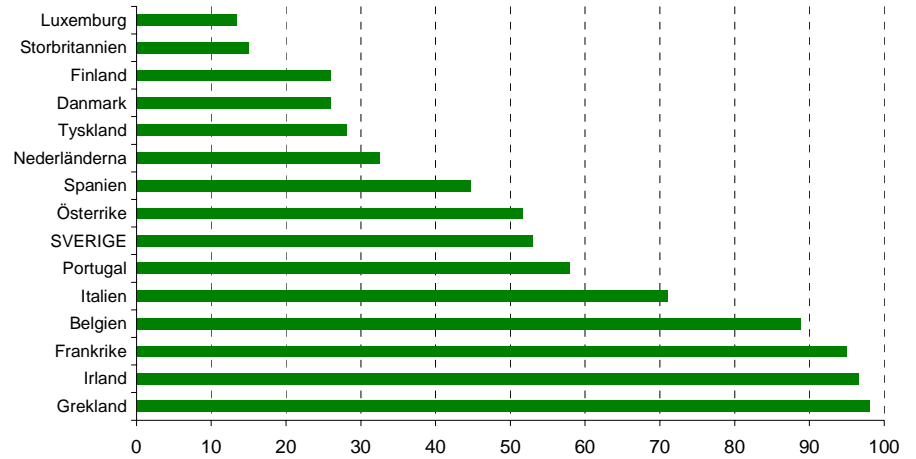
En god marknadssituation karaktäriseras bl.a. av att företagen konkurrerar på lika villkor. En indikator på konkurrenssituationen på elmarknaden kan vara hur stor den största elleverantörens marknadsandel är. I diagram 8.6 nedan visas denna andel i olika EU-länder år 1999.

I Grekland, Irland, Frankrike och Belgien överstiger den största leverantörens marknadsandel 90 procent. I Sverige uppgick motsvarande andel till drygt 50 procent år 1999 (Vattenfall AB). Luxemburg och Storbritanniens största elleverantörer har den lägsta marknadsandelen, endast 13,5 respektive 15 procent.

En stor inhemsk marknadsandel behöver inte nödvändigtvis innebära att företaget är skyddat från konkurrens och därigenom håller en hög prisnivå. De stora elleverantörerna agerar allt mer på en internationell marknad och konkurrerar med elpriserna. I och med att elmarknaden har avreglerats kan privatpersoner, företag, offentliga myndigheter och andra elkonsumenter välja elleverantör. Detta förhållande medför att konkurrensen skärps i takt med att konsumenter blir allt mer medvetna om fördelarna som avregleringen innebär.

Sedan 1999 har elmarknaden förändrats genom uppköp och konsolideringar av företag. Relationen mellan länderna, med avseende på den största elleverantörens marknadsandel, kan därför ha påverkats något.

Diagram 8.6: Den största elleverantörens marknadsandel 1999, procent

Eurostat, Structural indicators.

9 Transporter

Väl fungerande transporter är en speciellt viktig förutsättning för tillväxt i ett land som är glest befolkat och perifert beläget. Den svenska transportpolitiken har som övergripande mål att säkerställa en samhällsekonomiskt effektiv och långsiktigt hållbar transportförsörjning för medborgarna och näringslivet i hela landet. Dessutom finns ett antal delmål:

- tillgänglighet
- transportkvalitet
- regional utveckling
- trafiksäkerhet
- miljö

Statens institut för kommunikationsanalys (SIKA) har regeringens uppdrag att göra uppföljningar av hur de transportpolitiska målen uppfylls. Den senaste rapporten kom i maj 2001. I den konstateras bland annat att senare års kraftiga ekonomiska tillväxt lett till ökad trafik, framför allt på vägarna. Det har inneburit att belastningen på transportsystemet och miljön blivit större.

9.1 Indikatorer

Det finns ett flertal indikatorer som används för att belysa transportsystemet. Däremot är det ont om statistik som kan läggas till grund för internationella jämförelser. Här redovisas fem indikatorer. De tre första illustrerar tillgängligheten, de två senare trafikens miljöbelastning. Indikatorerna är följande:

- Tillgänglighet inom storstäder
- Genomsnittlig vistelsetid på destinationsorten vid flygresor från respektive stad
- Genomsnittlig vistelsetid på destinationsorten vid flygresor till respektive stad
- Vägtransporternas andel av godstransporterna
- Utsläpp av koldioxid från vägtrafiken

Den första indikatorn är hämtad från en årligen återkommande enkätundersökning om europeiska storstäders konkurrenskraft. Här redovisas data för Stockholm och ett trettiotal andra storstäder i Europa. Den andra indikatorn illustrerar Stockholmsregionens internationella tillgänglighet med flyg. Indikatorn baseras på statistik som tas fram av Luftfartsverket.

Transporternas miljökonsekvenser beskrivs här först med data från Eurostat över vägtransporternas andel av de totala inrikes godstransporterna i EU-länderna. Därefter redovisas statistik från OECD som anger utsläppen av koldioxid från vägtrafiken.

Sveriges position och förändring över tiden

Position	Indikator	Förändring i position	Förändring i nivå	Placering (antal länder)
Bättre än medelnivå	Stockholms interna tillgänglighet	⇒	--	3(20)
	Vägtransporternas andel av godstransporterna	⇒	↓	3(15)
Medelnivå	Stockholms åtkomlighet, resor från Sthlm	↑	⇒	6(17)
	Stockholms tillgänglighet, resor till Sthlm	⇒	↑	9(17)
Sämre än medelnivå	Utsläpp av koldioxid från vägtrafiken	⇒	↓	17(23)

Anm: Symbolen "↑" anger förbättring. Symbolen "↓" anger försämring. Symbolen "⇒" anger ingen förändring. Symbolen "--" anger att uppgift saknas.

9.2 Tillgängligheten inom Stockholmsregionen

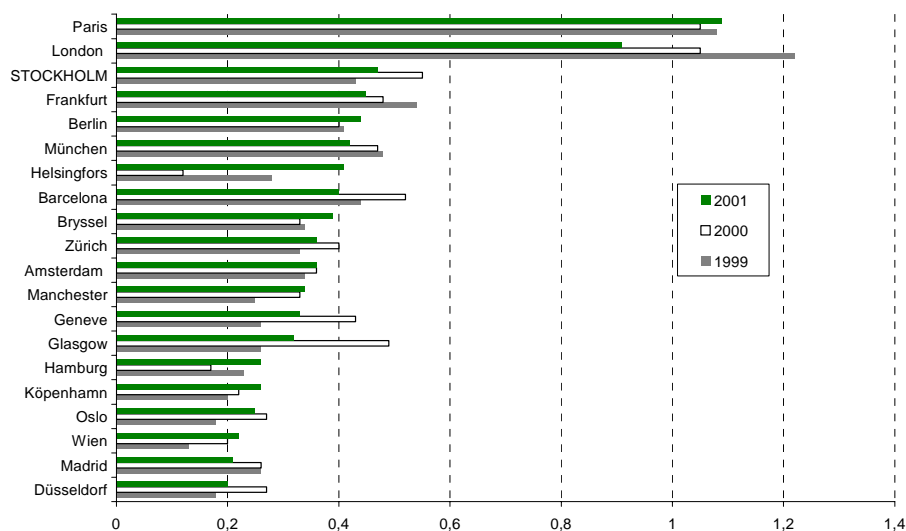
Bristande kapacitet och trängsel i transportsystemet förekommer framför allt i storstäderna och då främst i Stockholmsregionen. Det gäller både vägnät och spår. För att förbättra transportsituationen i Stockholmsregionen har regeringen tillsatt en kommitté

(Stockholmsberedningen) med uppgift att lämna förslag till konkreta insatser. Motivet har bland annat varit att ett väl fungerande transportsystem bidrar till att förbättra regionens attraktivitet i konkurrensen med andra storstadsregioner i Europa. I början av 2002 presenterade beredningen ett förslag till satsning på kollektivtrafik, järnvägar och vägar i Stockholms- och Mälardalsregionen.

Ett sätt att illustrera regioners konkurrenskraft är att utgå från bedömningar som görs av företagen. Konsultföretaget Healey & Baker har i en årligen återkommande undersökning frågat representanter för multinationella företag om hur de bedömer ett trettiotal storstäder i Europa ur lokaliseringssynpunkt. Företagsledare från cirka 500 av de största företagen i nio europeiska länder har tillfrågats om hur attraktiva de olika städerna är med avseende på olika lokaliseringsfaktorer som tillgång till kvalificerad arbetskraft, kontorslokaler, telekommunikationer etc. En av frågorna i enkäten löd:

”Vilken stad anser du vara bäst med avseende på möjligheten att lätt ta sig fram inom staden? Vilken är näst bäst? Vilken kommer på tredje plats?” Endast svaren från de företag som angett att de känner till städerna ingår i resultaten. Svaren för de tre placeringarna har vägts ihop till en poängsumma för varje stad. Rangordningen mellan städerna åren 1999-2001 framgår av diagram 9.1 som inkluderar de tjugo städerna med högst poäng.

Även om svaren och rangordningen mellan städerna varierar något mellan åren finns det ett tydligt mönster. De både största städerna – Paris och London – ligger i topp, väsentligt över de följande städerna. Stockholm ligger på tredje plats både år 2000 och 2001. Avståndet till de efterföljande städerna är dock mycket litet. Till de städer som under de tre åren legat ungefär i nivå med Stockholm hör Frankfurt, Berlin, München och Barcelona. Enligt denna undersökning skulle sålunda Stockholms interna tillgänglighet stå sig väl i en jämförelse med konkurrerande storstadsregioner i Europa.

Diagram 9.1: Tillgänglighet inom storstäder 1999-2001

Källa: Healey & Baker, European cities Monitor.

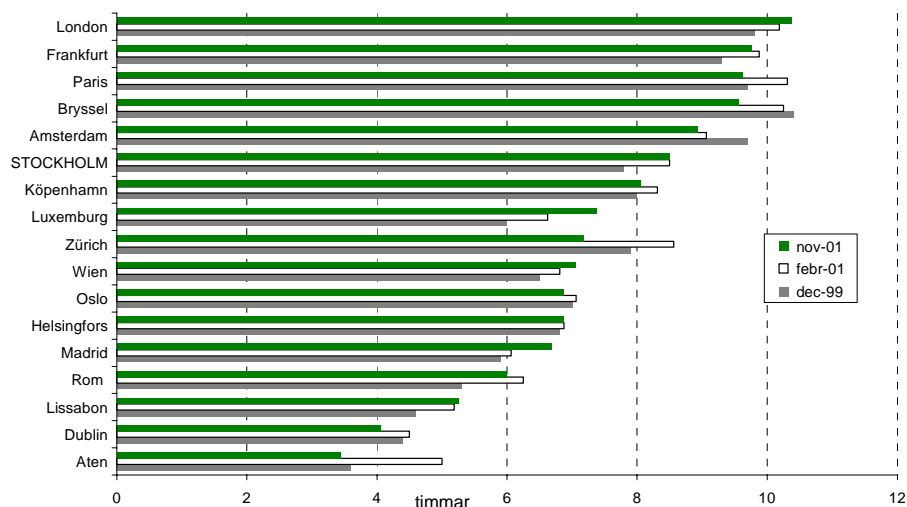
9.3 Stockholms flygförbindelser med utlandet

Det finns en omfattande litteratur om tillgängligheten och dess betydelse för regioners tillväxt, men få praktiska försök till internationella jämförelser. Sedan några år tillbaka finns det uppgifter om flygförbindelser som är baserad på tidtabeller vid Luftfartsverket.³⁶ Luftfartsverket har med hjälp av dessa uppgifter tagit fram mått på flygtillgänglighet. Måttet som används visar hur lång tid det är möjligt att vistas i olika destinationsländer i Europa vid ett dagsbesök uttryckt i timmar. Av statistiken framgår till exempel att en person som tar första direktflyg från Stockholm till Bryssel och återvänder med sista direktflyg får sammanlagt elva timmar i Bryssel. Tiden beräknas från det att planet landar i Bryssel till avgångstiden för hemresan.

För sjutton storstäder i Europa har sådana "vistelsetider" beräknats för resor till de övriga sexton städerna. För varje stad har beräknats ett genomsnitt av de sexton vistelsetiderna. Dessa värden återges i diagram 9.2 nedan.

³⁶ Databas: OAGMAX, Reed Travel Group Limited.

Diagram 9.2: Genomsnittlig vistelsetid på destinationsorten vid flygresor från respektive stad

Källa: Luftfartsverket.

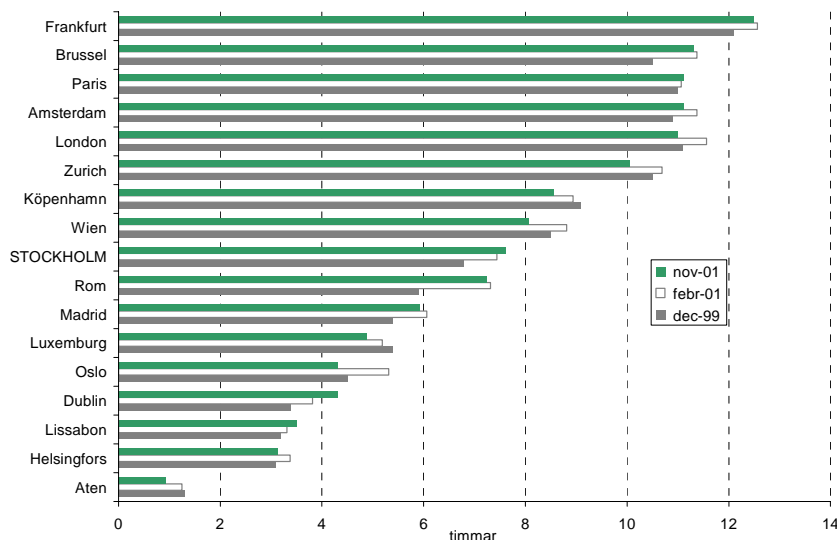
Det finns vissa skillnader mellan åren men inget tydligt mönster i förändringarna under perioden 1999-2001. I vissa länder har den möjliga vistelsetiden ökat och i andra minskat. Bland flygplatserna med hög frekvens avgångar har London ökat sin genomsnittliga vistelsetid, medan Bryssel och Amsterdam minskat. Bland de flygplatser som har relativt få avgångar har Madrid, Rom och Lissabon förbättrat sina tal. Det rör sig dock endast i undantagsfall om förskjutningar i rangordningen. Det finns inga tecken på att nedgången i flygmarknaden efter hösten 2001 skulle lett till en generell minskning i de genomsnittliga vistelsetiderna. Det har visserligen skett en reduktion av antalet avgångar, men nedskärningarna verkar inte ha drabbat de förbindelser som legat mycket tidigt eller mycket sent.

Stockholms rangordning har förbättrats något mellan de tre tidpunkterna. Från att ha legat på en åttondeplats i december 1999 har Stockholm, med detta sätt att mäta, avancerat till en sjätteplats i november 2001.

På motsvarande sätt har vistelsetider beräknats vid resor till de sju städerna. Enligt databasen får en person som flyger med första direktflyg från Bryssel till Stockholm och återvänder med

sista direktflyg tio timmar i Stockholm. För var och en av de sju städerna har vistelsetiden tagits fram för resor från de övriga sexton städerna. Den genomsnittliga vistelsetiden vid resor till de sju städerna framgår av följande diagram.

Diagram 9.3: Genomsnittlig vistelsetid på destinationsorten vid flygresor till respektive stad

Källa: Luftfartsverket.

Inte heller när det gäller vistelsetiderna vid flygresor till städerna har det skett några markanta förändringar. Rom är den enda stad som påtagligt förbättrat sitt tal. Även Stockholm har ökat något men ligger kvar på en niondeplats närmast efter Wien och Köpenhamn. Liksom tidigare är det något enklare att ta sig från Stockholm än att komma till Stockholm.

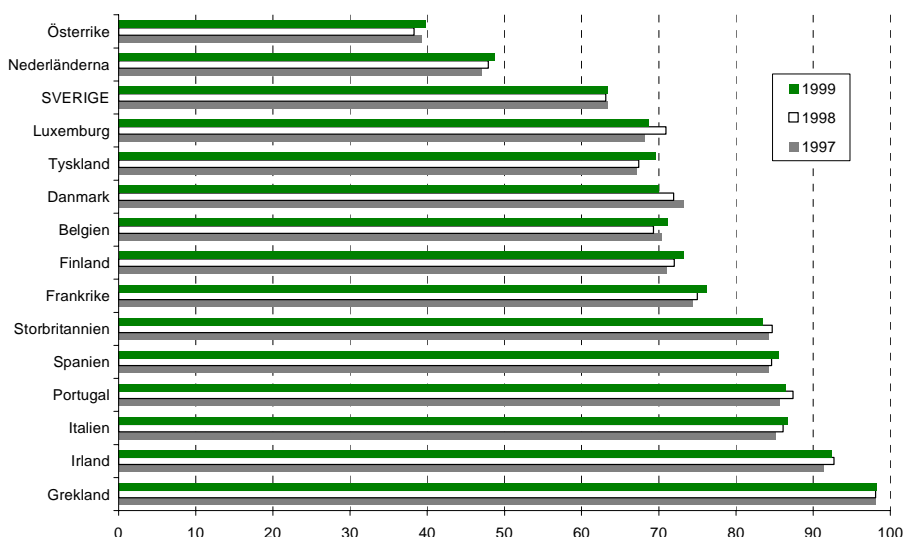
9.4 Godstransporter – andel lastbil

Ett genomgående tema i diskussionerna om vägtrafikens negativa effekter på miljön har varit ett önskemål att öka järnvägstransporterna och minska lastbilstransporterna. I Sverige, liksom i EU som helhet, har utvecklingen varit den motsatta. Transporterna med lastbil har ökat kraftigt medan järnvägstransporterna under flera år varit oförändrade eller till och med minskat. Under de sista tjugofem åren av förra seklet ökade järnvägstransporterna, räknat i

tonkilometer, med knappt 1 procent per år. Transporter med tunga lastbilar ökade dubbelt så snabbt, cirka 2 procent per år, vilket låg något över tillväxttakten i BNP.

Eurostat tar fram statistik över de olika transportslagens andel av de inrikes transporterna i medlemsländerna. I diagram 9.4 visas hur stor vägtransporternas andel var under åren 1997-99.

Diagram 9.4: Vägtransporternas andel av inrikes godstransporter (exklusive kustsjöfart) 1997-99, procent.

Källa: Eurostat, Energi and transport in figures 2001.

År 1970 gick 48 procent av transporterna i de 15 nuvarande EU-länderna på lastbil. Vid utgången av förra seklet hade andelen stigit till 75 procent. I första hand har uppgången skett på järnvägens bekostnad. Andelen järnvägstransporter sjönk under samma period från 33 procent till 13 procent.

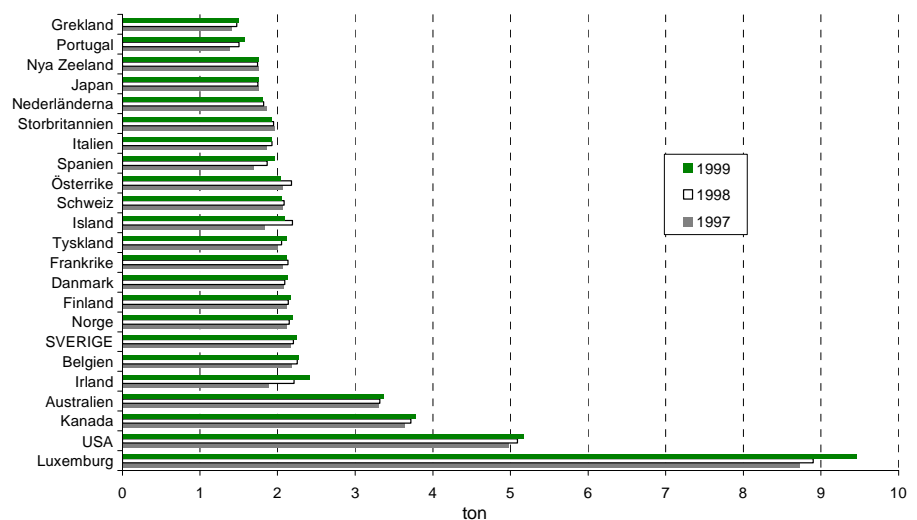
Även om förändringarna mellan enstaka år inte är lika tydliga finns det antydning till vissa mönster under perioden 1997-99. I flera av länderna på kontinenten har andelen lastbilstransporter ökat både 1998 och 1999. Det gäller Nederländerna, Tyskland, Frankrike, Spanien och Italien. Även Finland uppvisar en liknande utveckling. Danmark är det enda land som minskat andelen lastbilstransporter under båda åren. Trots att järnvägens andel av de inhemska transporterna har minskat påtagligt i ett långsiktigt

perspektiv tillhör Sverige de länder där vägtransporterna har en relativt låg andel.

9.5 Utsläpp av koldioxid från transportsektorn

Av de totala utsläppen av koldioxid i Sverige svarade transportsektorn för ungefär en tredjedel. Under 1990-talet ökade dessa utsläpp med omkring 10 procent. Närmare 80 procent av utsläppen härrör från vägtrafiken. Det betyder att vägtrafiken i en internationell jämförelse svarar för en hög andel av de totala utsläppen av koldioxid i Sverige. Utsläpp av koldioxid per capita från vägtrafiken under åren 1997-1999 visas i diagram 9.5.

Diagram 9.5: Utsläpp av koldioxid per capita från vägtrafiken, 1997-99, ton

Källa: OECD/IEA, CO₂ emissions from fuel combustion.

Bortsett från Luxemburg, som ligger i en klass för sig, har USA, Kanada och Australien höga utsläpp. Tolv länder ligger väl samlade i ett intervall kring 2 ton per capita +/- 10 procent. Sverige ligger tillsammans med Belgien och Irland något över detta intervall.

Befolkningstätheten kan förklara en del av skillnaderna. Sverige, Norge och Finland är glest befolkade och har relativt höga utsläpp per capita. Detsamma gäller Australien och Kanada och i viss mån

USA. Å andra sidan har Belgien och Nederländerna de högsta befolkningstätheterna av de länder som återfinns i diagrammet. Trots detta ligger utsläppen per capita 25 procent högre i Belgien än i Nederländerna.

I många länder är förändringarna mellan åren små och rymms förmodligen inom felmarginalen. Förskjutningarna i rangordningen har därmed varit få. I de fall förändringarna är tydliga, innebär de ökade utsläpp per capita. Till stor del kan detta vara en återspeglning av uppgången i ekonomin.